

VAASAN AMMATTIKORKEAKOULU
VASA YRKESHÖGSKOLA
UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Pauliina Koskela

KOULUTERVEYDENHOITAJAN ROOLI
KOULUKIUSAAMISEN VASTAISSESSA
TYÖSSÄ

Sosiaali- ja terveysala
2011

TIIVISTELMÄ

Tekijä	Pauliina Koskela
Opinnäytetyön nimi	Kouluterveydenhoitajan rooli koulukiusaamisen vastaisessa työssä
Vuosi	2011
Kieli	Suomi
Sivumäärä	86 + 2 Liitettä
Ohjaaja	Paula Hakala

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, mikä on kouluterveydenhoitajan rooli koulukiusaamisen tunnistamisessa, siihen puuttumisessa ja ennaltaehkäisyssä sekä millaisia keinoja terveydenhoitajilla on vastaanotolla käytössä kiusaamisen vastaisessa työssä. Tutkimuksella haluttiin saada suuntaa-antavaa tietoa siitä, kuinka yleistä koulukiusaaminen on nykyään peruskouluissa sekä millaista koulukiusaaminen on luonteeltaan. Tavoitteena oli tulevana terveydenhoitajana saada tästä aiheesta lisää tietoa, josta olisi hyötyä tulevaisuudessa työelämässä.

Aineisto kerättiin kyselylomakkeella. Kohdejoukoksi valittiin kaikki Vaasan suomenkielisten peruskoulujen kouluterveydenhoitajat (n=17). Aineiston kvantitatiivinen osuus analysoidiin Excel-tilukkolaskentaohjelman avulla ja kvalitatiivinen osuus induktiivisella sisällönanalyysillä.

Kouluterveydenhoitajista 55 % (n=6) kertoi uusia kiusaamistapauksia tulevan koulussa ilmi jopa viikoittain. Sanallinen kiusaaminen oli yleisimmin esiintyvä koulukiusaamisen muoto. Kiusaamista tapahtui eniten koulun välitunneilla sekä koulumatkoilla. Enemmistö (n=8) terveydenhoitajista piti koulukiusaamista kohtalaisena ongelmana koulussa.

Tutkimustulokset osoittavat kouluterveydenhoitajan olevan tärkeässä asemassa koulukiusaamisen tunnistamisessa. Keskeisimmäksi menetelmäksi tunnistamisessa nousi vuosittaiset terveystarkastukset. Kouluterveydenhoitaja toimii yleensä oppilashuoltoryhmän jäsenenä, jossa hän voi tuoda huolensa ja havaintonsa kiusaamisesta esille, minkä jälkeen ryhmä yhteistyössä lähtee ratkomaan kiusaamistausta. Terveystyön tärkeimmäksi kiusaamisen ennaltaehkäisykeinoksi muodostui oppilaiden kanssa käydyt keskustelut.

Asiasanat	Koulukiusaaminen, kouluterveydenhoitaja, kiusaamisen tunnistaminen, kiusaamiseen puuttuminen, kiusaamisen ennaltaehkäisy
-----------	--

ABSTRACT

Author	Pauliina Koskela
Title	School Nurse's Role in the Work against School Bullying
Year	2011
Language	Finnish
Pages	86 + 2 Appendices
Name on Supervisor	Paula Hakala

The purpose of this bachelor's thesis was to find out, what the school nurse's role is in identifying bullying, in intervening in bullying at school and in preventing of bullying and what kind of methods the school nurses have to work against bullying. One aim was to find out how common school bullying is nowadays and what it is like. A future purpose was to get information that one could use in the future working life.

The research material was collected with a questionnaire. The target group included all the public health nurses in Finnish comprehensive schools in Vaasa (n=17). The quantitative material was analyzed with the Excel- spreadsheet programme and the qualitative part with content analysis.

Of the respondents 55 % (n=6) said the new school bullying cases come out weekly. Verbal bullying was the most frequently occurring form of school bullying. Bullying occurred most during school breaks and school trips. The majority (n=6) of the nurses thought the school bullying was a medium-severe problem in the school.

The results indicate that the school nurse has an important role in identifying school bullying. The most important method of identifying bullying was the pupil's annual health check-ups. The school nurse is usually a member in the student welfare team, where she can bring her concerns and findings about bullying. After that the group starts together to solve those bullying cases. The school nurse's most important method of preventing bullying was discussions with the pupils.

Keywords School bullying, school nurse, identifying bullying, intervention in bullying, prevention of bullying

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

LIITELUETTELO	7
1. JOHDANTO	8
2. KOULUKIUSAAMISEN MÄÄRITELMÄ	10
3. KOULUKIUSAAMISEN MUODOT JA ILMENEMINEN	12
3.1 Hiljainen kiusaaminen.....	14
3.2 Sanallinen kiusaaminen.....	14
3.3 Fyysinen kiusaaminen	15
3.4 Nettikiusaaminen.....	16
3.5 Roolit kiusaamisessa	18
4. KIUSATUN JA KIUSAAJAN OMINAISUUKSIA	20
4.1 Kiusattu	20
4.2 Kiusaaja.....	21
4.3 Pojat ja tytöt kiusaajana erilaisia.....	22
5. KOULUKIUSAAMISEN TUNNISTAMINEN	24
5.1 Kiusaamisen tunnistamisen keinoja	25
5.1.1 Kertomisen väylät	25
5.1.2 Kouluterveydenhuolto.....	27
5.1.3. Kouluterveydenhoitaja	28
5.2 Kiusaamisen merkkien havaitseminen	29
5.2.1 Kiusaamistilanteen tunnistaminen	30
5.2.2. Kiusaamisesta tulleista merkeistä tunnistaminen.....	31
5.3 Koulun ja kodin välinen yhteistyö	31
6. KIUSAAMISEEN PUUTTUMINEN	34
6.1 Kiusaamiseen puuttumisen keinoja.....	34
6.1.1 Oppilashuoltoryhmä.....	36
6.1.2 Koulukiusaamistyöryhmä	37
6.1.3 Vertaissovittelu	38

6.2 Keskustelumallit kiusaamiseen puuttumisen tueksi.....	40
6.2.1 Pikasin malli.....	40
6.2.2 No Blame Approach.....	43
6.2.3 Farsta-menetelmä.....	44
7. KOULUKIUSAAMISEN ENNALTAEHKÄISY.....	46
7.1 Koulukiusaamisen ennaltaehkäisyn keinoja.....	46
7.1.1 Kiusaamisen ennaltaehkäisemisen vuosikello.....	46
7.1.2 Oppilaiden kanssa keskustelu.....	47
7.1.3 Oman käytöksen tarkkaileminen ja sen muuttaminen.....	48
7.2 Tukioppilastoiminta.....	49
8. KIUSAAMISEN VAIKUTUKSET.....	52
8.1 Kiusatun tukeminen.....	54
8.2 Kiusaajaan suhtautuminen ja tukeminen.....	55
9. TUTKIMUKSEN TARKOITUS, TAVOITE JA TUTKIMUSONGELMAT.....	57
10. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	58
10.1 Tutkimusmenetelmä ja aineistonhankinta.....	58
10.2 Aineiston analyysi.....	59
11. TUTKIMUSTULOKSET.....	60
11.1 Koulukiusaamisen esiintyminen kouluissa.....	60
11.2 Koulukiusaamisen ilmeneminen ja muodot.....	60
11.3 Terveydenhoitajan keinot havaita koulukiusaaminen vastaanotolla..	62
11.4 Terveydenhoitajan keinot puuttua koulukiusaamiseen.....	65
11.5 Koulukiusaamisen jatkoseuranta.....	68
11.6 Terveydenhoitajan koulukiusaamisen ennaltaehkäisytoimet.....	70
11.6.1 Koulukiusaamisen ennalta ehkäisy vastaanotolla.....	70
11.6.2 Terveydenhoitajan kiusaamisen ennaltaehkäisytoimet muualla koulussa.....	71
12. JOHTOPÄÄTÖKSET.....	72
13. POHDINTA.....	74
13.1 Tulosten pohdinta.....	74
13.2 Tutkimuksen eettisyys.....	79

13.3 Tutkimuksen luotettavuus	79
13.4 Jatkotutkimusaiheet.....	81
LÄHTEET.....	82

LIITELUETTELO**LIITE 1** Saatekirje**LIITE 2** Kyselylomake

1. JOHDANTO

Koulukiusaaminen on jo vuosikymmenien ajan rasittanut kouluja ympäri maailmaa. Se on laaja ongelma, jota on esiintynyt lähes jokaisessa Suomenkin koulussa. Viime vuosien aikana kiusaaminen on ollut enemmän esillä kuin ennen, siitä puhutaan enemmän, kirjoitetaan lehdissä ja kerrotaan televisiossa. Itse kiinnostuin tutkimaan tätä aihetta luettuani kiusaamisesta kirjallisuudesta, jolloin havaitsin kuinka pintapuoleisia aikaisemmat tietoni lopulta ovatkaan. Aihe on mielenkiintoinen, ajankohtainen, valitettavasti vielä tulevaisuudessakin esiintyvä asia ja siksi haluan tulevana terveydenhoitajana saada lisätietoa tästä aiheesta.

Käsityksemme kiusaamisesta voivat olla erilaisia. Puuttuaksemme kiusaamiseen meidän täytyy ymmärtää mitä se on. Opinnäytetyön keskeiset käsitteet ovat koulukiusaaminen, tunnistaminen, ennaltaehkäisy, puuttuminen ja kouluterveydenhoitaja. Kiusaaminen on asia, johon on suhtauduttava vakavasti, eikä kenenkään tarvitse siitä kärsiä. Kiusaamisen tunnistaminen on haastava tehtävä. Oppilaita tulee rohkaista ja kannustaa kertomaan aikuiselle, mikäli heitä tai jotakuta toista oppilasta kiusataan. Ennaltaehkäisyyn ja varhaiseen puuttumiseen tulee tulevaisuudessa kiinnittää enemmän huomiota sekä kehittää erilaisia keinoja niiden toteuttamiseksi. Kiusaamisella on vaikutuksia kiusaajaan mutta etenkin kiusattuun. Se saattaa jättää pitkään kestäviä tai jopa pysyviä arpia uhuriinsa. Kouluterveydenhoitaja toimii oppilashuollon jäsenenä. Terveydenhoitaja voi vastaanotollaan havaita kiusaamisen siitä tulleista merkeistä, hänelle voi kiusattu tai joku muu oppilas kertoa kiusaamisesta tai tieto voi tulla muilta oppilashuollon jäseniltä.

Tutkimuksen tavoitteena oli tulevana terveydenhoitajana saada lisää tietoa tästä aiheesta. Tutkimuksen kohderyhmäksi valittiin Vaasan suomenkielisten peruskoulujen terveydenhoitajat. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää tutkimusongelmien avulla, mikä on kouluterveydenhoitajan rooli koulukiusaamiseen liittyvissä asioissa. Tietoa haluttiin saada kouluterveydenhoitajan keinoista tunnistaa, puuttua ja ehkäistä koulukiusaamista. Saatujen vastausten avulla pystytään tekemään johtopäätöksiä terveydenhoitajan roolista koulukiusaamistapauksissa toimijana. Tutkimuksen avulla haluttiin myös

hieman kartoittaa koulukiusaamisen nykytilannetta Vaasan peruskouluissa, millaista kiusaaminen on ja miten vakavana ongelmana terveydenhoitajat pitivät sitä kouluissa.

2. KOULUKIUSAAMISEN MÄÄRITELMÄ

Höistad (2003, 79–80) määrittelee koulukiusaamista seuraavanlaisesti: ”Kun yksi tai useampi ihminen toistuvasti ja pidemmän ajan kuluessa kohdistaa tietoista ja aktiivista kielteistä käytöstä yhtä tai useampia kohtaan tai sulkee heidät pois joukostaan”.

Kaikki epämiellyttävätkään teot eivät ole kiusaamista. On tärkeää pystyä erottamaan kiusaaminen kiusanteosta. Kiusaamiselle tyypillistä on sen systemaattisuus. Tämä tarkoittaa sitä, että kiusaaja tarkoituksenmukaisesti pyrkii toistuvasti vahingoittamaan käytöksellään jotakuta samaa henkilöä. Kukaan ei kiusaa toista sitä tiedostamatta. (Salmivalli 1998, 30.) Kiusaamisen tulee tapahtua myös tietyn ajanjakson kuluessa (Höistad 2003, 80). Kiusaamisen syyksi kelpaa lähes mikä tahansa ominaisuus, joka erottaa kiusatun muista. Se voi olla ulkonäöllinen seikka, kiusatun käyttäytyminen, tämän kiinnostuksen kohteet tai koulumenestys. Taustalla voi olla myös kiusatun oma epävarmuus ja itsetunto-ongelmat tai kateus kiusattua kohtaan. (Lämsä 2009, 59–60.)

Kiusaamista voi tapahtua yhden tai useamman toimesta. Salmivalli (1998, 33) kuvailee koulukiusaamista ryhmäilmiönä. Hänen mukaansa kiusaamiselle on ominaista sen yleensä ryhmässä tapahtuminen. Ryhmän toimimisen perustana ovat sen jäsenten väliset sosiaaliset suhteet.

Kiusaaja voi testata kiusattua ja pyrkiä toiminnallaan vahvistamaan omaa asemaansa sosiaalisessa yhteisössä. Kiusaaja hännää kiusattua katsoakseen, kuinka kiusattu reagoi siihen. Reagoipa kiusattu hännäämiseen alistumalla tai menettämällä malttinsa, voi se altistaa hänet kiusaamiselle jatkossakin. Paljastaessaan heikon kohtansa kiusattu antaa kiusaajille keinon, jota kiusaajat voivat armotta jatkossa käyttää aseena kiusattua vastaan. Pelkkä kiusaajan katse voi kertoa kiusatulle tämän aseman ryhmässä. (Lämsä 2009, 60.)

Kiusaamistilanteessa vallitsee epätasapaino sen eri osapuolten välillä. Tämä epätasapaino voi olla ruumiillista, henkistä tai sosiaalista. Kiusattu joutuu puolustamaan itseään tai on avuton kiusaajia tai kiusaajiaan vastaan. Ruumiillinen epätasapaino voi tarkoittaa, että toinen on isokokoisempi tai fyysisesti vahvempi

kuin toinen. Epätasapainon ollessa henkistä on toinen henkisesti alakynnessä, jolloin kiusattu voi olla epävarma, hiljainen, pelokas tai käyttäytyä jopa kohteliaasti, eikä näin pysty puolustamaan itseään toista vastaan. Tällöin henkisesti vahvempi käyttäytyy alistavasti, on sanavalmiimpi, äänekkäämpi tai osaa manipuloida muut oppilaat puolelleen. Sosiaalinen epätasapaino voi tarkoittaa, että kiusaajalla on tukenaan kavereita, kun taas kiusattu on yksin. (Salmivalli 2002, 95–98.)

3. KOULUKIUSAAMISEN MUODOT JA ILMENEMINEN

Koulukiusaaminen voidaan jakaa kolmeen muotoon, jotka ovat hiljainen kiusaaminen, sanallinen kiusaaminen ja fyysinen kiusaaminen. Kiusaamisesta on käytetty myös nimityksiä aggressio ja väkivalta. (Hamarus 2003, 45.) Lämsän (2009, 62) mukaan kiusaamiseen liittyy aina kolme olennaista asiaa: Ensimmäisenä kiusattu kokee kiusaajan toiminnan loukkaavaksi ja josta aiheutuu hänelle mielipahaa siitä. Toiseksi, loukkaava käytös kohdistuu aina samaan henkilöön ja kolmanneksi kiusaajan ja kiusatun välillä vallitsee voimasuhteiden epätasapaino, jonka vuoksi kiusattu ei välttämättä pysty puolustamaan itseään kiusattua vastaan. Kiusaaminen voi olla suoraa tai epäsuoraa. Suorassa kiusaamisessa kiusaaja kohdistaa negatiiviset tekonsa suoraan kiusattuun, kun taas epäsuora kiusaaminen tapahtuu usein huomaamattomasti piilossa. (Hamarus 2008, 45.)

Kaartisen (2000, 79–80) tekemässä opinnäytetyössä Laihian keskuskoulun yläasteen 7.- ja 8.-luokkalaisten sekä koulun oppilashuoltoryhmän mielipiteitä kiusaamisesta tulee ilmi, että puolet 87:stä vastanneesta oppilaasta piti koulukiusaamista lievänä tai lähes olemattomana ongelmana koulussa. Kiusaamista keskivaikeana ongelmana piti yhdeksän oppilasta. Vastaajista yksi piti kiusaamista vakavana ongelmana koulussa. Loput oppilasta eivät osanneet vastata kysymykseen. Kaartisen (2000, 84–85) tekemän opinnäytetyön tulosten mukaan 23 oppilasta 87:stä ilmoitti tulleen kiusatuksi viimeisen lukuvuoden aikana. Oppilasta 62 ei ollut tullut kiusatuksi ja kaksi oppilasta oli jättänyt vastaamatta tähän kohtaan.

Iso osa kiusaamisesta tapahtuu tilanteissa ja paikoissa, joissa opettaja ei ole näkemässä. Tällaisia paikkoja ovat koulun välitunnit, ruokailut ja koulumatkat. Myös kiusaamiselle otollisia tilanteita ovat välitunnille siirtyminen, sieltä sisälle tulo ja oppilaiden odottaessa opettajaa luokkatilassa. Oppitunneilla kiusaaminen on yleisintä taito- ja taideaineiden tunneilla kuten liikuntatunnilla, jolloin toiminta poikkeaa tavanomaisesta luokahuoneopetuksesta. Tällöin opettaja ei ole koko ajan seuraamassa yhtä aikaa kaikkia oppilaita ja opettajana voi olla eri henkilö kuin luokan oma opettaja. (Höistad 2003, 80–81.)

Stakesin vuoden 2009 Kouluterveyskyselyyn vastasi yhteensä 50 000 yläkoululaisia. Kouluterveyskyselyn mukaan vuoden 2009 aikana kiusatuksi joutui viikoittain neljä prosenttia peruskoulun 8.- ja 9.- luokkalaisista oppilaista. Vastanneista 28 prosenttia kertoi tulleen kiusatuksi harvemmin kuin kerran viikossa. Useammin kuin kerran viikossa kiusaajana toimi kolme prosenttia yläkouluikäisistä vastanneista oppilaista ja kerran viikossa kiusaamiseen osallistui neljä prosenttia oppilaista. Hälyttää oli, että valtaosa eli 64 prosenttia kiusatuksi tulleista vastanneista oli kokenut, ettei kiusaamiseen oltu puututtu mitenkään koulun aikuisten toimesta, vaikka he ovatkin koulussa tapahtuvasta kiusaamisesta tietoisia. (Stakes 2009.)

Koulukiusaamisen yleisyyttä, siihen yhteydessä olevia tekijöitä sekä kiusaamiseen puuttumista tarkasteltiin myös (Opetusministeriö 2008, 13–15) Kouluterveyskyselyn tulosten pohjalta. Kyselyn kohdejoukkona olivat peruskoulujen 8.- ja 9.- luokkalaiset oppilaat. Vuosina 2006 ja 2007 koottu aineisto kattoi 82 prosenttia kyseisten luokka-asteiden oppilaista Suomessa. Tulosten mukaan vähintään kerran viikossa kiusaamisen kohteeksi vastanneista yläkouluikäisistä nuorista joutui 8 %. Vähintään kerran viikossa kiusatuksi joutui pojista 10 % ja tytöistä 6 %. Kiusaajien osuus oli 7 % peruskoulun kahdeksannen ja yhdeksannen luokan oppilaista. Kiusaaja-uhreja oli 2 % vastanneista oppilaista.

Mannerheimin lastensuojeluliitto (2009, 6, 19) suoritti vuonna 2008 kiusaamiskyselyn internetissä. Kysely selvitti kouluviihtyvyyden ohella yläkoulujen, lukioiden ja ammattioppilaitosten oppilaiden kokemuksia ja käsityksiä koulukiusaamisesta sekä siihen liittyvistä tekijöistä. Kyselyn kohderyhmänä olivat 12-19-vuotiaat yläkoulujen, lukioiden sekä ammattioppilaitosten oppilaat. Kyselyyn vastasi yhteensä 17 819 oppilasta ja opiskelijaa. Kyselyn mukaan koulukiusaaminen on yläkoulussa yleisintä. Tutkimus tuloksista kävi ilmi, että 11 % yläkouluikäisistä tytöistä ja 14 % pojista kiusattiin vähintään kerran viikossa peruskoulun aikana. Lisäksi noin puolet vastanneista yläkouluikäisistä ilmoitti tulleen koulukiusatuksi kuluneen vuoden aikana. Ammatillisessa koulutuksessa kiusaaminen on lukiota yleisempää.

Kyselyyn vastanneista lukiolaisista tytöistä 3% ja pojista 4% kertoi tulleen kiusatuksi viikoittain, kun vastaavasti ammatillisessa koulutuksessa olevista tytöistä kiusatuksi tuli 7 % ja pojista 9 % .

Mannerheimin lastensuojeluliiton (2009, 20–22) tekemän kiusaamiskyselyn mukaan yleisin kiusaamisen muoto oli sanallinen kiusaaminen. Yleisin kiusaamisen keino oli haukkuminen ja nimittely riippumatta sukupuolesta tai koulumuodosta. Kyselyn mukaan kiusaaminen tapahtuu yleisimmin välitunneilla. Toiseksi yleisimmin kiusaamista tapahtuu oppitunneilla. Netissä tapahtuva kiusaaminen on tullut yhä yleisemmäksi nykyaikana, tutkimuksen mukaan netissä tapahtuva kiusaaminen on yleisempää kuin koulumatkalla tapahtuva kiusaaminen.

3.1 Hiljainen kiusaaminen

Hiljainen kiusaaminen tarkoittaa kiusaamisen tapahtuvan ruumiinkielen avulla. Se on kiusaamisen tavallisin muoto. Hiljaisessa kiusaamisessa kiusaaminen on niin hienovaraista, että sitä on usein vaikea havaita, vaikka sitä tapahtuisikin täysin avoimesti luokassa. Hienovaraisuudesta huolimatta se saa suurta vahinkoa aikaan. Pienillä mutta toistuvasti tapahtuvilla asioilla voidaan aiheuttaa paljon pahaa kiusatulle. Kiusaamisen tapoja ovat katseen välttäminen, selän kääntäminen, tuijottaminen, huokailu, ilmeily ja toisen kohtelu kuin häntä ei olisikaan. (Höistad 2003, 80.)

3.2 Sanallinen kiusaaminen

Sanallinen kiusaaminen tarkoittaa kiusaamista sanojen kautta. Yleensä sanallinen kiusaaminen on suoraa kiusaamista. Tavallisimpia kiusaamisen tapoja ovat haukkuminen, nimittely, uhkailu ja toisesta halventavasti puhuminen. (Hamarus 2008, 46.) Kiusaajat voivat myös matkia kiusattua, lähettää lappuja, soitella nimettömiä puheluita tai huomautella kiusatulle tämän ulkonäöstä. (Höistad 2003, 82.) Kiusaaminen voi olla myös epäsuoraa. Epäsuorassa kiusaamisessa voidaan kiusaamisen kohteesta levittää ilkeitä juoruja tai joku kiusaajista kertoo kiusatun salaisuuksia muille kiusaajaryhmässä oleville. Kiusaamista voidaan vahvistaa käyttämällä sanojen lisäksi myös eleitä, kuten kiusatun matkimista, pientä tönimistä ja tähän kohdistuvaa halventavaa tuijottamista. Eleiden avulla kiusaaja

pyrkii näyttämään kiusatulle halveksuntaa ja omaa valta-asemaansa kouluyhteisössä. (Hamarus 2008, 46–47.) Sanallinen kiusaaminen on hiljaista kiusaamista helpommin havaittavissa, mutta sitäkin voidaan helposti tehdä huomaamatta (Höistad 2003, 82).

3.3 Fyysinen kiusaaminen

Fyysinen kiusaaminen voi olla lopputilanne pitkään jatkuneesta kiusaamisesta, joka on ensi alkanut muilla lievemmillä kiusaamisen keinoilla. Se voi olla myös äkillistä päälle käymistä, joka käynnistyy ilman mitään varsinaista syytä siihen. (Hamarus 2008, 53.) Pojat sekä kiusaavat että ovat suoran kiusaamisen kohteena useammin kuin tytöt. Kiusaaminen on pääasiassa suoraa kiusaamista eli se kohdistuu suoraan uhriin. (Höistad 2003, 85.)

Nikkolan ja Olkkosen (2002, 43–44) tekemän opinnäytetyön mukaan tytöt käyttivät fyysisestä väkivallan muodoista eniten tönimistä, kun kiusaamisen kohteena on kaveri tai tuttu. Rajumpia fyysisen väkivallan muotoja olivat hiuksista repiminen, lyöminen ja potkiminen sekä toisen hakkaaminen joko yksin tai kavereiden kanssa. Kuitenkin psyykkistä kiusaamista kuten mököttämistä esiintyi enemmän kuin fyysistä kiusaamista kiusaamisen kohdistuessa tuttuun henkilöön. Kiusaamisen kohteen ollessa puolittutu tai tuntematon ruumiillista väkivaltaa esiintyi enemmän kuin kiusatun ollessa kaveri tai tuttu. Tällöin yleisin väkivallamuoto oli töniminen ja toiseksi yleisin toisen hakkaaminen. Kuitenkin eniten tässäkin tilanteessa psyykkistä kiusaamista, kuten nimittelyä ja haukkumista esiintyi enemmän.

Kiusaaminen voi olla lyömistä, potkimista, tönimistä, päälle sylkemistä, hiuksista repimistä, hakkaamista tai muuta vastaavaa fyysistä vahingoittamista. Fyysinen kiusaaminen on kiusaamisenmuodoista helpoiten havaittavissa ja siihen voidaan puuttua koulussa nopeastikin. Kiusaamisesta jää yleensä ulkoisia merkkejä, joista se on tunnistettavissa. Ulkoisia merkkejä voivat olla rikkoutuneet vaatteet, mustelmat, ruhjeet, haavat tai rikkoutuneet tavarat. (Hamarus 2008, 53.) Kiusaamisen voi myös tehdä huomaamattomamminkin, kuten ikään kuin

vahingossa tönäisemällä toista, nipistää häntä ohi kulkiessaan, seisoa hänen tiellään tai lyödä ovi kiinni hänen nenänsä edessä (Höistad 2003, 80–81).

3.4 Nettikiusaaminen

Kiusaaminen tapahtuu pääasiassa kouluaikana ja koulumatkoilla, mutta nykyaika on tuonut uudeksi asiaksi netissä tapahtuvan kiusaamisen, jolloin kiusaaminen on siirtynyt kouluajan ulkopuolelle. Kiusaaja voi kiusata uhriaan netin kautta monella tavalla. Kiusaaja voi laittaa nettiin noloja valokuvia tai videoita kiusatusta. Netin kautta voi lähettää myös ilkeitä viestejä kiusatulle. Kännykän kautta tapahtuva kiusaaminen rinnastetaan nettikiusaamiseen. Kännykän avulla voidaan lähettää herjaavia, ilkeitä tekstiviestejä tai kännykkäkameralla otettuja kuvia ja videoita. Kiusattua voidaan myös häiritä pila- ja häiriöpuhelimien avulla. Ennustettavaa on, että nettikiusaaminen eri muodoissaan on yleistynyt kiusaamisen muoto. (Lämsä 2009, 65.)

Salmen (2008, 128) tekemä tutkimus peruskoulun 6. ja 9. luokan oppilaiden kokemasta väkivallasta sisälsi osion häirinnästä ja kiusaamisesta Internetin ja matkapuhelimen välityksellä. Tutkimukseen vastasi yhteensä 13 459 nuorta. Sen avulla selvitettiin kiusaamiskokemuksia viimeisen kuluneen koululukukauden aikana. Yleisin kiusaamisen keino oli tekstiviestikiusaaminen. Yhdeksäsluokkalaisista tytöistä viidennes koki tulleen joskus kiusatuksi tekstiviestin avulla. Vastaavasti pojista noin joka kymmenes oli tullut kiusatuksi tekstiviestillä. Kuudesluokkalaisista tytöistä 22 prosenttia oli tullut tekstiviestillä kiusatuksi, kun vastaava luku pojilla oli 14 prosenttia. Internetin kautta yleisimmäksi kiusaamisen tavaksi muodostui kiusatusta netissä ilkeiden huhujen levittäminen. Jonka kohteeksi yhdeksäsluokkalaisista tytöistä oli joutunut 19 prosenttia ja pojista 9 prosenttia. Kuudesluokkalaisista tytöistä noin 12 prosenttia ja pojista 6 prosenttia oli tullut netissä kiusatuksi. Harvinaisempia kiusaamisen tapoja olivat uhkailu tekstiviestillä, seksuaalinen häirintä tekstiviestillä ja kiusatusta luvatta alastonkuvan lataaminen nettiin.

Mannerheimin lastensuojeluliitto (2009, 21) suoritti vuonna 2008 kiusaamiskyselyn internetissä. Sen tavoitteena oli selvittää yläkoulujen, lukioiden

ja ammattioppilaitosten oppilaiden kokemuksia ja käsityksiä koulukiusaamisesta sekä siihen liittyvistä tekijöistä. Netissä tapahtuva kiusaaminen on tullut yhä yleisemmäksi nykyaikana, tutkimuksen mukaan netissä tapahtuva kiusaaminen on yleisempää kuin koulumatkalla tapahtuva kiusaaminen. Tutkimuksessa selvisi, että kaikista kyselyyn vastanneista nuorista 9 prosenttia kertoi tulleensa kiusatuksi netin välityksellä. Nettikiusaaminen oli kaikkiin vastanneisiin nähden selvästi yleisimmin yläkouluikäisten tyttöjen käyttämä.

Nettikiusaamiseen puuttumisen haasteelliseksi tekee sen pääasiassa nimettömänä tapahtuminen. Netissä kiusaaja voi kätkeä henkilöllisyytensä nimettömyyden tai väärän nimen taakse. Tällöin kiusattukaan ei välttämättä tiedä, kuka hänen kiusaajansa on tai onko heitä useampia. Lisäksi kiusaamistilanteissa on harvoin aikuisia läsnä. (Lämsä 2009, 65.)

Netissä tapahtuva kiusaaminen eroaa tavanomaisesta kiusaamisesta. Netissä kiusaajan ei tarvitse kohdata uhriaan kasvokkain. Netti voikin houkutella osan kiusaajista tekemään sellaisia asioita, joita he eivät muutoin tekisi. Kiusaamisen kohteena voi olla myös kiusaajalle tuntematon henkilö. Netin kautta kiusaaja tavoittaa kiusatun melkein mistä ja milloin tahansa. Nettikiusaaminen eroaa tavanomaisesta kiusaamisesta juuri sen jatkuvuutensa ja julkisuutensa ansiosta. Nettikiusaamisessa ei aina tiedosteta, että kiusaaminen ei välttämättä ole vai kiusaajan ja kiusatun välinen asia, vaan sillä voi olla tavanomaista kiusaamista enemmän yleisöä. Kiusaamisessa käytetty materiaali voi olla lukuisten muidenkin ihmisten nähtävissä. Kiusaaja voi myös käyttää tätä hyväkseen, koska sillä hän voi armotta hakea lisätehoa kiusattuun kohdistuville toimilleen. (Lämsä 2009, 65–66.)

Huomioon ei usein oteta, että vaikka kiusaaminen kiusaajan osalta loppuisi, ei kiusaamiseen käytettyä materiaalia välttämättä koskaan saada poistettua netistä. Nettiin laitetut juorut, viestit, kuvat voivat alkaa elää omaa elämäänsä kiusaajan tahdosta riippumatta. Materiaalin poistaminen tietyltä sivulta ei välttämättä riitä, koska se on saattanut jo levitä niin uusille nettisivuille kuin netin käyttäjien omiin tietokoneisiinkin, minkä vuoksi kiusaaminen saattaa jatkua jonkun muun toimesta. (Lämsä 2009, 66.)

3.5 Roolit kiusaamisessa

Kiusattu eli uhri on oppilas, joka joutuu toistuvasti kielteisen käytöksen eli kiusaamisen kohteeksi. Kiusaaja on henkilö joka kohdistaa kielteiset ja aggressiiviset tekonsa uhriin. (Salmivalli 2002, 97.) Kiusaaja toimii myös kiusaamisen alkuunpanijana. Hän saattaa myös yllyttää ja jopa pakottaa muitakin osallistumaan kiusaamiseen. (Salmivalli 1998, 52.) Myös kiusaajan ystävät saattavat olla mukana kiusaamisessa. Kiusaamiseen osallistuu siis myös muitakin oppilaita. Suurin osa lapsista tai nuorista on tavalla tai toisella mukana kiusaamisessa. (Salmivalli 2002, 99.)

Apuriksi kutsutaan oppilasta, joka ei toimi kiusaamisen aloittajana, mutta hän toimii kiusaajan seuraajana ja avustajana. Hän on helposti houkuteltavissa osallistumaan kiusaamiseen. Apurit toimivat kiusaajan taustajoukkona, ja saavat kiusaajan aseman kasvamaan ja uhrin entistä enemmän alakynteen kiusaajaa vastaan. Suurin osa oppilaista on mukana kiusaamisessa vahvistajan roolissa. Vahvistajan kiusaamistilanteissa käyttäytymiselle on ominaista tämän kiusaajalle myönteisen palautteen antaminen. Vahvistaja toimii kiusaamistilanteissa yleisönä. Hän kannustaa kiusaajaa huudoin ja nauraa kiusaamiselle ja kiusatulle. Vahvistajana toimimista on jo sekin, että oppilas tulee katsomaan kiusaamista sivusta, eikä tee mitään sen lopettamiseksi. (Salmivalli 1998, 52.)

Puolustaja on oppilas, joka rohkenee asettua kiusaamistilanteessa uhrin puolelle. Hän toimii kiusatun tukena. Oppilas voi itse yrittää saada muita lopettamaan kiusaaminen tai hän voi kertoa kiusaamisesta aikuisille. Ulkopuolisen roolissa oleva oppilas ei puutu kiusaamistilanteisiin vaan pysyttelee niistä sivussa. (Salmivalli 1998, 52.)

Hamaruksen (2006, 205) tekemässä tutkimuksessa selvitettiin koulukiusaamisen sosiaalista ja kulttuurista ilmiötä. Tutkimusaineistona oli peruskoulujen 7.- ja 9.-luokkalaisten tukioppilaiden kirjoitukset ja haastattelut. Tulosten mukaan kiusaamiseen osallistumattomien on vaikea puuttua kiusaamiseen, vaikka he olisivatkin sitä vastaan. Sillä kiusaamiseen puuttuminen ja kiusatun puolelle asettuminen vaatisi heiltä muiden oppilaiden sosiaalista arvostusta ja luottamusta.

Kynnys mennä auttamaan kiusattua on usein liian suuri oppilaalle, mikäli hän on mielipiteensä kanssa yksin. Sillä usein oppilaat pelkäävät joutuvansa tekonsa seurauksena itse kiusatuksi. Tästä syystä he jäävät useimmiten kiusatun puolustajan roolin sijaan kiusaamista sivusta seuraaviksi hiljaisiksi hyväksyjiksi.

Kaartisen (2000, 66–67) tekemässä opinnäytetyössä kartoitettiin Laihian yläasteen 7.- ja 8.- luokkalaisten sekä oppilashuoltoryhmän mielipiteitä koulukiusaamisesta. Tutkimuksen mukaan enemmistö vastaajista eli 53 oppilasta 87:stä seuraa kiusaamista vierestä puuttumatta siihen mitenkään. Oppilaista 15 puolustaisi kiusattua. Vain pieni osa kertoisi kiusaamisesta aikuiselle. Opettajalle kiusaamisesta kertoisi 7 oppilasta ja rehtorille 2 oppilasta. Yksi oppilas ilmoittaisi kiusaamisesta tukioppilaalle. Loput vastaajista olivat valinneet kohdan jotain muuta. Vastauksissa tuli ilmi, että heistä osa olisi valmis puolustamaan kiusattua, jos tämä olisi kaveri. Osa kertoi sulkevansa silmänsä tapauksille. Osan mielestä tuntuu pahalta katsoa kiusaamista vierestä, mutta eivät puutu tilanteeseen. Tuloksia ristiintaulukoidessa oli myös ilmennyt tyttöjen olevan poikia valmiimpia puuttumaan tilanteeseen tai kertomaan kiusaamisesta aikuiselle.

4. KIUSATUN JA KIUSAAJAN OMINAISUUKSIA

Vaikka varsinaista kiusaajan ja kiusatun perustyyppiä ei ole olemassa, on heillä kuitenkin yleensä tiettyjä ominaispiirteitä. Kiusaajalla ja kiusatulla on myös yhteisiä piirteitä. Heillä molemmilla saattaa olla huono itseluottamus, vaikkei sitä kiusaajasta heti uskoisikaan. Myös yhteistä kiusaajalle ja kiusatulle on se, että heillä kummallakin on ongelmia, jotka tekevät heistä molemmista uhreja omalla tavallaan. Heillä molemmilla saattaa olla vaikeuksia solmia uusia ystävyys-suhteita ja ylläpitää vanhoja. (Höistad 2003, 108–110.)

4.1 Kiusattu

Usein kiusaamisen kohteeksi valitaan kiusaajaa heikompi osapuoli, koska kiusaaja haluaa tuntea hallitsevansa toista. Tällöin kiusattu välttämättä uskalla tai pysty puolustamaan itseään muita vastaan. Usein kiusatut oppilaat voivat olla luonteeltaan arkoja, helposti muista vetäytyviä, huonon itsetunnon omaavia ja muita helpommin ahdistuneempia. Nämä luonteenpiirteet saattavat kiusaamisen seurauksena lisääntyä ja näin tehdä kiusatun entistä ahdistuneemmaksi ja saada tämän itsetunnon huononemaan. Kuitenkaan varmaa tietoa ei ole, kuinka paljon kiusatun piirteet vaikuttavat kiusatuksi tulemiseen tai missä suhteessa ne ovat syntyneet kiusaamisen seurauksena. Varmaa on kuitenkin se, että ne lisäävät riskiä tulla kiusatuksi. (Salmivalli 2002, 97.) Kiusatulla on voinut olla hyvä itseluottamus ennen kiusatuksi tulemistä. Kiusaaminen on tuhoisaa, se voi nopeassakin ajassa murtaa uhrinsa itsetunnon jopa kokonaan. Eikä murrettua itsetuntoa helposti saada takaisin. (Höistad 2003, 109.)

Kiusatut voivat olla myös provosoivia uhreja. Tällöin he itsekkin saattavat käyttäytyä aggressiivisesti. He voivat tahallaan ärsyttää ja hänätä kiusaajaa. (Salmivalli 2002, 97–98.) Usein tällaisissa tapauksissa kiusaaminen on lähtenyt liikkeelle hänen omasta käyttäytymisestään. Sillä muut ovat ärsyyntyneet hänen jatkuvasta hännämisestä. Vaikka ketään ei saa kiusata, on vastuu kiusaamisesta osaksi kiusatulla itsellään. Ärsytyksestä alkaneessa kiusaamisessa uhri ei useinkaan käytäydy samalla tavalla kuin muut kiusaamisen uhrin. Hän ei välttämättä suostu alistumaan kiusatuksi tai käyttäytymään alistuneesti kiusaajiaan kohtaan, vaan sen sijaan yllyttää kiusaajaansa teoillaan entistä enemmän

kiusaamaan. Kiusattu ei suostu jäämään yksin muun luokkayhteisön ulkopuolelle niin kuin tavanomaisesti kiusatut tekevät. Hän saattaa jatkuvasti tunkeutua muiden joukkoon muiden torjunnasta huolimatta. Aina kiusattu ei ole ymmärtänyt oman käyttöksensä vaikutusta kiusaamiseen. Toisaalta kiusattu saattaa jopa ottaa itselleen vallan näissä tilanteissa. Hän saattaa huomata saavansa käytöksellään huomiota. Tällöin kiusattu voi käydä kertomassa aikuisille kiusatuksi joutumisestaan, mutta ei kerro mitään omasta osuudestaan siihen. (Hamarus 2008, 67–68.)

Oppilas saattaa samaan aikaisesti olla sekä kiusattu että kiusaaja. Miksi kiusattu sitten kiusaisi toista, kun itse hyvin tietää kuinka pahalta se tuntuu. Tällaisiin tapauksiin on kaksi mahdollista selitystä; 1. kiusattu uskoo sen olevan keino kostaa sekä hankkia itselle oikeutta ja hyvitystä, 2. hän uskoo sen olevan keino välttyä jatkossa kiusaamiselta ja ulkopuolelle jäämiseltä. (Höistad 2003, 110.)

4.2 Kiusaaja

Aikaisempi käsitys kiusaajasta on usein, että hän on sosiaalisesti taitamaton häiritsevä räyhääjä. Nykyään on havaittu kiusaajan voivan olla varsin sosiaalinen ja älykäs oppilas, jolla taito manipuloida toisia oppilaita. Tytöt omaavat tämän taidon usein poikia paremmin. Tällöin kiusaaja osaa manipuloida muut puolelleen, jolloin saadaan kiusattu huonoon valoon muiden silmissä. Lisäksi tytöt usein osaavat manipuloinnin avulla saamaan muut tekemään asioita heidän tahtonsa ja toiveidensa mukaan. Tällä kaikella kiusaaja pyrkii tyydyttämään tarvettaan muiden hallitsemisesta. Edellä mainitut kiusaajan ominaisuudet ovat hyvin yleisiä. Loppujen lopuksi erilaisia kiusaajia on niin paljon kuin on erilaisia persooniakin. Aina kuitenkin kiusaajan rooli ei riipu yksinomaan hänen persoonallisuuden piirteistään, vaan hänen rooliinsa voivat vaikuttaa muiden odotukset sekä ryhmässä vallitsevat normit. (Salmivalli 2002, 97–98.)

Kiusaajasta ei helposti uskoisi, että tällä on huono itsetunto. Heidän huono itsetunto ei varsinaisesti ole päältäpäin näkyvää. (Höistad 2003, 108–109.) Kiusaaja ei ilmaise huonoa itsetuntoaan perinteisellä epävarmuudella tai itseensä tyytymättömyydellä. Itsetunnon ongelmat ilmenevät lähinnä itsensä

korostamisena, jolloin kiusaaja haluaa itsellensä näkyvyyttä ja huomiota. (Salmivalli 2002, 97.) Se mikä saa oppilaan kiusaamaan muita, johtuu usein kiusaajan omista ongelmista tai pahasta olost. Kiusaamisen taustalla voivat olla monenlaiset asiat, kuten kiusatun oppilaan mielenterveysongelmat, huono itsetunto, huonot sosiaaliset taidot tai paha olo. Kiusaajan huono käyttäytyminen tai paha olo voivat johtua vanhempien huonosta esimerkistä, kuten perheväkivallasta tai muista huonoista kotiooloista. (Vainio, 2009.)

Kiusaaja käyttäytyy usein itsevarmasti, jolloin hänellä näyttää muiden mielestä olevan hyvä itsetunto. Itsevarmuus kätkee sisäänsä sen kaiken epävarmuuden ja turvattomuuden, mitä kiusaaja todellisuudessa kokee. (Höistad 2003, 109.) Kiusaaja pyrkii ylläpitämään epärealistista myönteistä kuvaa itsestään. Ylläpitäviä keinoja ovat jatkuva esillä olo, huomion keskipisteeksi pyrkiminen sekä pyrkimys torjua kaikki itseensä kohdistuva negatiivinen palaute. (Salmivalli 2002, 97.)

4.3 Pojat ja tytöt kiusaajana erilaisia

Poikien kiusaaminen on tyttöjen kiusaamista helpommin havaittavissa, koska se on luonteeltaan yleensä meluisampaa ja selvempää. Poikien kiusaaminen on sanallista, fyysistä tai niiden yhdistelmä. Pojat voivat ilkkua ja haukkua kovaäänisesti jotakuta tai uhkailla häntä. Fyysisestä kiusaamisesta pojat käyttävät yleensä nahistelua, uhrin työntämistä ja tönimistä, lyömistä, potkimista, toisen tavaroiden ottamista tai kiusatun sulkemista johonkin paikkaan. (Höistad 2003, 94–95.)

Tytöt ovat viime vuosien aikana omaksuneet entistä enemmän poikien tapoja kiusata. Yhä enemmän tytöt ovat alkaneet ottamaan yhteen toistensa kanssa tappelemalla. Myös heidän sanallinen kiusaaminen on saanut enemmän poikien kiusaamisen kaltaisia piirteitä. Kuitenkin vielä on yleisempää, että tytöt kiusaavat toisiaan tavalla, jota aikuisen on vaikea havaita. Tyttöjen käyttämä kiusaaminen on hiljaista kiusaamista. Se on luonteeltaan henkilökohtaisempaa kuin poikien. Tytöt osaavat poikia paremmin löytää kiusaamisen uhrin heikot kohdat, joita käyttävät sitten kiusaamisessa hyväksi. (Hamarus 2008, 95–96.) Näin heillä on poikia parempi kyky tehdä tarkkoja havaintoja sosiaalisesta maailmasta ja

vaikuttaa siihen haluamallaan tavalla. He voivat käyttää sitä toisen vahingoittamiseen tai omien myönteisten sosiaalisten suhteiden ylläpitämiseen. Tytöt osaavat niin sanotusti vetää oikeista naruista ohjatakseen muita haluamallaan tavalla. (Salmivalli 2002, 97.)

Tytöt voivat levittää ilkeitä juoruja kiusatusta tai kuiskailla keskenään kiusatusta niin, että tämä sen kuulee. Tavallista on, että tytöt puhuvat pahaa kiusatusta muille, jolla saavat heidät puolellensa. Hyvin yleinen kiusaamisentapa tytöillä on, että he kokoontuvat porukalla kiusatun ympärille ja huomauttelevat hänellä tämän ulkonäöstä ja vaatteita, näin saaden kiusatulle mielipahaa ja hänet tuntemaan itsensä heikommaksi, huonommaksi ja erilaiseksi. Yleensä tyttöjen kiusaaminen johtaa kiusatun eristämiseen muusta ryhmästä. Tytöt ovat etukäteen sopineet yhdessä kuka kuuluu ryhmään ja kuka ei. Tällä kaikella kiusaamisella, kuten juonittelulla, kuiskailulla, juorujen levittämisellä, ilmehtimisellä ja huokailulla edistetään oman ryhmän koossa pysymistä. (Hamarus 2008, 95–96.)

Kiusaajankin ystävä piiri vaihtelee. Kiusaaja voi olla luokan suosittu oppilas, hän on voinut olla kaikkien ystävä ennen kiusaaminen aloittamista. Kiusaaja tai kiusaajat voivat saada koko muun luokan puolellensa, jolloin kiusattu jää yksin. Muut puolelleen voidaan saada monella tavalla, kuten puhumalla muut puolelleen, asettamalla kiusatun huonoon valoon ja taas toisaalta kiusaajan puolelle voidaan kallistua pelosta tulla itse kiusatuksi. Aina ei kuitenkaan kiusaajakaan ole luokkatovereidensa suosiossa, vaan hänellä voi olla oma pieni kaveripiirinsä, jonka kanssa hän viettää aikaansa. Kiusaajaan voidaan suhtautua jopa ristiriitaisesti, toisaalta hänestä pidetään ja taas toisaalta häntä inhotaan. (Salmivalli 2002, 97.)

5. KOULUKIUSAAMISEN TUNNISTAMINEN

Tunnistamisella tarkoitetaan jonkin asian havaitsemista, jolloin saadaan tietoon jokin asian esiintyminen. Kiusaamisen tunnistaminen ei ole helppoa, sillä kiusaaminen voi tapahtua hyvin hienovaraisesti ja muilta näkymättömästi. Koulukiusaamisen tunnistaminen on haaste kouluille. Kiusaaminen on kaikkia aikuisia koskeva asia, kukaan ei saa sulkea silmiään siltä. (Hamarus 2008, 94- 95.) Kaikki kiusaaminen ei tule aikuisten tietoon. Suuri osa kiusatuksi tulleista ei kerro asiasta kenellekään. (Salmivalli 2002, 98.)

Minulle ei olisi tullut mieleen kertoa asiasta opettajalle tai vanhemmillekaan. Pidin sen niin kuin omana salaisuutenani, vaikkei se luokassa sitä ollutkaan. Mutta häpesin, aivan uskoin että se olisi heikkouden merkki, kun joutuu kiusatuksi. Ja tunsin vielä olevani siihen syyllinenkin, enkä sitä itsekään koulukiusaamiseksi tajunnut selvästi. Tämä lapsuuden kokemus vaikutti pitkään. (Holmberg-Kalenius 2008, 194.)

Kaartisen (2000, 84–86) tekemän opinnäytetyössä kartoitettiin Laihian keskuskoulun yläasteen 7.- ja 8.- luokkalaisten mielipiteitä koulukiusaamisesta. Tutkimuksen mukaan 23:sta viimeisen lukuvuoden aikana kiusatuksi tulleesta oppilaasta viisi ilmoitti uskovansa, ettei kiusaamisesta kertominen auta asiaa. Kiusatuksi tulleista kaksi ei luottanut keneenkään niin, että kertoisi heille kiusaamisesta. Oppilaista kahden mielestä kiusaamisesta kertominen voisi vain pahentaa asiaa. Vastanneista yksi oli valinnut jotain muuta - vaihtoehdon, koska ei koe kiusaamisen haittaavan häntä niin, että kertoisi siitä.

Kiusaamisen havaitsemisen taustalla tulee olla ymmärrys kiusaamisesta, siitä mitä se on. Sillä sitä, mitä ymmärrämme kiusaamisella, sitä voimme myös havaita. Koulun henkilökunnan, oppilaiden ja heidän vanhempiansa käsitykset kiusaamisesta voivat vaihdella. Myös opettajien keskinäiset käsitykset asiasta voivat vaihdella. Siksi kouluissa on tärkeää ottaa kiusaaminen puheeksi niin opettajien kuin oppilaiden kanssa. Opettajan on hyvä luokassa keskustella oppilaiden kanssa kiusaamisesta. Lisäksi on tärkeää kuunnella, miten oppilaat kiusaamisen ymmärtävät. Sillä oppilaat ovat ne, jotka pääasiassa kiusaavat ja jotka siitä joutuvat myös kärsimään. (Saloviita 2009, 138.)

Saloviita (2009, 139, 193) painottaakin yhtenäisen ymmärryksen kiusaamisesta auttavan kaikkia osapuolia, sillä se ohjaa kaikkia toimimaan samansuuntaisesti ja edistää varhaista puuttumista. Taas toisaalta kiusaamisen määritelmän liiallinen noudattaminen voi haitata varhaista puuttumista. Sillä määritelmässä korostetaan toistuvuutta ja pitkäkestoisuutta. Tällöin se voi estää kiusaamisen tunnistamista ja siihen puuttumista, jos joudutaan odottamaan määritelmän täyttymistä. Lähtökohtana tuleekin olla niin kouluyhteisön yhtenäinen ymmärrys kiusaamisesta kuin kiusatun oma kokemus kiusatuksi tulemisesta. Koulun yhteistyö oppilaiden vanhempien kanssa on tärkeää. Vanhemmat ovat myös tärkeässä asemassa kiusaamisen tunnistamisen kanssa, sillä he ovat henkilöitä, jotka tuntevat lapsensa parhaiten.

5.1 Kiusaamisen tunnistamisen keinoja

Koulukiusaamisen tunnistaminen on haastava tehtävä. Kiusaamisen tunnistamisen kannalta on hyvin tärkeää, että kukaan aikuinen ei sulje silmiään siltä. Tieto tapahtuvasta kiusaamisesta tulee ottaa vakavasti. Ongelmalliseksi tilanne tulee silloin, jos kiusattu ei uskalla kertoa kokemastaan kenellekään. Kiusattu voi pelätä, että kertomisen seurauksena kiusaaminen pahenee tai hän tuntee häpeää kiusatuksi joutumisesta. (Höistad 2003, 101.) Kiusaamisen tunnistamisen kannalta on erityisen tärkeää, että kiusatulla, muille kiusaamista havaitsevilla oppilailta sekä aikuisilla on riittävästi käytössä erilaisia väyliä, kuten opettaja, kouluterveydenhoitaja ja rehtori, joille he voivat kertoa kiusaamisesta (Hamarus 2008, 117). Kouluterveydenhuollon tehtävänä on tukea oppilaiden kokonaisvaltaista hyvinvointia. Fyysisen hyvinvoinnin lisäksi erityisen tärkeää on kiinnittää huomiota oppilaiden psyykkiseen hyvinvointiin, jota kiusaaminen saattaa heikentää. (Ekebom, Helin & Tulusto 2000. 96–97.) Oppilaita tulee rohkaista ja kannustaa kertomaan aikuiselle, mikäli heitä kiusataan. Kouluterveydenhoitaja ottaa koulukiusaamisen esille vuosittaisissa terveystarkastuksissa, joiden yhteydessä hänellä on mahdollisuus keskustella oppilaiden kanssa kiusaamisesta ja motivoida sekä rohkaista oppilaita kertomaan

havaitsemastaan kiusaamisesta jollekin koulunhenkilökunnalle. (Salmivalli 2002, 98–99).

5.1.1 Kertomisen väylät

Tehokas koulukiusaamiseen puuttuminen vaatii, että kiusaaminen on ensin havaittu. Tämä vaatii kouluilta tiettyjä järjestelyitä. Lapsille ja nuorille tulee tarjota riittävästi erilaisia kertomisen väyliä, jotta niiden käyttäminen olisi mahdollisimman helppoa oppilaille. Jokaisen koulun tulee itse suunnitella omat väylät omista lähtökohdistaan. (Hamarus 2008, 117.) Suuri osa lapsista ei kuitenkaan uskalla kertoa kenellekään aikuiselle, että heitä kiusataan. Myös muilla oppilaille voi olla liian suuri kynnyks kerton kiusaamisesta. He saattavat pelätä tulevansa itse kiusaamisen kohteeksi. Kouluterveydenhoitajalla on tärkeä tehtävä rohkaista oppilaita kertomaan aikuiselle, jos heitä tai jotain muuta oppilasta kiusataan. (Salmivalli 2002, 98–99.)

Väylien suunnittelussa ja niiden toimivuuden testaamisessa tulisi siis erityisesti ottaa huomioon lapsen ja nuoren näkökulma. Sillä mikäli oppilaat kokevat nämä väylät hankaliksi, epämiellyttäväiksi tai huonosti toimiviksi, eivät he myöskään niitä käytä. Kiusaamisesta kertominen vaatii oppilaalta rohkeutta. Kun oppilas kertoo aikuiselle kiusaamisesta, tulee hänen sanansa ottaa vakavasti. Tilannetta ei koskaan saa vähätellä oppilaalle, vaan aikuinen on velvollinen selvittämään asian yksin tai muiden työyhteisön jäsenten kanssa. (Hamarus 2008, 117.) Sillä mikäli oppilas kokee, ettei hänen sanojaan oteta vakavasti tai ettei tilanteeseen puututtu riittävästi, menettää oppilas luottamuksensa aikuisiin. Tällöin hän ei välttämättä enää jatkossa kerro aikuisille kiusaamisesta, koska ei koe siitä olevan hyötyä. (Salmivalli 2002, 98.)

Koulun tulisi tarjota kahdenlaisia kiusaamisesta kertomisen väyliä, jotka ovat luottamus- ja viralliset väylät. Luottamusväylällä tarkoitetaan henkilöitä, joille oppilas voi kasvotusten kertoa kiusaamisesta. Usein lasten ja nuorten vanhemmat toimivat luottamushenkilöinä, koska he ovat lapsille ja nuorille ne tutut ja turvalliset henkilöt. Koulussa opettajat ovat yleensä ensisijainen henkilö. Huomioitavaa on, että oppilaat eivät tule kertomaan asioistaan, etenkin

kiusaamisesta, jos läheisyydessä on muita oppilaita kuulemassa. Oppilaille tulisi järjestää mahdollisuus voida jutella opettajalle kahden kesken. Hyväksi todettu keino on, että opettaja jää oppitunnin jälkeen hetkeksi vielä luokkaan. Myös kouluterveydenhoitaja, kuraattori tai koulupsykologi voivat toimia luottamusväylänä. (Hamarus 2008, 117.)

Viralliset väylät voivat olla kirjallisia kertomisen tapoja, kuten palautepostilaatikko, kirjoitelmat, kyselyt tai sosiogrammit. Palautepostilaatikkoon oppilaat voivat kirjoittaa nimettömänä lapun, jossa kertovat heidän mieltään painavista asioista kuten koulukiusaamisesta. Postilaatikko tulisi sijoittaa koulussa sellaiselle paikalle, jotta oppilas voi pudottaa lapun laatikkoon muiden sitä huomaamatta. Laatikon tulee myös olla sellainen, että kuka tahansa ei pääse sitä avaamaan ja lukemaan viestilappuja. Laatikon säännöllinen tyhjentäminen on vastuuhenkilön tehtävänä, jona voi toimia muun muassa kouluterveydenhoitaja. Nykyään palautepostilaatikko voidaan suunnitella toimivat myös sähköisesti, kuten sähköpostin kautta. Kouluilla voidaan tehdä erilaisia kyselyitä, kuten koulutyytyväisyyskysely. Kysely tehdään vuosittain ja se pitää sisällään myös kysymyksiä koulukiusaamisesta. (Hamarus 2008, 118.)

5.1.2 Kouluterveydenhuolto

Kouluterveydenhuoltoon kuuluvat koululääkäri ja -terveydenhoitaja. Kouluterveydenhuoltoa säätelee kansanterveyslaki ja sen toimintaa ohjaavat kouluterveydenhuollon opas ja kouluterveydenhuollon laatusuosituksen. Kouluterveydenhuollon tavoitteena on edistää koko kouluyhteisön hyvinvointia ja oppilaiden terveyttä sekä tukea tervettä kasvua ja kehitystä yhteistyössä koulun henkilökunnan ja oppilaiden vanhempien kanssa. Kouluterveydenhuollon tehtävänä on oppilaiden terveyden ja hyvinvoinnin seuraaminen, arviointi ja edistäminen. (Haarala, Honkanen, Mellin & Tervaskanto-Mäentausta 2008, 373.) Tarkoituksena on seulonnoilla ja säännöllisillä terveystarkastuksilla löytää oppilaiden joukosta ne, jotka tarvitsevat tarkempia tutkimuksia ja mahdollisesti hoitoa kehittyvän tai jo olemassa olevan sairauden vuoksi. Oleellista on fyysisen terveyden ohella kiinnittää erityistä huomiota oppilaiden psyykkiseen terveyteen

ja hyvinvointiin, jota esimerkiksi koulukiusaaminen voivat heikentää ja jopa vaarantaa. (Ekebom ym. 2000. 96–97.) Kouluterveydenhuolto osallistuu kouluyhteisön hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen. Sen tehtävänä on myös valvoa ja edistää koulun fyysisiä ja psyykkisiä työoloja ja koulutyön terveellisyyttä ja turvallisuutta. (Haarala ym. 2008, 373.) Koulun terveydellisten olojen seurantaan kuuluu säännölliset tarkastukset, joihin kouluterveydenhoitaja osallistuu (Ekebom 2000, 97). Kouluterveydenhuolto lähtee oppilaan ja hänen perheensä tarpeista ja toiveista. Siinä korostuu moniammatillinen yhteistyö. (Haarala ym. 2008, 375)

5.1.3. Kouluterveydenhoitaja

Terveydenhoitajaksi voi opiskella ammattikorkeakoulussa. Vuoden 2001 alusta lähtien terveydenhoitajan tutkinto on ollut neljävuotinen, joka on laajuudeltaan 240 opintopistettä. Opiskelijat voivat pyrkiä ja heidän valitaan suoraan hoitotyön koulutusohjelmaan terveydenhoitotyön suuntautumisvaihtoehtoon. Koulutus pitää sisällään perus- ja ammattiopintoja, vapaasti valittavia opintoja, ammattitaitoa edistäviä harjoitteluita ja opinnäytetyön. Terveydenhoitajakoulutuksen jälkeen voi halutessaan suorittaa erilaisia erikoistumisopintoja eri terveydenhoitajatyön alueilla. (Haarala ym. 2008, 30–31.)

Kouluterveydenhoitajan keskeisiä työtehtäviä ovat oppilaskohtainen terveydenhuolto, kouluyhteisön ja kouluympäristön terveydenhuolto sekä terveystarkastukset. Kouluterveydenhoitaja tekee tiivistä yhteistyötä koululääkärin kanssa. Kouluterveydenhoitajalla tulee olla hyvä tietoperusta sekä laaja terveydenhuollon palvelujärjestelmän hallinta, jotta hän pystyy työskentelemään työtehtäviensä mukaisesti. (Ruski 2002, 48–53.)

Terveydenhoitajan hyvä työväline koulukiusaamisen tunnistamiseen on terveystarkastukset. Siellä terveydenhoitaja voi ottaa koulukiusaamiseen liittyvät asiat rutiininomaisesti esille jokaisen oppilaan kanssa. Terveystarkastuksen yhteydessä terveydenhoitajalla on hyvä tilaisuus oppilasta tutkiessaan kiinnittää huomiota mahdollisiin mustelmiin, ruhjeisiin tai muihin merkkeihin, sillä terveystarkastuksissa usein terveydenhoitaja pyytää oppilasta riisumaan

päällysvaatteet mittauksia varten. Tarkastuksen yhteydessä terveydenhoitajalle muodostuu yleisvaikutelma oppilaasta tarkastukseen kuuluvien keskusteluiden ja tutkimusten perusteella. Oppilas voi vaikuttaa alakuloiselta, ahdistuneelta tai hän voi kertoa koulunkäynnin sujuvan huonommin, tällaiset oireet voivat viestiä monesta asiasta, mutta myös kiusaamisen mahdollisuus on otettava huomioon. (Salmivalli 2002, 98–99.)

Terveydenhoitajalla on merkittävä asema koulukiusaamisen tunnistamisessa. Joillekin oppilaille voi olla helpompaa puhua vaikeista asioista terveydenhoitajalle kuin omalle opettajalle. Lapsen tai nuoren useat turhiltakin tuntuvat käynnit kouluterveydenhoitajan luona voivat viestiä halusta kertoa kiusaamisesta. Kun aikuinen tarttuu asiaan ja kysyy oppilaalta kiusaamisesta, voi se monelle lapselle tai nuorelle olla helpottavaa ja madaltaa heidän kynnystään kertoa kiusaamisesta. Terveydenhoitajan on tärkeää rohkaista lapsia ja nuoria kertomaan, jos heitä tai jotakuta toista oppilasta kiusataan. Oppilaan kertoessa terveydenhoitajalle kiusaamisesta, tulee hänen sanansa ottaa vakavasti. Terveydenhoitajan tulee osoittaa oppilaalle, että oli oikein kertoa hänelle asiasta ja, että asiaan tullaan oppilaan luvalla koulunpuolesta puuttumaan. Terveydenhoitaja kertoo oppilaan luvalla asiasta eteenpäin muille kiusaamiseen puuttuville tahoille, kuten luokanopettajalle, oppilashuoltoryhmälle tai koulukiusaamistyöryhmälle, joiden yhteistyön avulla kiusaaminen toivon mukaan saadaan loppumaan. (Salmivalli 2002, 98–99.)

5.2 Kiusaamisen merkkien havaitseminen

Kiusaamisen muodot ilmenevät hyvin eritavoin. Fyysinen kiusaaminen on usein suoraa ja näkyvää toimintaa. Hiljainen ja sanallinen kiusaaminen voivat olla suoraa tai epäsuoraa sekä sitä voidaan tehdä hyvinkin hienovaraisesti, ettei sitä ole helposti tunnistettavissa. Kiusaaminen saattaa sisältä piilomerkityksiä tai niin sanottua sisäpiirin tietoa, joita ulkopuolisten on hyvin vaikea tunnistaa kiusaamiseksi. (Hamarus 2008, 95.) Koulukiusaaminen on uhrilleen etenkin pitkään jatkuessaan vaikea ja raskas kokemus. Sillä voi olla myös terveyttä heikentävä vaikutus. Kiusaaminen voi vahingoittaa lapsen tai nuoren fyysistä ja psyykkistä terveyttä. Kiusaamisen mahdollisuutta voidaan alkaa epäillä oppilaan

oirehtimisen perusteella. (Salmivalli 2002, 99.) Myös kiusaamisen välineenä käytettyjen asioiden tai kiusaamisesta tulleiden merkkien tunnistaminen on erityisen tärkeää, kuten oppilaalle lähetetyt ilkeät viesti laput tai mustelmat (Hamarus 2008, 95).

5.2.1 Kiusaamistilanteen tunnistaminen

Kiusaamisen muodoista fyysinen kiusaaminen on helpoiten tunnistettavissa, sillä se on yleensä suoraa ja näkyvää, kuten töniminen, toisen tavaroiden varastaminen tai tappeleminen. Aina kuitenkin kiusaaminen ei tapahdu näkyvällä paikalla, kuten välitunnilla vaan kiusaaminen voi ajoittua koulumatkaan. Sanallinen ja hiljainen kiusaaminen voivat olla muilta hyvinkin näkymättömästi tapahtuvia tai kiusaaminen voi tapahtua myös täysin avoimestikin mutta sitä ei välttämättä osata tunnistaa kiusaamiseksi sen muuhun käyttäytymiseen piiloutumisen vuoksi, mikä tekee näistä kiusaamisen muodoista vaikeasti tunnistettavia. (Hamarus 2008, 95.)

Kiusaamiseen voi liittyä myös piilomerkityksiä, joiden ymmärtäminen on ulkopuolisille lähes mahdotonta. Tällaisia voi olla esimerkiksi äänenpainoilla välitetyt viestit. (Hamarus 2008, 95.) Kiusattu kuitenkin osaa kokemuksesta tulkita kiusaajan pientenkin eleiden merkityksen ja tunnistaa ne itseensä kohdistuviksi (Lämsä 2009, 99). Kiusaamiseen liittyvässä vuorovaikutuksessa se, mitä näennäisesti sanotaan ja mitä sillä tarkoitetaan, ovat usein ristiriidassa. Tällöin esimerkiksi kiusatun kutsuminen nimeltä saattaa tarkoittaa tämän eristämistä muista. Kiusaaja voi kertoa kiusatun nimeä korostaen luokassa järjestettävän juhlat kiusatun muuton kunniaksi. Opettaja voi tulkita ilmoituksen positiivisena, että kyseessä on tälle henkilölle järjestettävät läksiäisjuhlat. Vaikka todellisuudessa juhlat järjestetään kiusatun pois muuton kunniaksi, joihin kiusattua oppilasta ei luonnollisesti ole kutsuttu. (Hamarus 2008,95–96.)

Myös toistuvat rituaalit saattavat sisältää piiloista käyttäytymistä tai viestejä kiusatulle, joita aikuisen on vaikea havaita ja tutkita. Tällaisissa tilanteissa tietyn sanan huudahdus voi merkit sitä, että muut oppilaat juoksevat karkuun kiusatun oppilaan luota. Vastaavasti oppilaat voivat ottaa itseään nenästä kiinni aina kiusatun tullessa paikalle, jolla voidaan ilmentää kiusatulle tämän inhottavuutta.

Vaikka näiden kaltaisia sisäpiirin merkityksiä on aikuisen vaikea ulkopuolisena saada selville, kuitenkin tämän tyyppisissä vuorovaikutustilanteissa aikuinen voi aistia tilanteen outouden, vaikkei ymmärräkään mistä siinä on kysymys. Aikuisen havaitessa tämänkaltaisia hämmentäviä tilanteita, olisi hänen hyvä keskustella havainnoistaan muiden yhteisön jäsenten kanssa. Näin hän voi saada selville, onko joku toinen havainnut kiusaamista, samankaltaisia tilanteita vai onko aikuinen kenties tulkinnut tilanteen väärin. Yhdessä havaintoja kokoamalla voidaan päättää tarvitaanko tarkempaa tilanteen jatkoseuranta. Tällaiset tilanteet luovat samalla yhteisöllistä asennetta ja asettavat jokaisen siihen osallistuvan aikuisen vastuulliseksi havainnoimaan mahdollista kiusaamista. (Hamarus 2008, 96.)

5.2.2 Kiusaamisesta tulleista merkeistä tunnistaminen

Yksi tunnistamisen keino on havaita kiusaaminen erilaisista siitä tulleista merkeistä. Kiusaamisesta tulleet merkit voivat olla kiusaamisen välineenä käytetyt asiat. Tällaisia voivat olla tekstiviestit tai paperilaput. Kiusatulla oppilaalla voi olla myös fyysisiä merkkejä jotka ovat tulleet kiusaamisesta, kuten mustelma, naarmuja tai revenneet vaatteet. Aina ei kuitenkaan kiusaamisesta tule tai jää minkäänlaisia merkkejä, joista se voitaisiin tunnistaa. Sillä pääasiassa esimerkiksi fyysiset merkit kiusatussa syntyvät lähinnä fyysisestä kiusaamisesta. Näin ollen fyysinen kiusaaminen on helpoiten tunnistettavissa kiusaamisen muodoista. (Hamarus 2008, 95.)

Kiusaamista voidaan epäillä lapsen tai nuoren oirehtimisen perusteella. Univaikeudet, yleinen ahdistuneisuus, alakuloisuus, koulu menestyksen heikkeneminen, erilaiset psykosomaattiset oireet sekä lisääntyneet koulupoissaolot saattavat olla merkkejä koulukiusaamisesta. Vaikka nämä edellä mainitut oireet voivat olla merkki jostain muustakin ongelmasta, on kiusaamisen mahdollisuus ainaettava huomioon. (Salmivalli 2002, 99.)

5.3 Koulun ja kodin välinen yhteistyö

Luokan opettajan ja vanhempien välinen yhteistyö on tärkeää. Sen avulla voidaan tukea lapsen ja nuoren oppimista ja kasvua sekä edistää mahdollisten ongelmien

varhaista ilmenemistä. Jokin aluksi merkityksettömältä tuntuva asia lapsen tai nuoren elämässä saattavat muodostua oppimisen ja kehityksen esteeksi, joka sitten ajan kanssa kasaantuu isommaksi ongelmaksi, jollei siihen osata kiinnittää ajoissa huomiota. (Saloviita 2009,193.)

Opettajan olisi hyvä tavata oppilaan vanhempia säännöllisesti. Hyvä keino tähän on koulun vanhempainillat, erilaiset avoimien ovien päivät sekä vanhemmille järjestetyt koulupäivät. Näin vanhemmilla on myös mahdollisuuden tutustua kouluun oppimisympäristönä. Ensimmäinen tapaamiskerta olisi hyvä varata heti kun lapsi aloittaa ensimmäisen luokan tai nuori siirtyy yläasteelle. Opettaja voi tavata kaikki vanhemmat yhtä aikaa tai kunkin lapsen vanhemmat erikseen. Tässä tutustumisvaiheessa opettajan ja mahdollisesti muiden koulun henkilökunnasta paikalla olevien on tärkeää viestittää vanhemmille, että he ovat aidosti kiinnostuneita heistä ja heidän lapsestaan. Olemalla avoin, välitön ja pitämällä yhteydenottokynnyksen mahdollisimman matalalla tulee samalla luotua tukeva pohja myöhemmällekin yhteistyölle. (Saloviita 2009, 195–106.)

Vanhemmille on usein tärkeää tietää, mitä koulun arjessa tapahtuu. He ovat kiinnostuneita tietämään, millaista koulunkäynti nykyään on, mitä lapset koulussa tekevät sekä tietenkin, miten oma lapsi pärjää koulussa ja on sopeutunut koulun arkeen. Vanhemmat pitävät suuressa arvossa jatkuvaa tiedonsaantia lapsensa oppimisesta ja muista koulunkäyntiin liittyvistä asioista. Vanhempainillassa mukana voi olla muita koulun henkilökuntaan kuuluvia tahoja, kuten kouluterveydenhoitajan olisi hyvä esittäytyä vanhemmille ja kertoa omasta toiminnastaan, kuten milloin koulussa terveystarkastuksia, mitä niihin kuuluu sekä miten vanhemmat voivat olla häneen yhteydessä. Ensitapaamisen jälkeen on tärkeää, että vanhemmille jää tunne, että heitä arvostetaan, he uskovat opettajan kykyyn hoitaa oma työnsä vanhempien kasvatustyön rinnalla, on molemminpuoliselle luottamukselle rakennettu hyvä pohja. (Saloviita 2009, 195–196.)

Kun yhteistyösuhde kodin ja koulun välillä on muodostettu, tulee huolehtia riittävästä tiedon kulusta. Yhteistyötä kodin kanssa terveydenhoitaja toteuttaa myös lähettämällä lapsen mukana kotiin viestin esimerkiksi lapsen

terveystarkastuksesta. Sillä vanhemmille on tärkeää saada tietää, että heidän lapsi kasvaa ja kehittyy kuten pitääkin. Koulukiusaamistapauksissa tämä tarkoittaa sitä, että oppilaan luvalla otetaan yhteyttä tämän vanhempiin ja kerrotaan ilmenneestä kiusaamisesta. Lapsen tai nuoret kertoessa kiusaamisesta vanhemmilleen, ottavat vanhemmat puolestaan yhteyttä kouluun, kuten rehtoriin, opettajaan tai kouluterveydenhoitajaan. Luottamukselliset suhteet vanhempiin sekä vanhempien mielenkiinto lapsensa elämästä ovat lähtökohtana sille, että tämä kertoo kokemastaan kiusaamisesta heille. Kiusaamisesta kertominen voi olla lapselle, mutta etenkin nuorelle hyvinkin vaikeaa. Hän saattaa tuntea häpeää asiasta, eikä siksi kerro asiasta vanhemmilleen. Usein mitä vakavampaa kiusaaminen on, sitä hankalampaa on kertoa kiusaamiseen liittyvät todelliset tapahtumat. Nuoren elämässä tapahtuvat muutokset ja niihin reagointi voi olla joskus vaikea erottaa kiusaamisen aiheuttamista muutoksista nuoren käyttäytymisessä. Vanhemmat voivat tunnistaa kiusaamisen nuoren oirehtimisen perusteella, kuten unettomuuden tai liiallisen nukkumisen, itkuisuuden, ärtyisyyden tai psykosomaattisten oireiden, kuten vatsa- tai pääkivun perusteella. Lapsi voi olla haluton menemään kouluun tai hän voi muuttaa koulumatkojensa reittejä. Lapsella tai nuorella voi olla naarmuja, mustelmia tai rikkoutuneita vaatteita, joiden syntyperä on hyvä pyrkiä selvittämään. (Saloviita 2009, 195–196; Salmivalli 2002, 98-99; Hamarus 2008, 103–104.)

6. KIUSAAMISEEN PUUTTUMINEN

Perusopetuslain seitsemännen luvun 29. pykälässä säädetään, että jokaisella oppilaalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön (Perusopetuslaki 21.8.1998/628 29 §). Sen mukaan:

Opetuksen järjestäjän tulee laatia opetussuunnitelman yhteydessä suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä sekä toimeenpanna suunnitelma ja valvoa sen noudattamista ja toteutumista. Opetushallituksen tulee opetussuunnitelman perusteissa antaa määräykset tämän suunnitelman laatimisesta. (13.6.2003/477)

Opetuksen järjestäjän tulee hyväksyä järjestyssäännöt tai antaa muut koulussa sovellettavat järjestysmääräykset, joilla edistetään koulun sisäistä järjestyä, opiskelun esteetöntä sujumista sekä koulu yhteisön turvallisuutta ja viihtyisyyttä. (13.6.2003/477)

6.1 Kiusaamiseen puuttumisen keinoja

Jotta koulukiusaamiseen voidaan puuttua tehokkaasti tulee se ensin olla tunnistettu. Puuttumisella tarkoitetaan niitä toimintoja, joilla pyritään vaikuttamaan sekä lopettamaan jo olemassa olevia asioita, joista on muodostunut ongelma tai on muuta haittaa. Koulukiusaamiseen puuttumisen toimet tulee kohdistaa laajempaan joukkoon kuin vain uhriin ja kiusaajaan, sillä suurin osa lapsista tai nuorista on jollain tavalla mukana kiusaamisessa. (Salmivalli 2002, 99.)

Joissain tapauksissa kiusaaminen saattaa loppua itsestään. Osa kiusatuista pääsee eroon kiusatun roolistaan vuosien myötä kasvun myötä. Tilanne, jossa näin voisi käydä on, että kesäloman jälkeen lukukauden alkaessa kiusattu on kasvanut fyysisesti ja henkisesti, saanut uusia kokemuksia ja vahvistanut itsetuntoaan. Tällöin hän ei ole enää yhtä heikko ja haavoittunut kuin mitä hän oli aikaisemmin. Tämä havaitsee myös kiusaaja, jonka seurauksena hän ei ole enää kiinnostunut jakamaan kiusaamista. (Salmivalli 2003, 23.)

Sain hyviä ystäviä, uskon, että se auttoi pääsemään irti kiusaamisesta. Kuitenkin silloin tällöin on nuo kiusaamistapahtumat pyörineet päässäni vieläkin, ne seuraavat minua lopun elämäni. (Holmberg-Kalenius 2008, 206.)

Kiusattujen keinot selvitä kiusaamistilanteista kehittyvät iän myötä. Lapsille on yleistä itkeä kiusaamistilanteissa. Vanhemmat lapset ovat jo oppineet selviytymiskeinoja, kuten jättävät kiusaajan huomiotta. (Salmivalli 2003, 23.)

Kiusaaja ei aina välttämättä saa tukea ryhmältänsä ollenkaan. Suurin osa oppilaista ei tosiasiaassa hyväksy kiusaamista. Kuitenkin he usein joutuvat ryhmässä muodostuneiden paineiden alla myötäilemään sitä tai kokonaan vaikenemaan asiasta. Luokassa vallitsevat normit ohjaavat oppilaiden toimintaa. Ne saattavat edellyttää, ettei kiusatun kanssa saa olla kavereita. Hyväksyttävää olisikin, että muut liittyisivät kiusaamiseen, että he olisivat vähintäänkin muiden mukana nauramassa uhrille kiusaamistilanteissa. Kiusaamista sivusta seuraavia voi olla paljon. (Salmivalli 2003, 20.)

Koulukiusaamiseen puuttumisen menettelytavat tulisi kirjata koulussa laadittuun yhteiseen kaikkia koskevaan toimintasuunnitelmaan. Sekä aikuisten että oppilaiden ja heidän vanhempiensa on hyvä tietää, kuinka heidän tulee menetellä havaitessaan koulussa tapahtuvan kiusaamista, kuinka kiusaamistilanteita käsitellään sekä mitä kiusaamisesta seuraa. Nykyään yhä useammassa koulussa on alettu kirjaamaan ylös koulukiusaamistapaukset sekä niiden eteen tehdyt puuttumistoimet. (Hamarus 2008, 118; Salmivalli 2003, 75.)

Kaartisen (2000, 83–84) tekemän opinnäytetyön mukaan 87:stä oppilaasta 27:n oppilaan mielestä koulukiusaamiseen puuttuminen lopetti kiusaamisen kokonaan tai vähensi sitä. Myös oppilashuoltoryhmän mielestä koulukiusaamisen ongelmanratkaisutavoilla oli päästy melko hyviin tuloksiin. Oppilaista 6 ilmoitti puuttumistoimista huolimatta kiusaamisen jatkuvat yhä salaa. Oppilaista yksi kertoi joutuneensa kostotoimenpiteiden kohteeksi. Muutaman oppilaan mielestä puuttumistoimilla ei ole ollut minkäänlaista vaikutusta tilanteeseen. Kohdan jotain muuta valitsi kolme oppilasta, joista yhdessä tuli ilmi kiusatun saaneen itse kiusaamisen loppumaan. Kenenkään mielestä kiusaaminen ei pahentunut puuttumistoimien jälkeen. Vastaajista 31 ei osannut kertoa, miten puuttuminen oli vaikuttanut kiusaamiseen.

Kiusaamiseen puuttumisessa tärkeä lähtökohta on osoittaa, että kyseinen käyttäytyminen on ei-toivottua, eikä sellaista tulla koulussa sallimaan. Koulukiusaamiseen puuttumismenetelmiä on useita, mutta niistä yleisin on erilaiset yksilö- ja ryhmäkeskustelut. Keskusteluiden avulla voidaan yhdessä pohtia asioita ja löytää ongelmiin ratkaisuja. Erilaisia keskustelumalleja on paljon, kuten Pikasin malli ja No Blame Approach-malli. (Salmivalli 2002, 99–100; Salmivalli 2003, 70.)

Kaartisen (2000, 86–87) tekemässä opinnäytetyössä kysyttiin erikseen myös kiusatuksitulleiden mielipidettä, kuinka puuttumistoimet ovat vaikuttaneet kiusaamiseen. Sen mukaan 23:sta viimeisen lukukaudenaikana kiusatuksi tulleesta kahdeksan ilmoitti kiusaamisen loppuneen kokonaan. Kiusaaminen väheni, muttei loppunut kokonaan kolmen oppilaan mielestä. Kiusatuista yhtä kiusattiin edelleen, mutta salaa. Vastanneista kahden mielestä puuttumisella ei ollut minkäänlaista vaikutusta tilanteeseen. Kaksi kiusatuksi tulleista valitsi jotain muuta – vastausvaihtoehdon, johon kertoivat, ettei kiusaaminen haitannut heitä sekä toinen oppilaista kertoi saaneensa kiusaamisen itse loppumaan. Kukaan vastanneista ei ollut sitä mieltä, että puuttumistoimet olisivat pahentaneet kiusaamista. Loput kiusatuksi tulleista olivat jättäneet vastaamatta kysymykseen.

6.1.1 Oppilashuoltoryhmä

Oppilashuoltoryhmä koostuu kussakin koulussa niistä erityistyöntekijöistä, joiden palveluita koululla on käytössä. Tavallisimmin oppilashuoltoryhmään kuuluvat koulun rehtori, koulukuraattori, -psykologi, erityisopettaja, kouluterveydenhoitaja. Siihen voi kuulua myös koululääkäri ja yläasteella opinto-ohjaaja. Opettajien osallistuminen ryhmään vaihtelee koulujen yksilöllisen käytännön mukaan. Yleensä opettaja osallistuu yksittäisiin oppilashuoltoryhmän kokouksiin, jos hänen luokan oppilasta koskevia asioita käsitellään ryhmässä. Myös asioiden esiintuominen oppilashuoltoryhmän kokouksiin vaihtelee eri kouluissa. Oppilashuoltoryhmän ja opettajakunnan yhteistyön toimiminen on oleellisinta ryhmän toiminnan kannalta. (Ekebom ym. 2000, 92–93.)

Oppilashuoltoryhmän tehtävänä on rehtorin johdolla kartoittaa koulun ja koulun oppilaiden ongelmia sekä löytää niihin yhteistyössä sopiva ratkaisu. Ryhmä osallistuu koulun toimintamallien suunnitteluun, jossa niitä pyritään kehittämään ennaltaehkäiseviksi. Oppilashuoltoryhmän moniammatillisuus tuo laajempaa näkökulmaa, osaamista ja vaihtoehtoisia lähestymismalleja hankaliin tilanteisiin. Ryhmän työ on täysin luottamuksellista. (Ekebom ym. 2000, 92.)

Oppilashuoltoryhmä käsittelee yhtenä asiana koulukiusaamista. Koulun tulisi laatia oma suunnitelmansa sovellettavaksi kiusaamistilanteiden selvittelyssä, jotta oppilashuoltoryhmä voi toimia koulun tavoitteiden mukaisesti. Sen tulisi olla selkeä ja riittävän yksityiskohtainen, jotta yksittäinen koulussa toimiva henkilö, oppilas ja tämän vanhemmat tietävät kuinka omassa koulussa menetellään kiusaamiseen liittyvissä asioissa. Näin jokainen tietää, miten kiusaamista ilmetessä tulee toimia ja keneen otetaan yhteyttä. Oppilashuoltoryhmän jäsenelle voidaan tuoda tieto havaitusta kiusaamisesta, joka puolestaan vie asiaa eteenpäin ryhmän kokoukseen, jossa ryhmä ottaa kiusaamisasian käsittelynsä. Oppilashuoltoryhmä tekee kiusaamisasioissa yhteistyötä luokanopettajien kanssa, sillä opettaja on yleensä kiusaamiseen puuttuva taho koulukuraattorin ohella. Ryhmän kokouksissa sovitaan työnjaoista, kuka osallistuu puuttumiseen, kuinka puuttuminen tapahtuu sekä miten jatkoseuranta järjestetään. (Ekebom ym. 2000, 92, 104.)

6.1.2 Koulukiusaamistyöryhmä

Joihinkin kouluihin on perustettu koulukiusaamistyöryhmä, joiden tehtävänä on nimenomaan kiusaamistapausten hoitaminen etenkin vaikeimpien. Tällaisissa kouluissa opettajat eivät ole se ensisijainen kiusaamiseen puuttuva taho. Vaan opettajan ja muiden aikuisten tehtävänä on kiusaamistapausten esille tullessa ohjata oppilaat kiusaamisasioihin perehtyneen työryhmän hoidettavaksi. Ryhmän koulussa toiminen on koettu hyväksi, sillä opettajilla on paljon muitakin työtehtäviä, eikä heillä välttämättä ole riittävästi aikaa ja valitettavasti motivaatiota paneutua kaikkiin kiusaamisasioihin. Toisaalta jokainen koululainen

on oikeutettu saamaan apua tilanteeseensa, johon jokainen koulussa toimiva aikuinen on sitoutunut. (Salmivalli 2003, 46.)

Kouluissa joissa toimii kiusaamisen vastainen työryhmä tulee kiusaamistapaukset varmemmin ja säännöllisesti selvitettyä. Kiusaamistyöryhmä voi olla oppilashuoltoryhmästä täysin erillään oleva ryhmä tai se voi koostua osasta oppilashuoltoryhmään kuuluvista henkilöistä. Kiusaamistyöryhmäksi voidaan nimetä oppilashuoltoryhmä myös sellaisenaan. Tällaisissa tilanteissa ongelmalliseksi tekee oppilashuoltoryhmän jo muutenkin suuri määrä hoidettavia asioita, jolloin se ei välttämättä pysty käsittelemään kaikkia kiusaamistapauksia niin vahvasti ja keskittyen kuin olisi tarvetta. Kiusaamistyöryhmää perustettaessa tulisikin ottaa huomioon sen olemassa olon tarkoitus, ryhmän tehtävänä on nimenomaan kiusaamistapauksiin puuttuminen. (Salmivalli 2003, 46.)

6.1.3 Vertaissovittelu

Vertaissovittelu on nykyään käytössä yhä useammassa koulussa Suomessa. Vuonna 2003 vertaissovittelijoiden koulutuksesta ja toiminnasta huolehtiminen on ollut Suomen sovittelufoorumi ry:n tehtävä. Koulutuksesta käytetään myös nimitystä verso-koulutus. Se on tarkoitettu koulun oppilaille, mutta myös tulevaisuudessa sovittelijaoppilaita ohjaavat ja tukevat opettajat tai muut aikuiset saavat tehtävänsä vaadittavan koulutuksen. Koulutukseen voivat alakouluista hakeutua neljäs-, viides- ja kuudesluokkalaiset oppilaat, jotka ovat halukkaita ja omasta mielestään sopivia oppilaita toimimaan ristiriitojen sovittelijoina koulussaan sekä, jotka ovat myös koulun henkilökunnan mielestä soveliaita sovittelijoiksi. Yläkouluista vastaavaan verso-koulutukseen voidaan valita esimerkiksi koulun tukioppilaat, joiden katsotaan olevan samalla myös soveltuvia vertaissovittelijoiksi. (Saloviita 2009, 151-152.)

Vertaissovittelijatoiminnalla pystytään hyvin tukemaan oppilaiden aktiivista osallistumista koulun työrauhan turvaamiseen. Verso-koulutuksen saaneiden oppilaiden tehtävänä on häiriötä tuottaneiden oppilaiden kuuleminen ilman syytelyä ja tuomitsemista. Ratkaisukeskeisyyteen pohjautuvan sovittelun tarkoituksena on edistää oppilaiden vuorovaikutustaitoja, vähentää koulun

toimintahäiriöitä ja edistää oppilaiden elämänhallintataitoja myönteisin keinoin. Vertaissovittelijoiden ohjaukseen koulutetut opettajat tai muut aikuiset tukevat vertaissovittelijaoppilaiden työtä. Sovittelijaoppilaille järjestetään lukuvuoden aikana useamman kerran työnohjauksellisia tapaamisia vertaissovittelua ohjaavan aikuiset kanssa. (Saloviita 2009, 152.)

Vertaissovittelussa edetään viiden askeleen kautta. Sovittelijoiden tulee pysyä puolueettomina. Sovittelu alkaa sovittelijoiden esittäytymisellä, jolla pyritään luomaan mukava ilmapiiri kaikille osapuolille. Toisena vaiheena on itse asian selvittely, jonka alkuun sovittelijaoppilaat kertovat yhteen kokoontumisen tarkoituksen ja kuinka sovittelussa tullaan toimimaan. Soviteltavat saavat kukin kertoa oman tarinansa tapahtumien kulusta sellaisena kuin he itse sen kokivat. (Saloviita 2009, 152.)

Tarkoituksena olisi, että soviteltavat kertoisivat tarinansa itse, mutta tarvittaessa sovittelijaoppilaat voivat ohjata keskustelua pienillä lisäkysymyksillä. He eivät kuitenkaan saa johdattaa kertomusta mihinkään suuntaan tai asettua kummankaan sovittelun osapuolen puolelle. Sovittelijoiden nimittelyihin ja yksipuoliseen syyttelyyn saa puuttua. Sovittelijoiden tehtävänä on myös tarvittaessa jakaa puheenvuoroja tasapuolisesti. Sovittelun tarkoituksena ei ole syyllisen etsiminen, vaan tilanteeseen ratkaisun löytäminen. Sovittelijat auttavat ja rohkaisevat oppilaita puhumaan tunteistaan. (Saloviita 2009, 149–150.)

Kolmantena askeleena vertaissovittelussa on ratkaisujen löytäminen, jossa ratkaisuehdotukset tulevat kiistakumppaneilta. Sovittelijat eivät saa päättää, mitä sovittelun osapuolena olevat oppilaat yhdessä sopivat ratkaisuksi tilanteeseen. He eivät saa edes ehdottaa anteeksi pyyntöä, vaan senkin on tultava soviteltavilta itseltään. Myös molempien osapuolten kertomat tarinat saavat jäädä ristiriitaisiksi, sillä niiden tarkoituksena ei ollut hakea syyllistä tilanteeseen. Vaan sen avulla kaikki osapuolet saavat käsityksen tilanteesta ja riitaantuneet kuulevat toisen mielipiteen asiasta, jonka johdosta he kuulevat miltä toisesta on tilanne tuntunut. Vertaissovittelija oppilaat voivat kyllä johdatella keskusteluun esittämällä pieniä kysymyksiä, jota soviteltavat osapuolet saadaan kertomaan omat ratkaisuehdotuksensa. Heidän tulee ottaa esille mitä he itse voivat tehdä,

jotta vastaavanlaista tilannetta ei enää syntyisi uudelleen. Kun molemmat kiistan osapuolet ovat tehneet ratkaisuehdotuksensa, sovittelijat toistavat ne varmistaakseen, että kaikki ovat ne ymmärtäneet oikein. (Saloviita 2009, 150.)

Neljäntenä askeleena on sopimuksen kirjaaminen ja seurannata sopiminen. Tällöin sovittelijaoppilaat kirjaavat valmiiseen sopimuslomakkeeseen kiistakumppaneiden antamat lupaukset. Siihen kirjataan myös ajankohta, jolloin tarkistetaan, että sopimus on pitänyt ja sopu on säilynyt. Sopimuksesta tehdään pitävä kaikkien osapuolten allekirjoituksella. Sopimusta ei anneta opettajalle tai lähetetä oppilaiden kotiin, vaan se on sovittelijoiden ja kiistan osapuolten keskinäinen asia, johon aikuisilla ei ole mitään päätäntävaltaa. Viimeisenä askeleena on toteutumisen seuranta. Sopimuksen pitäminen tarkistetaan yleensä viikon tai kahden viikon päästä sovitteluistunnosta. Sovittelussa olleiden kanssa käydään läpi tehty sopimus ja selvitetään, onko sovituissa asioissa pysytty. Sovittelu päättyy, jos kaikki on hyvin. Jos sopimus ei ole pitänyt ja sopu ei ole säilynyt, ehdotetaan uutta seurantalaveria. Mikäli tilanne ei ole tämänkään jälkeen kunnossa, siirtyy asia opettajien selvitettäväksi. (Saloviita 2009, 150–151.)

6.2 Keskustelumallit kiusaamiseen puuttumisen tueksi

Koulukiusaamisen puuttumisen tueksi on laadittu erilaisia keskustelumalleja, kuten Pikasin malli, ”No blame approach” ja Farsta menetelmä. Nämä ovat pääasiassa yksilötason puuttumisen keinoja. Niissä käydään keskustelu kiusatun ja kiusaajien kanssa. Keskusteluiden järjestämistavoissa on menetelmien välillä on eroja. Keskustelujen avulla pyritään kiusaamisen välittömään loppumiseen sekä tuen ja avun tarjoamiseen etenkin kiusatulle mutta myös kiusaajalle. (Salmivalli 2003, 63.)

6.2.1 Pikasin malli

Pikasin malli on Ruotsalaisen dosentti Anatol Pikasin 1970-luvulla kehittämä keskustelumenetelmä kiusaamistapausten selvittämiseksi. Nykyään menetelmä on maailmanlaajuisesti tunnettu, ainakin kiusaamiseen perehtyneiden tutkijoiden parissa. Pikas hahmotti kiusaamisen ryhmäväkivallaksi. Selvittämiskeskusteluissa

pyritäänkin vaikuttamaan paitsi pääkiusaajaan myös hänen tukijoukkoihinsa sekä omalta osaltaan koko oppilasryhmään. Päämenetelmänä ovat yksilökeskustelut. Niiden lisäksi käydään ryhmäkeskustelu, jonka tavoitteena on varmistaa, että kiusaaminen on saatu loppumaan. (Salmivalli 2003, 63.)

Selvittämiskeskusteluita oppilaiden kanssa voi käydä koulukuraattori, koulupsykologi, opettaja tai joku muu koulun henkilökunnasta. Sen käyttö vaatii kuitenkin perehtymistä itse menetelmään ja sen käyttöön. Pikasin menetelmässä on kaksi mahdollista selvittelykeskustelun mallia, yhteisen huolen menetelmä ja suggestiivisen käskyn menetelmä. Suggestiivisessa menetelmässä aikuinen ottaa autoritaarisemman otteen. Hän tekee selväksi, että kiusaaminen on loputtava. Menetelmä soveltuu parhaiten nuorempien oppilaiden parissa tapahtuvaan kiusaamistilanteen selvittelyyn. Yhteisen huolen menetelmässä on hieman pehmeämpi lähestymistapa, jolla pyritään samaan aikaan jakamaan huoli kiusatusta. Tätä kautta haastetaan kiusaaja muuttamaan omaa käytöstään. Menetelmä soveltuu hieman varttuneimpien kanssa käytettäväksi. Sitä suositellaan myös käytettäväksi, jos kiusaaminen on vakavampaa, pitkään jatkunutta tai kiusaajat muodostavat selkeästi yhden porukan. Tällaisissa tapauksissa suggestiivisen käskyn menetelmä saattaa vain vahvistaa porukan yhteenkuuluvuutta. (Salmivalli 2003, 64.)

Ennen keskusteluita kiusaamistilannetta hoitava aikuinen hankkii taustatietoja tapauksesta. Taustatietoja tarvitaan muun muassa siitä missä ja milloin kiusaaminen on tapahtunut, ketkä kiusaavat, kauanko kiusaamista on jatkunut sekä millä tavoin kiusaaminen on tapahtunut. Tietoa voidaan saada esimerkiksi opettajilta. Ensimmäisenä tilanteen selvittämiseksi käydään keskustelu mahdolliseen pääkiusaajan kanssa. Jonka jälkeen keskustelu käydään jokaisen kiusaamiseen osallistuneen oppilaan kanssa. (Salmivalli 2003, 64.)

Pikasin selvittämiskeskustelu koostuu neljästä vaiheesta, joissa suurin ero suggestiivisen käskyn ja yhteisen huolen menetelmässä on keskustelun sävyssä. Suggestiivisessa käskyn menetelmässä mennään suoraan olennaiseen. Keskeinen viesti, on välittää kiusaamiseen tulleen aikuisen tietoon ja vaatia, että sen loputtava välittömästi. Keskustelun ensimmäisenä vaiheena on asian

esittelemisen, jossa asiaa käsittelevä aikuinen kertoo oppilaalle tietävänsä kiusaamisesta kiistämättömänä tosiseikkana. Toisessa vaiheessa oppilas saa tilaisuuden selittää ja aikuinen on velvollinen kuuntelemaan häntä yrittämättä pakottaa oppilasta tunnustamaan tekojansa. Tarkoituksena on yhdessä pyrkiä selkeän rauhallisesti mielellään yhdessä osoittamaan, että kiusaaminen ei ole oikein. Kolmas vaihe käännekohta on keskustelun tärkein vaihe. Siihen pyritään siirtymään keskusteluissa melko nopeasti. Aikuinen suuntaa keskustelun ratkaisun löytämiseen. Tarkoituksena on saada oppilas itse ehdottamaan jonkinlaista ratkaisua tilanteeseen. Oppilaan ehdottamaa ratkaisua vahvistetaan ja mikä tahansa rakentava ja järkevä ehdotus hyväksytään. Ellei oppilaan toimesta ratkaisuehdotuksia tule, voi aikuinen itse niitä ehdottaa. Viimeinen vaihe on seurantakeskustelusta sopiminen, jonka ajankohdasta sovitaan edellisen keskustelun päätteeksi, kun ratkaisuehdotus kiusaamisen loppumiseksi on löytynyt. Seurantakeskustelu voidaan käydä tarpeen mukaan viikon kuluttua tai seuraavana päivänä. (Salmivalli 2003, 65–66.)

Yhteisen huolen menetelmässä pyritään yhteiseen tunnekokemukseen ja huoleen kiusatun tilanteesta. Keskustelun sävy on pehmeämpi. Keskustelun vaiheet ovat samankaltaiset kuin suggestiivisen käskyn menetelmässä. Ensimmäisessä vaiheessa asian esittelyssä aikuinen ilmaisee tietävänsä kiusaamisesta ja haluaa kuulla oppilaan näkökulman asiasta. Oppilaan tulee antaa rauhassa kertoa mielipiteensä asiasta. Mikäli oppilas kieltää osallistuneensa kiusaamiseen, pyydetään häntä kuitenkin kertomaan, mitä hän tietää asiasta. Annetaan oppilaan myös kertoa kiusaamisen olevan hänen mielestään kiusatun oma vika tai kiusatun itsekin kiusanneen muita. Sillä keskustelun tavoitteena ei ole saada oppilasta tunnustamaan kiusaamista, vaan sen avulla pyritään yhteismielisyyteen siitä, että ikäviä asioita on tapahtunut ja kiusaaminen ei ole oikein. Äänensävyn avulla tulisi oppilaalle myös ilmaista, että kyseessä ei ole kuulustelu vaan keskustelu, jossa aikuinen on kiinnostunut asiasta ja huolissaan kiusatusta. Asiaa käsittelevä henkilö ei kuitenkaan ilmaise huoltansa kiusatusta oppilaan edelle, vaan hän pyrkii rakentamaan huolta pikku hiljaa yhdessä oppilaan kanssa. Toisessa vaiheessa pyritään yhteisen huolen toteamiseen. Siinä oppilaan kanssa pyritään yksimielisyyteen siitä, että kiusatulla on paha olla. Yhteisymmärrykseen kiusatun

vaikeasta tilanteesta päästessään aikuinen ja oppilas siirtyvät kolmanteen vaiheeseen nimeltään käännekohtaan. Siinä aletaan yhdessä miettiä ratkaisua kiusaamisen loppumiseksi. Aikuinen pyrkii keskustelua ohjaamalla saamaan oppilaan itse ehdottamaan ratkaisua tilanteeseen. Viimeisenä neljäntenä vaiheena on seurantakeskustelusta sopiminen. Aikuinen kannustaa oppilasta toimimaan kiusaamisen lopettamiseksi yhdessä sovitulla, mutta oppilaan mahdollisesti itse ehdottamalla tavalla. Samalla sovitaan seurantakeskustelunajankohta, joka pidetään noin viikonkuluttua, tarvittaessa useammin. (Salmivalli 2003, 66–67.)

Pikasin mallissa suositellaan kiusatun kanssa käytävän yksilökeskustelun vastaitten, kun kiusaajien kanssa käyty keskustelut on saatu päätökseen. Tällöin ehkäistään muissa oppilaissa mahdollisesti heräviä tuntemuksia siitä, että kiusattu on kannellut heistä aikuiselle ja keskustelussa käyty tiedot ovat peräisin kiusatulta. Tavoitteena kiusatun kanssa keskustelulle on lisätä hänen turvallisuudentunnettaan ja viestittää aikuisen auttavan kiusattua ja pyrkivän tekemään kiusaamisesta lopun. Jos kyseessä olisi provosoiva uhri, joka itsekkin ärsyttää ja provosoi muita oppilaita, on tavoitteena auttaa häntä huomaamaan, että hänelläkin on osuutta tapahtumien kulkuun sekä opastaa kuinka hän voi muuttaa toimintaansa. (Salmivalli 2003, 67.)

6.2.2 No Blame Approach

No Blame Approach on Iso-Britanniassa Barbara Mainesin ja George Robinssonin kehittämä Pikasin mallia muistuttava keskustelumenetelmä kiusaamiseen puuttumiseksi. Menetelmän keskeisenä periaatteena on yhteisen vastuun ottamisen osoittaminen sen sijaan että syytettäisiin ketään. Keskustelujen sisältöä ei ole määritelty yhtä tarkasti kuin Pikasin mallissa ja keskustelun kulku on erilainen. Mallin kehittäjät suosittelevat aloittamaan keskustelulla kiusatun oppilaan kanssa. Tällä tavoin selvittelijä saa taustatietoa tapahtumien kulusta sekä ketkä ovat mukana kiusaamisessa. (Salmivalli 2003, 70–71.)

Kiusatun kanssa keskustelun jälkeen järjestetään kaikkien kiusaamiseen osallistuneiden oppilaiden yhteiskeskustelu. Keskustelussa tuodaan esille kiusaamisen traumaattisuus ja miltä kiusatusta tuntuu. Kiusaamiseen

osallistuneille osoitetaan, että vastuu siitä on kaikkien yhdessä. Kiusaajat haastetaan ottamaan vastuuta asiasta. Heidät pyritään saamaan miettimään yhdessä ratkaisua tilanteeseen. Ratkaisuehdotuksista ja lopulliseen tulokseen pääsystä keskustellaan ja siihen sitoudutaan yhdessä. Oppilaiden kanssa sovitaan uudesta keskustelusta. (Salmivalli 2003, 71.)

Seurantakeskustelut tulisi käydä noin viikon kuluttua yhteiskeskustelusta. Keskustelut käydään yksilökeskusteluina. Tarkoituksena on varmistaa, että kiusaaminen on loppunut. Aina on hyvä muistaa, että menetelmä ei toimi kaikissa tilanteissa, jolloin siltä varalta on oltava valmiiksi mietittynä jatkotoimenpiteitä. (Salmivalli 2003,71.)

6.2.3 Farsta-menetelmä

Menetelmä on Ruotsalaisen Karl Ljungströmin kehittämä. Se on myöskin kehitetty Pikasin mallin pohjalta ja on sitä muistuttava menetelmä. Siinä käytetään lähinnä yksilökeskusteluita. Olennainen ero Farsta-menetelmässä on koulun kiusaamisen vastainen työryhmä, joka hoitaa kiusaamistapaukset. Ryhmä muodostuu kahdesta viiteen opettajasta tai muista koulun henkilökunnasta. Kiusaamistapauksen tullessa ilmi ilmoitetaan niistä työryhmälle, joista vähintään kaksi lähtevät yhdessä selvittämään tapausta. Toisena keskeisenä asiana menetelmässä on yllätyksellisyys. Tämä tarkoittaa, että oppilaat noudetaan keskusteluun vuoronperään mielellään saman oppitunnin aikana, jolloin he eivät ole kuulleet asiasta etukäteen eivätkä ole voineet asiaan millään lailla valmistautua. (Salmivalli 2003, 71–72.)

Menetelmän mukainen kiusaamisen selvittely lähtee koulun saamasta tiedosta, että jotakuta oppilasta kiusataan. Asiasta ilmoitetaan kiusaamistyöryhmälle, joka lähtee keräämään tietoa tapauksesta eritahoilta, kuten opettajilta ja kiusatun vanhemmilta. Tehtävänä on saada tietoa kiusaamisen kestosta, ketkä kiusaavat, missä ja koska kiusaamista on tapahtunut sekä millaista kiusaaminen on ollut. Näin saadaan näyttöä asiasta. (Salmivalli 2003, 72.)

Toiseksi tapausta selvittelevä tiimi keskustelee kiusatun kanssa. Keskustelussa pyritään saamaan esille samoja asioita kun taustatietojen selvittelyssä, kuten mitä on tapahtunut ja ketkä ovat olleet kiusaamisessa mukana. Kiusatun kanssa keskustelun jälkeen työryhmä ryhtyy yksilökeskusteluihin kiusaajan tai kiusaajien kanssa. Keskustelut kestävät viidestä minuutista viiteentoista minuuttiin ja ne ovat sisällöltään Pikasin menetelmää vastaavia. (Salmivalli 2003, 72.)

Kiusaamisen ollessa lievempää seurantakeskustelu suositellaan pidettäväksi viikon tai kahden viikon päästä yksilökeskusteluista. Kun kysymys on vakavasta kiusaamisesta, suositellaan seurantakeskustelun järjestämistä jo seuraavalle päivälle. Oleellista on keskustella kiusatun oppilaan kanssa ja antaa hänelle tukea. Menetelmän vahvuutena on kiusaamiseen perehtyneen työryhmän käyttö. Menetelmän ohjeena on olla antamatta tietoa kiusaamisesta kiusatun vanhemmille, ennen kuin tapaus on koulussa selvitetty. Tällöin kuitenkin käy niin ettei toimita yhteistyössä vanhempien kanssa, joka puolestaan on koulun toiminnan kannalta toivottavaa. Ideana tälle on, että tapaukset hoidetaan koulun sisällä asiantuntijoiden toimesta. Lisäksi kiusaaja voi saada asiasta tietoa vanhempiensa kautta ja näin hän voisi valmistautua keskusteluun etukäteen. (Salmivalli 2003, 72–73.)

7. KOULUKIUSAAMISEN ENNALTAEHKÄISY

Koulukiusaamisen ennaltaehkäisy on toistuvaa ja pitkällä aika välillä tapahtuvaa toimintaa. Kerran sanottua harvoin heti opitaan tavaksi. Kiusaamisen ennaltaehkäisy on suunnitelmallista ja vaatii yhteistyötä koko koulun aikuisilta ja oppilailta. (Saloviita 2009, 140,142.) Koko ryhmään vaikuttaminen on erityisen tärkeää kiusaamisen ennaltaehkäisemisessä (Salmivalli 2003, 55).

Luokan hyvän ryhmähengen luominen on tärkeä keino ennaltaehkäistä kiusaamista (Salmivalli 2003, 55). Hyviä tuloksia voidaan saada myös, jos osa tunneista on luokattomia, kuten koulun valinnaisaineissa, joihin voi osallistua kaikkien saman vuosiluokkien oppilaita. Se kannustaa oppilaita laajempaan sosiaaliseen kanssakäymiseen, jolloin oppilaat saavat uusia ystäviä koulun muiltakin luokilta. (Liiten 2009.)

7.1 Koulukiusaamisen ennaltaehkäisyn keinoja

Salmivalli (2003, 56) korostaa kolmea asiaa kiusaamisen ehkäisemisessä. Ensimmäinen niistä on oppilaiden tiedon lisääminen koulukiusaamisesta. Toisena asiana on saada oppilaat tiedon lisäämisen jälkeen miettimään ja tarkkailemaan omaa toimintaansa. Viimeisenä asiana on saada oppilaat pohtimaan uudenlaisia toimintatapoja ja sitoutumaan niiden noudattamiseen.

7.1.1 Kiusaamisen ennaltaehkäisemisen vuosikello

Koulukiusaamisen ennaltaehkäisyn vuosikello on hyvä työkalu, jonka avulla voidaan suunnitella kiusaamisen ennaltaehkäisevä toiminta suhteutettuna koulun arkeen. Siinä oleellisia asioita ovat yhteisön jäsenten käymä keskustelu ja tietoisuus toisensa toiminnasta kiusaamisen ennaltaehkäisemiseksi. Suunnitelmallisuus takaa, että kaikille osapuolille, niin koulun henkilökunnalle kuin oppilaille, muodostuu kokonaisuus koulun toiminnasta kiusaamisen ehkäisemiseksi. Peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa mainitaan lukuisten eri oppiaineiden kohdalla kiusaaminen tai siihen liitettävät termit, kuten turvallisuus, ihmissuhteet ja ystävyys. Opettajilla on harvoin tietoa toistensa opettamien aineiden sisällöstä. Näin olisikin hyvä käydä keskustelua kyseisen aiheen sisällöstä oppiaineissa ja sopia kunkin aineen ajallinen sijoittuminen

vuoden aikana, näin kiusaamisen ennaltaehkäisemisestä oppiaineiden sisältöinä muodostuu yhtenäinen kuva. (Saloviita 2009, 140–142.)

Vuosikellon mukaisessa suunnitelmassa tulee myös huomioida, miten koulukiusaamisen ennaltaehkäiseminen toteutetaan koulun muissa sitä tukevissa toimissa, kuten oppilashuoltoryhmässä, kouluterveydenhoitajan vastaanotolla, tukioppilas- ja kummioppilastoiminnassa, oppilaskunnan toiminnassa, päivänavauksissa, teemapäivissä, vanhempainilloissa, vertaissovittelussa tai muissa kiusaamiseen puuttuvissa toimissa sekä kouluvierailijoiden ja opettajien ja tarvittaessa muun henkilökunnan täydennyskoulutuksen aiheena. On tärkeää suunnitella miten näissä toiminnoissa kiusaamisen ennaltaehkäisy tapahtuu, jotta se olisi jatkuvaa, kattavaa ja yhdenmukaista toimintaa. Näin jokaisen koulussa toimivan on helpompi osallistua ennaltaehkäisevään toimintaansa, kun tietään roolinsa ja tehtävänsä siinä. Koulukiusaamisen ennaltaehkäisyn toteuttaminen on suunnitelmallista toimintaa, joka takaa sen onnistumisen. Nämä kaikki edellä mainitut toiminnot tulisi sovittaa koulun lukuvuoteen niin, että koulussa toimii koko ajan kiusaamisen ennaltaehkäisevää toimintaa. Näin tuetaan oppimista, edistetään oppilaiden turvallisuuden tunnetta, kehitetään koulun ilmapiiriä ja annetaan oppilaille kestäviä eväitä elämään. (Saloviita 2009, 140–142.)

7.1.2 Oppilaiden kanssa keskustelu

Salmivalli (2003, 55–56) painottaa keskeiseksi kiusaamisen torjumisen keinoksi siitä tiedon lisäämisen niin oppilaille kuin koulun henkilökunnalle. Oppilaiden käsitys kiusaamisesta voi olla erilainen kuin aikuisten näkemys asiasta. Jos oppilaat ja opettajat eivät keskustele keskenään kiusaamisesta sekä siitä kuinka he sen määrittelevät, eivät he välttämättä ymmärrä toisiaan. Mitä toinen pitää normaalina käyttäytymisenä, kokee toinen sen kiusaamisena. (Saloviita 2009,138.) Salmivallin (2003, 55–56) mukaan oppilaille tulisi kertoa mitä kiusaaminen on ja sen mekanismeista ryhmässä. Näin oppilaat voivat samalla oivaltaa, että hänen käyttäytymisensä on ollut kiusaamista tai, että heidän luokassaan jotakuta kiusataan.

Kiusaamisen mekanismeista voidaan oppilaiden kanssa ottaa esille se, miten ihmiset usein ryhmässä tulevat helpostikin toimineeksi toisin, kuin miten oikeasti olisivat halunneet toimia. Kun oppilaat ovat ryhmäpaineista tietoisempia, on heidän helpompi myös vastustaa sitä. Oppilaille voi antaa pohdinta tehtäväksi, miten he itse toimivat kiusaamistilanteissa sekä miten hänen oma toimintansa vaikuttaa kyseiseen tilanteeseen. Tämän jälkeen voidaan luokassa yhdessä keskustella erilaisista toimintatavoista, miten kiusaamistilanteessa voisi asettua kiusaamista vastaan, tukea kiusattua ja osoittaa kiusatulle ettei hyväksy tämän toimintaa. (Salmivalli 2002, 99.)

Tärkeää on ottaa vakavasti huomioon myös oppilaiden oma määritelmä kiusaamisesta. Sillä oppilaat ovat ne, jotka tuottavat ja kokevat kiusaamista. Näin muuten aikuiselta voi helposti jäädä tunnistamatta kiusaamiseksi sellainen, minkä oppilaat itse kokevat kiusaamiseksi. Tämä taas omalta osaltaan estää varhaista puuttumista ja antaa kiusaamiselle mahdollisuuden kehittyä, jolloin ajan kanssa siihen liittyvät roolit vahvistuvat ja puuttuminen muuttuu entistä vaikeammaksi. Tämän tyyppistä keskustelua voidaan hyödyntää myös kouluterveydenhoitajan vastaanotolla. (Saloviita 2009, 138.)

7.1.3 Oman käytöksen tarkkaileminen ja sen muuttaminen

Käytyjen keskusteluiden tarkoituksena on saada jokainen oppilas pohtimaan, miten hän itse toimii kiusaamistilanteissa ja miten hän toiminnallaan vaikuttaa siihen. Kiusaamisen roolit tarjoavat oppilaille konkreettista apua tarkastella omaa toimintaansa. Oppilaiden tulisi miettiä, mikä on ollut minun roolini kiusaamistilanteissa. Koko ryhmän kanssa työskentely on kannattavaa, sillä se on oivallinen oppimisen tilanne kaikille oppilaille siitä, miten voidaan yhdessä ottaa vastuuta ryhmän hyvinvoinnista. Kiusaamisesta keskustelemisen ja oman käytöksen tarkkailemisella pyritään muuttamaan oppilaiden asennoitumista ja rooleja kiusaamisessa. (Salmivalli 2003, 55–56.)

Oppilaista kiusaajaan on usein vaikein pystyä vaikuttamaan, sillä hänellä on muita oppilaita enemmän kiusaamismyönteisiä asennoitumisia. Oppilaista osa on toiminut kiusaajan apurina tai kannustajana, jotka ovat vahvistaneet kiusaajan

toimintaa ja odottavat kiusaajalta juuri tämän kaltaista käyttäytymistä. Tällaiset oppilaat toimivat juuri päinvastoin, kuin mitä aikuiset yrittävät väliintulolla ja kiusaamiseen puuttumisella saada aikaiseksi. Ryhmän vaikutus on usein aikuisen auktoriteettia vahvempi voima. Aikuisten tulisi ohjata nämä kannustajat ja apurit miettimään toimintansa vaikutuksia sekä muuttamaan omaa käyttäytymistään. Aikuisten tulisi myös rohkaista ja kannustaa kiusaamisen hiljaisia hyväksyjä osoittamaan, etteivät he hyväksy kiusaamista. On tärkeää saada yhä useampi oppilas toimimaan kiusatun puolustajana. Tarkoituksena ei ole syyllistää oppilaita. Tärkeää on saada oppilaat oivaltamaan, että jokainen heistä on omalta osaltaan vastuussa luokan hyvinvoinnista ja, että jokainen voi siihen myös vaikuttaa. (Salmivalli 2003, 55–57.)

Luokan kanssa yhdessä sovitut kiusaamisen vastaiset säännöt voivat edistää uudenlaiseen toimintatapaan sitoutumista. Ne tulee laatia yhteistyössä oppilaiden kanssa, ja niissä pääpainona onkin oppilaiden itse keksimät kiusaamisen ehkäisemisen säännöt. Sääntöjä ei tule olla liikaa. Niiden ei tule olla vain kieltoja, kuten ketään ei saa kiusata. Osan säännöistä on hyvä olla myönteisesti esitetty ja kannustavia, kuten yritämme rohkaista syrjään jäänyttä oppilasta ja otamme hänet mukaan leikkiin tai rohkenen osoittamaan, etten hyväksy kiusaamista sekä uskallan kertoa kiusaamisesta aikuiselle. Ylös kirjoitetut yhdessä sovitut säännöt olisi hyvä sijoittaa luokassa kaikkien nähtäväksi sekä ne voidaan lähettää oppilaiden kotiin vanhemmille. Säännöt yksin eivät riitä, vaan niiden toteutumista tulee seurata ja niiden rikkomisesta seuraa sanktiota. Erityisen tärkeää kiusaamisen vastaisen toiminnan onnistumisen kannalta on antaa positiivista palautetta oppilaille silloin, kun sääntöjä on noudatettu. (Salmivalli 2003, 57.)

7.1.4 Tukioppilastoiminta

Kouluissa voidaan perustaa tukioppilastoiminta. Toimintaa voidaan käyttää peruskoulun yläluokilla, lukiossa sekä ammatillisessa oppilaitoksessa. Päämääränä on parantaa oppilaiden ja koulun henkilökunnan yhteistyötä ja poistaa asetelma, jossa todellisuus jakautuu nuorten maailmaan ja aikuisten maailmaan. Nuorten osallistuminen ja vaikutusmahdollisuuksien lisääminen ovat koko yhteiskuntaan vaikuttavia asioita. (Saloviita 2009, 166.)

Tukioppilastyöryhmä koostuu koulun oppilaista sekä tukioppilaiden ohjaajaksi nimetyistä opettajista tai koulussa mahdollisesti toimivasta kiusaamistyöryhmän muutamansa jäsenestä, jotka toimivat oppilastyöryhmän vetäjinä ja kokoonkutsujina (Höistad 2003, 123). Tukioppilaat saavat tehtävänsä tarvittavan koulutuksen. Heidän toiminnassaan tukee tukioppilasohjaaja tai muu nimetty tukihenkilö, jonka kanssa heillä on aina mahdollisuus keskustella, neuvotella tai pyytää neuvoa. Tukioppilaaksi valitut oppilaat toimivat vapaaehtoisesti kouluyhteisön hyväksi ja auttavat koulun muita oppilaita. Tukioppilaana toimiminen on luottamustehtävä ja heitä sitoo vaitiolovelvollisuus. (Saloviita 2009, 166.) Heillä ei ole lupaa kertoa kenellekään tukioppilas- tai kiusaamistyöryhmän ulkopuolisille siitä, mitä ryhmän kokouksissa on keskusteltu (Höistad 2003, 124).

Tukioppilastoiminnalla on vaikutusta koulun viihtyvyyteen ja ilmapiiriin. Tukioppilailta on monenlaisia tehtäviä. Heidän yhtenä tehtävänä on vaikuttaa toisia arvostavan asennoitumisen ja yhteisvastuullisuuden lisääntymiseen kouluissa. Pyrkimyksenä on saada aikaan kaikkien yhteistä hyvää edistävää ja tukevaa toimintaa, niin että kaikilla koulussa työskentelevillä olisi hyvä olla. Tukioppilaat voivat vaikuttaa oppilaiden koulussa viihtyvyyteen ja koulun ilmapiiriin pyrkimällä ottaa ulkopuolelle jääneitä oppilaita mukaan porukkaan, istumalla yksin jääneen viereen, keskustelemalla tämän kanssa ja olemalla tukena sekä olemalla hyvänä esimerkkinä muille tervehtimällä niitä oppilaita, joita muut eivät tervehti (Saloviita 2009, 166; Höistad 2003, 124).

Tukioppilaiden tärkein tehtävä on tarkkailla koulun oppilaita, havainnoida kenellä menee huonosti tai kiusataanko jotakin oppilasta sekä kertoa siitä koulun aikuisille (Höistad 2003, 124). Tukioppilastoiminnalla pyritään edistämään koulukiusaamisen ennaltaehkäisyä, varhaista tunnistamista ja puuttumista siihen. Tukioppilaat ovat muiden koulun oppilaiden käytettävissä. Heidät on koulun henkilökuntaa joskus helpompi tavoittaa, sillä tukioppilaat ovat siellä missä muutekin koulun oppilaat kuten välitunneilla. Heiltä oppilaat voivat saada neuvoa koulunkäyntiin liittyvissä asioissa. Tukioppilas voi joillekin oppilaille myös

tuntua aikuisia helpommin lähestyttävältä, jolle oppilaalla on matalampi kynnyks tulla kertomaan koulukiusaamisesta. (Saloviita 2009, 166–170)

Höistad (2003, 123–124) mainitseekin ongelmien joskus selviävän paremmin, jos koulun vanhemmat oppilaat lähtevät selvittämään kiusaamistilannetta koulussa toimivien aikuisten sijaan. Käynnissä olevaan kiusaamistilanteeseen puuttuminen voi kuitenkin olla hyvinkin vaikeaa. Tämän vuoksi puuttuminen pitää olla vapaaehtoista tukioppilaille. Jos hän epäröi, ei hänen tule puuttua tilanteeseen. Puuttumisen sijaan tukioppilaan tulee raportoida havaitsemastaan kiusaamisesta koulun aikuiselle, kuten opettajalle tai tukioppilaiden omalle ohjaajalle.

Oppilaiden aito kuulemisen lisää yhteisen vastuun ottamista omasta oppimisympäristöstä. Tukioppilastoiminta tukee koko koulun kasvatustyötä, kehittää hyviä toverisuhteita, myönteistä ilmapiiriä ja yhteisvastuuta. Sen tulisi kannustaa oppilaita oma-aloitteiseen ja itsenäiseen työskentelyyn. Tukioppilas on nuorten elämän asiantuntija. He toimivat yhteistyössä koulun aikuisten kanssa. Näin heillä on mahdollisuus ilmaista koulun oppilaiden toiveita ja tarpeita sekä vaikuttaa siihen, että niitä otettaisiin koulumaailmassa enemmän huomioon. Tukioppilaat ovat samalla esimerkkinä muille koulun oppilaille yhteistyökumppanuudesta ja edistävät välillisesti työtoveruutta oppilaiden ja opettajien välillä (Saloviita 2009, 166.)

8. KIUSAAMISEN VAIKUTUKSET

Kiusaaminen jättää aina jälkensä lapseen tai nuoreen (Lämsä 2009, 70). Kiusaamisesta vakavan ongelman tekee juuri sen pitkään kestävyys, kiusaamista voi jatkaa kouluvuodesta toiseen, eikä se välttämättä lopu vielä sen jälkeenkään. Kiusattu tulee tavallisesti voimakkaasti torjutuksi koululuokkayhteisössään. Hän saattaa olla epäsuosittu oppilas koko luokkaryhmässä. Kiusaaminen voi jopa saada muille tunteen, että kiusattu on muita oppilaita vähempi arvoinen ja näin jopa ansaitsee tulla kiusatuksi. Uhrin jouduttua tällaiseen asemaan luokassaan, on hänen vaikea päästä siitä tulevaisuudessa eroon. (Salmivalli 2003, 19.)

Kiusaaminen on uhka kokonaisvaltaiselle, terveelle ja tasapainoiselle kehitykselle. Jos nuori joutuu käyttämään voimavaroja kiusaamistilanteita selviytymiseen, ei kehitys välttämättä etene toivotulla tavalla. Vaurioiden syvyyteen vaikuttavat kiusaamisen kesto, luonne sekä saako kiusattu tilanteeseensa apua vai onko hän asian kanssa yksin. Tällöin nuori ei välttämättä kykene yksin käsittelemään kaikkia kokemuksiinsa liittyviä tunteita, vaan hän pitää ne sisällään, jolloin ajan kanssa hänen voi olla vaikea päästä niistä yli. Myös kiusatun kokonaistilanteella, omalla persoonalla ja tavalla reagoida tilanteisiin on merkitystä siihen, miten hän selviää vaikeasta kokemuksesta. (Lämsä 2009, 70, 98.)

Olen oppinut siirtämään vahvuudekseni sen kiusaamisen mitä tapahtui. Ajattelemaan, että he tekevät tietämättään sinusta vahvemman ihmisen kuin he ovat kiusatessaan tunteakseen itsensä vanhemmaksi. (Holmberg-Kalenius 2008, 202)

Jo yksilölliseen temperamenttiin liittyvät toimintatavat, kuten kielteinen mieliala, ujous, heikko sopeutuvuus sekä riippuvuus muiden kiitoksesta ja herkkyyys muiden esittämälle kritiikille lisäävät nuoren haavoittuvuutta. Kiusaamisen jättämät haavat ovat usein syviä, niistä paraneminen vaatii aikaa. Nuoren perusturvallisuuden tunne voi olla heikentynyt kiusaamisen seurauksena. Kaikilta osin haavat ei välttämättä parane koskaan. Vuosienkin päästä eteen voi tulla tilanteita, jotka saavat aikaan pahaa oloa, sillä ne ovat tuoneet esille vanhat negatiiviset kiusaamiskokemukset. Tällaiset tilanteet voivat saada ihmisen toimimaan samoin kuin hän toimi aikoinaan, kuin hän olisi edelleen kiusattu.

Tällöin henkilö välttelee tilannetta tai asettuu valmiiksi alistuneeseen heikomman asemaan. (Lämsä 2009,70–71, 98.)

Mä olin koulukiusaaja ja –kiusattu! En puolustele itseäni mitenkään. Ennen kuin sain hoitoa masennukseeni, olin niin huonossa kunnossa, ettei mulla ollut juurikaan tunteita. En saanut huonoa omaatuntoa, jos kiusasin. Ei kiinnostanut jos joku itki, koska se ei tuntunut minusta miltään. Minulla ei juuri ollut kavereita koulussa. Elämä oli kurjaa, joten kaikkien muidenkin elämän piti olla. (Holmberg-Kalenius 2008, 204.)

Kiusaaminen voi vaikuttaa uhriin monella eri tavalla. Kiusaamisen on todettu olevan yhteydessä koululaisen yleiseen ahdistuneisuuteen, sosiaaliseen ahdistuneisuuteen, huonoon itsetuntoon, kielteiseen minäkuvaan, yksinäisyyteen, masentuneisuuteen ja itsetuhoajatuksiin. (Salmivalli 2003, 20.) Erityisesti toistuvasti hyljeksityksi ja torjutuksi tuleminen jättää helposti jälkensä. Kiusattu tuntee mielipahaa ja yksinäisyyttä, jolla voi olla vaurioittavaa vaikutusta nuoren minäkuvaan ja itsetuntoon. Kasvun ja kehityksen kannalta tärkeää juuri olisi positiiviset sosiaaliset kontaktit, jotta lapsi ja nuori oppisivat kokemaan itsensä hyväksytyinä ja arvokkaana ihmisenä. Negatiiviset kokemukset vähentävät nuoren luottamusta toisiin ihmisiin. Hän alkaa vältellä sosiaalisia kontakteja ja uusia tilanteita, joissa joutuu olemaan tekemisissä etenkin vieraiden ihmisten kanssa. Pitkään jatkuva kiusaaminen voi vaikuttaa kiusatun koulumotivaatioon, käyttäytymisen muutoksiin tai masennukseen. Pahimmassa tapauksessa kiusaamisen vuoksi nuori menettää elämänilonsa ja -halunsa. (Lämsä 2009, 70.)

”Veljeni olisi nyt 43-vuotias, jos eläisi...” (Holmberg-Kalenius, 116.)

Olisin toivonut tämän piinan päättyneen jo vuosikymmeniä sitten koulun oven sulkeuduttua takanani, mutta painajaiseksi muodostuneet vuodet eivät jätä rauhaan. Koulumenestys omalta kohdaltani valui ainaisen hakatuksi tulemisen pelossa vuosi vuodelta alaspäin. Motivaatio lähteä aamulla kouluun oli pohjamudassa. Vanhemmille asiaa olisi ollut mahdoton selittää. Kuinka edes voin kuvitella pahiten kärsineiden luokkatovereiden tunteita. Olen halunnut unohtaa, hautonut koston itseni ja noiden toisten puolesta vannonut pääseväni yli, mutta lähes joka päivä nuo vuodet tulevat vastaan tavalla tai toisella. Pettynään opettajiin, rehtoriin, koko kouluun, yritän antaa heille anteeksi heidän ymmärtämättömyyttään. Ajanjakso jätti

korjaamattomat jäljet jatko-opiskelulleni. (Holmberg-Kalenius 2008, 198.)

8.1 Kiusatun tukeminen

Kiusattu oppilas tarvitsee aikuisen tukea käsitellessään kokemaansa. Koulu on vastuussa siitä, että kiusattu saa tarvitsemansa avun. Mikäli koulu ei pysty auttamaan, on se velvollinen hankkimaan ulkopuolista apua. (Höistad 2003, 146.) Kiusaaminen aiheuttaa aina mielipahaa ja kärsimystä. Tärkeää on ymmärtää, millä tavoin kiusattu itse kokee kiusaamisen, jotta häntä voidaan ymmärtää ja auttaa paremmin. Kiusaaminen saattaa lisätä kiusatun yksinäisyydentunnetta ja muista eristäytyneisyyttä. Kiusatun nuoren on vaikea luottaa itseensä ja omiin taitoihinsa. Erityisen vaikeaa kiusatun on luottaa muihin ihmisiin. Kiusattu voi tuntea myös häpeää siitä, että on tullut kiusatuksi. (Lämsä 2009, 99.)

Tärkeä keino on käydä yksilökeskusteluita lapsen tai nuoren kanssa. Puhuminen on hyvä keino käsitellä omia tunteitaan ja negatiivisia kokemuksia. Tällaisissa keskustelutilanteissa on tärkeää, että aikuinen kuuntelee oppilasta. Aikuisen tulee osoittaa olevansa aidosti kiinnostunut auttamaan ja tukemaan kiusattua. (Salmivalli 2002, 100.) Hamarus (2008, 162) painottaa kiusatun tarvitsevan paljon aikaa selvitäkseen kokemuksistaan, sillä kiusaaminen on voinut kestää vuosia. Keskustelukertoja tarvitaan yleensä useampia. Oppilaalla tulee aina olla mahdollisuus tulla keskustelemaan aikuisen kanssa, kuten kouluterveydenhoitajan kanssa, kun hän sellaista kokee tarvitsevansa. Lasta ja nuorta ei koskaan saa jättää yksin asian kanssa.

Kiusatun kanssa käytyjen keskusteluiden avulla voidaan myös pyrkiä vahvistamaan kiusatun lapsen tai nuoren itsetuntoa. Vaikka vastuu kiusaamisen lopettamisesta ei ole kiusatun, on hänen kanssaan hyödyllistä yhdessä pohtia, miten kiusaamistilanteissa kannattaisi toimia, näin samalla vahvistetaan oppilaan itsetuntoa ja itseluottamusta omiin taitoihin. Se on myös tärkeää, mikäli kiusaamista esiintyy vielä jatkossa, näin oppilaalla on käytössään enemmän voimavaroja ja hän tietää kuinka toimia. Kiusaamisen vaikutusten, kuten luottamuksen menettämisen tai itsetunnon musertumisen myötä lapsen tai nuoren voi olla vaikeaa mennä uusiin tilanteisiin. Kokemustensa myötä nuori asettuu

melkeinpä etukäteen valmiiksi kiusatun alistuneeseen rooliin. (Lämsä 2009, 99.) Joissain kouluissa voidaan järjestää myös kiusattujen keskustelu- ja toiminnallisia ryhmiä, jossa kiusatut voivat saada uusia ystäviä, vertaistukea vaihtamalla kokemuksiaan sekä siellä he voivat keskustella erilaisista toimintatavoista kiusaamistilanteissa. (Salmivalli 2002, 100.)

Mikäli kiusattu on ollut provosoiva uhri, jolloin hän on omalla käyttäytymisellään yllyttänyt kiusaajia, kuten ärsyttämällä heitä, on hänen kanssaan hyvä pohtia hänen omaa osuutta kiusaamistilanteissa. Sen pohjalta lähdetään miettimään, mitä hän voisi tehdä toisin. Tarkoituksena on, että oppilas itse on aktiivisessa asemassa uusien ratkaisukeinojen pohtimisessa, aikuinen on tässä kannustusta ja tarvittaessa pientä ohjausta antamassa. Kiusaaminen ei koskaan ole sallittua, jolloin myös provosoivan uhrin tulee muuttaa toimintatapojaan kiusaamisen loppumiseksi. Tällöin kiusatun auttamisessa keskeiseksi asiaksi nousee sosiaalisten taitojen opettelu. Oppilaan kanssa voidaan yhdessä pohtia erilaisia sosiaalisia toimintatapoja. Hyviä pohtimisen osa-alueita voivat olla miten liitytään ryhmään, miten mennään mukaan leikkeihin sekä miten tulkitaan toisten lasten välittämiä signaaleja vuorovaikutustilanteissa. (Salmivalli 2002, 100.)

Aina oppilaat eivät halua, että koulukiusaamiseen puututaan. Tällaisissa tilanteissa on oppilaan mielipidettä kunnioitettava. Aikuisen on kuitenkin tarjottava kiusatulle yksilöllistä tukea. Tähän hyvä keino on kahdenkeskiset keskustelut. Kiusaamisesta voidaan kuitenkin yleiselle tasolla yhdessä keskustella luokassa, liittämättä sitä juuri tähän tiettyyn nuoreen. Tällaisella toiminnalla voidaan samalla hienovaraisesti auttaa kiusattua, sillä keskustelu voi saada kiusaajan miettimään omaa toimintaansa ja jopa muuttamaan käytöstään. (Salmivalli 2002, 100.)

8.2 Kiusaajaan suhtautuminen ja tukeminen

Kiusaamisen lopettaminen ei yksin ole riittävää. Kiusaaja tarvitsee asianmukaista apua ja tukea ongelmiinsa. (Höistad 2003, 146) Oppilas on voinut pitkään toimia kiusaajana. Hän on toiminnallaan tavoitella omia tarpeitaan ja päämääriään. Ajan kuluessa kiusaamisesta on voinut tulla hänelle ominainen tapa toimia. Hän on

voinut tottua liittämään aggressiivisen käyttäytymisen päämääriensä saavuttamiseen, koska on kokenut sen helpoimmaksi tavaksi saada haluamansa. Päämääränä on voinut olla oman asemansa kohottaminen ryhmässä. Asema onkin voinut perustua juuri siihen, että muut oppilaan pelkäävät kiusaajaa tämän aggressiivisen käytöksen vuoksi, jonka seurauksena asettuvat helpommin hänen puolelleen. Kiusaamiseen puuttuminen on kiusaajankin kannalta tärkeää, sillä se on hänelle viesti siitä, että hänen käyttäytymisensä on väärin. Aikuisen tulee selvästi osoittaa oppilaalle, että hänen käyttäytymisensä on ei-toivottua. Oleellista on myös välittää tieto, ettei kiusaamista koulussa sallita ja siihen tullaan koulussa puuttumaan. Kiusatun syyttelemine ei kannata, sillä ei saada asiaa yhtään sen enempää paranemaan. Syyttelyn sijaan tulee ohjata ja kannustaa kiusaajaa miettimään ratkaisua tilanteen selvittämiseksi. Tarkoituksena on, että kiusattu itse pohtii sopivia ratkaisuja sekä sitoutuu toteuttamaan niitä, mutta kuitenkin aikuinen on tarvittaessa ohjaamassa oppilasta pohdinnoissaan. Oleellista on hyvän palautteen antaminen oppilaalle sekä kannustaminen muutokseen. (Salmivalli 2002, 100.)

Aikuisen ei missään nimessä tule hyväksyä kiusaamista, mutta hänen on hyväksyttävä oppilas sen takana. On tärkeää osoittaa lämpöä ja hyväksyntää kiusaajaa kohtaan, sillä myös hän tarvitsee apua. (Salmivalli 2002, 100.) Yleensä kiusaamisen taustalla on kiusatun omat ongelmat, kuten elämäntilanteeseen liittyvät ongelmat tai huono itsetunto. Höistad (2003,147) painottaakin, että on tärkeää auttaa oppilasta työstämään näitä kokemuksia, joita hän on mahdollisesti purkanut kohdistamalla ne toisen oppilaan kiusaamiseen. Myös kiusaaja tarvitsee riittävästi aikaa ja tukea asioiden läpikäymiseen. Kiusaajan kanssa on hyvä tarvittaessa harjoitella oman aggressiivisen käyttäytymisensä hallintaa, jolloin hän oppii uusia toimintatapoja sen tilalle. Kiusaajan kanssa voidaan myös keskustella sosiaalisista suhteista ja -taidoista, kuten miten voi saada kavereita, millainen on hyvä kaveri sekä miten liitytään ryhmään.

9. TUTKIMUKSEN TARKOITUS, TAVOITE JA TUTKIMUSONGELMAT

Tutkimuksen tavoitteena oli saada lisää tietoa koulukiusaamisesta. Tutkimuksen tarkoituksena oli tulevana terveydenhoitajana saada tietoa kouluterveydenhoitajan roolista koulukiusaamiseen liittyvissä asioissa. Tietoa haluttiin saada kouluterveydenhoitajan keinoista tunnistaa koulukiusaaminen, puuttua siihen ja ehkäistä. Tutkimusongelmiin saatujen vastausten avulla pystytään tekemään johtopäätöksiä terveydenhoitajan roolista koulukiusaamistapauksissa toimijana. Tutkimuksen avulla haluttiin myös kartoittaa koulukiusaamisen nykytilannetta Vaasan peruskouluissa ottamalla selvää, millaista kiusaaminen on ja miten vakavana ongelmana terveydenhoitajat pitävät sitä kouluissa. Tutkimuksen tavoitteena oli tehdä opinnäytetyö, jota tulevaisuudessa voisivat hyödyntää niin alan opiskelijat kuin jo työelämässä olevat terveydenhoitajat.

Tutkimuksen tarkoituksena oli etsiä vastauksia seuraaviin tutkimusongelmiin:

1. Miten koulukiusaaminen ilmeni kouluissa?
2. Miten yleinen ja vakava ongelma koulukiusaaminen oli kouluissa?
3. Miten koulukiusaaminen oli tunnistettavissa kouluterveydenhoitajan vastaanotolla?
4. Millaisia kiusaamisen puuttumiskeinoja kouluterveydenhoitajilla oli käytössään?
5. Millaisia kiusaamisen ehkäisykeinoja kouluterveydenhoitajilla oli käytössään?

10. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

10.1 Tutkimusmenetelmä ja aineistonhankinta

Tutkimus on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus, mutta se sisältää myös piirteitä kvantitatiivisesta eli määrällisestä tutkimuksesta. Tiedon hankintamenetelmänä käytettiin kyselylomaketta (LIITE 2). Kyselylomakkeen käyttöön päädyttiin, koska se koettiin helpoimmaksi tavaksi toteuttaa kysely käytännössä ja sen avulla uskottiin saatavan riittävän kattavan aineiston. Kyselylomake mahdollisti myös anonyyminä vastaamisen, mikä on eduksi kysyttäessä arkaluontoisistakin asioista. Näin vastaajien on helpompi antaa rehellisiä vastauksia.

Lomakkeen kysymykset tutkija laati itse, koska valmista jo testattua lomaketta, jota tässä tutkimuksessa olisi voitu hyödyntää, ei löytynyt. Kyselylomake laadittiin kirjallisuuskatsauksen teoriatiedon pohjalta. Laaditun kyselylomakkeen esitestasi kaksi terveydenhuollon ammattihenkilöä. Kyselylomake koostui sekä strukturoiduista monivalintakysymyksistä että avoimista kysymyksistä. Monivalintakysymyksissä vastaajat saivat valita vain yhden parhaiten kuvaavaan vaihtoehtoon. Avoimiin kysymyksiin vastaajat saivat omin sanoin kertoa mielipiteensä sekä tuoda esille ajatuksiaan ja kokemuksiaan.

Kyselytutkimus suoritettiin Vaasan suomenkielisten peruskoulujen kouluterveydenhoitajille, joita oli 17. Kyselylomakkeet lähetettiin postitse suoraan kouluterveydenhoitajille kouluihin. Kouluterveydenhoitajilla oli vastausaikaa kaksi viikkoa. Kyselylomakkeen mukana lähetettiin saatekirje (Liite 1) ja vastauskuori. Vastausaikaan mennessä vain kolme kouluterveydenhoitajaa palautti täytetyn lomakkeen. Vastaajiin otettiin yhteyttä sähköpostilla, jossa heitä motivoitiin vastaamaan kyselytutkimukseen. Yhteydenotto tuotti neljä vastausta lisää. Vastaajiin otettiin vielä tämän jälkeen yhteyttä puhelimitse, jolloin vastausten lopulliseksi määräksi kertyi 11, jolloin vastausprosentiksi muodostui 65%. Vastauksia palautettiin riittävä määrä tutkimuksen toteuttamiseksi. Kyselytutkimus suoritettiin kokonaisuudessaan 7.4–20.5.2010 välisenä aikana.

10.2 Aineiston analyysi

Kysymykset analysoitiin manuaalisesti ja Microsoft Excel -taulukkolaskentaohjelman avulla. Avoimet kysymykset, joita oli kaksitoista, käsiteltiin sisällönanalyysin avulla. Avointen kysymysten analysointi aloitettiin kirjoittamalla puhtaaksi kyselylomakkeiden kaikki vastaukset. Vastaukset ryhmiteltiin kysymyksittäin eli jokaisen kysymyksen jälkeen kirjoitettiin kaikkien yhdentoista lomakkeen vastaukset. Tämän jälkeen vastauksista etsittiin yhteneväisyyksiä, jotka jaettiin luokkiin taulukkoon. Tämän jälkeen laskettiin, kuinka monta mainintaa kullekin samaa merkitystä olleelle asialle tuli. Alaluokista muodostettiin pääluokkia, jotta vastauksia olisi helpompi käsitellä. Yhdessä luokassa oli yhdistetty kaikki saman merkityksen omaavat asiat.

Monivalintakysymyksien vastaukset syötettiin Microsoft Excel -ohjelmaan taulukkoon. Jokaisesta kysymyksestä tehtiin oma taulukko, jossa oli jokaiselle vastausvaihtoehdolle oma lokeronsa. Excel -ohjelman avulla vastauksista voitiin helposti laskea kunkin vastauksen frekvenssit eli lukumäärät sekä vastausprosentit. Tutkimustuloksista saatuja vastauksia havainnollistettiin suorien lainausten ja ympyräkaavioiden avulla. Tulokset raportoitiin lukumääriä käyttämällä.

11. TUTKIMUSTULOKSET

Kyselytutkimukseen vastasi 11 kouluterveydenhoitajaa 17:stä, jolloin vastausprosentiksi muodostui 65. Vastaajista kaikki olivat naisia. Vastaajien ikä vaihteli 27-46 vuoden välillä. Vastaajien ikäkeskiarvoksi muodostui 34,6 vuotta.

11.1 Koulukiusaamisen esiintyminen kouluissa

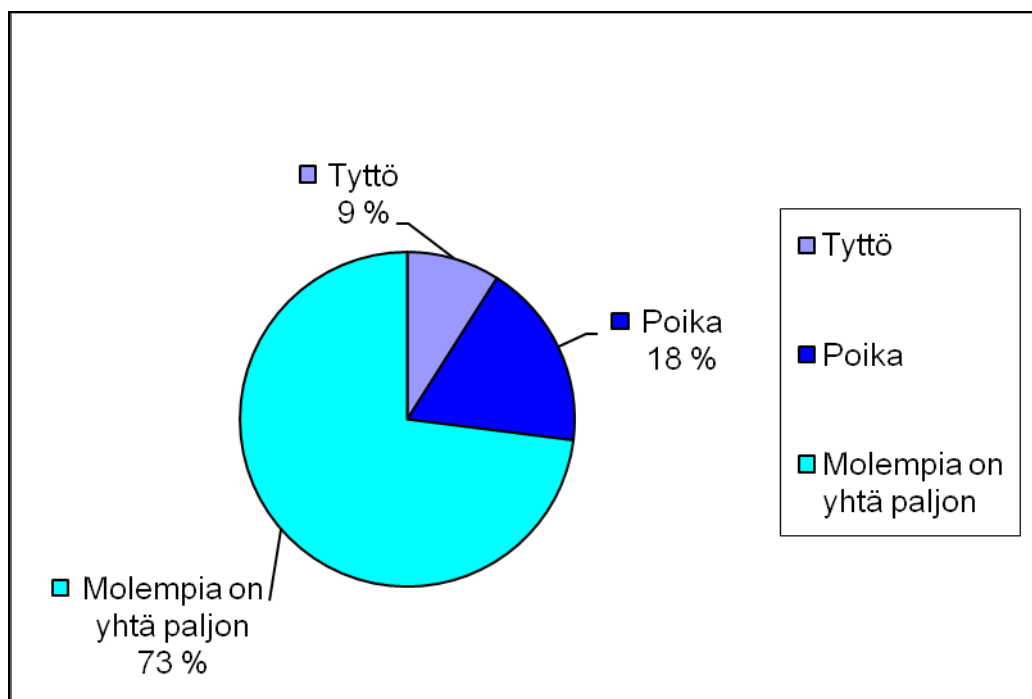
Tutkimustuloksista ilmeni, että jokaisessa koulussa esiintyi koulukiusaamista. Kyselyyn vastanneista kouluterveydenhoitajista kuusi raportoi, että uusia koulukiusaamistapauksia tuli kouluissa ilmi viikoittain. Kuukausittain kiusaamistapauksia tuli koulussa esille viiden terveydenhoitajan mukaan. Kukaan vastanneista ei maininnut, että kiusaamistapauksia tulisi ilmi päivittäin tai, että tapauksia olisi vain muutama vuodessa.

Suurin osa vastaajista (n=8) oli sitä mieltä, että koulukiusaaminen on kohtalainen ongelma koulussa. Vastaajista kolmen mielestä koulukiusaaminen oli vähäinen ongelma koulussa. Kukaan kouluterveydenhoitajista ei valinnut vaihtoehtoa kiusaaminen on vakava ongelma tai lähes olematon ongelma koulussa.

11.2 Koulukiusaamisen ilmeneminen ja muodot

Kyselyyn vastanneista terveydenhoitajista kahdeksan ilmoitti, että tytöt ja pojat toimivat yhtä usein kiusaajana. Vastanneista kaksi piti poikia tyttöjä yleisimmin kiusaajana. Yhden vastaajan mielestä kiusaaja on yleisimmin tyttö (Kuvio 1).

Melkein kaikki vastanneet (n=10) pitivät tyttöjen ja poikien olevan myös yhtä usein kiusaamisen uhrina. Yksi vastaajista piti poikien joutuvan yleisimmin kiusaamisen kohteeksi. Kenenkään vastanneen mielestä uhri ei ole yleisimmin tyttö. Hieman yli puolet (n=6) vastanneista kertoi kiusaamisen tapahtuvan useamman oppilaan toimesta. Vastanneista viiden mielestä kiusaajana toimi yleisimmin yksi oppilas.

Kuvio 1. Yleisimmin kiusaajana toimii (n=11).

Kiusaamisen yleisimmäksi muodoksi mainittiin sanallinen kiusaaminen, jonka valitsi suurin osa (n=8) vastaajista. Sanallinen kiusaaminen voi tapahtua kiusatun haukkumisena, ärsyttämisenä, uhkailuna ja tämän ulkonäöstä huomauttelemisena. Vastanneista kaksi piti hiljaista kiusaamista yleisimmin esiintyvänä kiusaamisen muotona. Hiljainen kiusaaminen ilmenee kouluterveydenhoitajien mukaan kiusatun muusta porukasta eristämisenä sekä oppilaan selän takana juoruiluna ja ilveilynä. Vain yksi vastaajista valitsi yleisimmäksi koulukiusaamisen muodoksi fyysisen kiusaamisen. Fyysinen kiusaaminen voi olla tönimistä, kamppaamista, painimista ja rajumpaaakin, kuten lyömistä ja tappelemista (Kuvio 2).

”...Muistutellaan kiusattua vanhoista asioista/tapahtumista, jotka olleet noloja...”

”Ulkonäöstä nimittely, silmälasit, lihavuus, haju...”

”...Eri-ilaisuus houkuttelee nimittelemään”

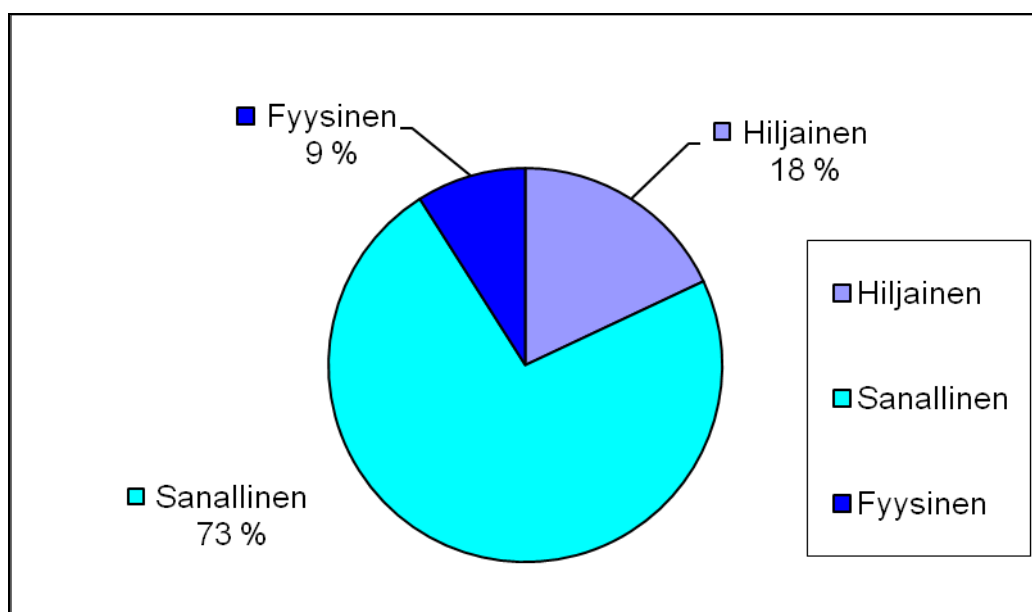
”Työt jättävät pois leikeistä, pojat haukkuvat.”

”Pojat kiusaavat porukalla, porukassa johtohahmo, joka provosoi jopa kokonaisen luokan käytöstä.”

”...Pojilla kiusaaminen fyysisempää.”

”Työt kiusaavat usein huomaamattomasti, salakavalasti, mutta kuitenkin yhä enemmän myös näkyvää sanallista kiusaamista kuten haukkumista.

”...tytöt kiusaavat harvoin fyysisesti kuten pojat.”

Kuvio 2. Koulukiusaamisen yleisin muoto (n=11)

Koulukiusaaminen tapahtuu kouluterveydenhoitajien (n=10) mukaan yleisimmin välituntien aikana sekä joko välitunnille siirryttäessä tai sieltä takaisin sisälle tultaessa. Välitunneilla kiusaamista tapahtuu koulun käytävillä tai pihalla. Kouluterveydenhoitajat mainitsivat yhdeksi yleisimmäksi kiusaamispaikaksi myös koulumatkat (n=6).

”...kiusaamista voi tapahtua myös oppitunneilla täysin avoimesti, eikä opettaja välttämättä tunnista sitä kiusaamiseksi.”

11.3 Terveydenhoitajan keinot havaita koulukiusaaminen vastaanotolla

Kyselyyn vastanneille terveydenhoitajille esitettiin väittämä ”Oppilaiden on helppo kertoa sinulle kiusaamisesta”, johon vain yksi vastasi olevansa täysin samaa mieltä asiasta. Suurimman osan (n=9) mielestä oppilaiden on helppo

puhua heille asioista, mutta eivät kuitenkaan olleet täysin samaa mieltä väittämän suhteen. Vastaajista yksi koki oppilaiden pystyvän puhumaan hänelle asiasta, mutta oli kuitenkin väittämän kanssa jokseenkin eri mieltä. Kukaan vastanneista terveydenhoitajista ei ollut täysin eri mieltä väittämän kanssa.

Tavallisimmin kouluterveydenhoitaja sai tiedon kiusaamisesta tilanteessa, joissa kiusattu itse kertoi kokemastaan (n=7). Kouluterveydenhoitajat ottivat vastauksissaan esille myös tilanteet, joissa kiusattu kertoi asiasta kotona vanhemmilleen, jotka ottivat yhteyttä kouluun (n=4). Kolmanneksi yleisimmäksi tiedon antajaksi osoittautui koulun muut oppilaat. Muita kiusaamisesta kertovia tahoja olivat koulun rehtori, luokan opettaja ja oppilashuoltoryhmä. Vastauksissa nousi esille yhteistyön merkitys niin kaikkien koulun työntekijöiden kuin oppilaiden ja heidän vanhempien välillä, jotta koulukiusaaminen saadaan tehokkaasti tunnistettua ja sitä kautta siihen voidaan puuttua.

Koulukiusaamisen tunnistaminen oli haastavaa. Vastauksissa korostui terveystarkastusten (n=8) tärkeys koulukiusaamisen tunnistamisen kannalta. Melkein kaikki kouluterveydenhoitajat mainitsivat sen olevan tärkein kiusaamisen tunnistamisen keino. Koulukiusaaminen on yhtenä kysymyksenä terveystietolomakkeessa, joka toimii esitietolomakkeena terveystarkastuksissa.

”Hyvä perheiden paikallistuntemus on tärkeää...”

”Oppilaiden itse kirjoittaman haastattelulomakkeen (terveyskyselyn) pohjalta löytyy joskus kiusaamistilanteita...”

”...Joskus kiusaaminen ei tule esille lomakkeessa, mutta terveystarkastuksessa haastattelun yhteydessä oppilas kertoo kiusaamisesta.”

”...Haastatteleamalla oppilasta usein kiusaaminen tulee ilmi.”

”Paras keino on kysyä kiusaamisesta suoraan...”

”...Mainitsen heti, että rehellisyys kannattaa.”

Ala-asteella etenkin ensimmäisillä luokilla vanhemmat pääsääntöisesti täyttävät esitietolomakkeen, jolloin heilläkin on mahdollisuus kertoa mielipiteensä kiusaamisesta ja lapsensa kaverisuhteista. Vanhemmilla on myös mahdollisuus olla mukana terveystarkastuksessa, kuten ensimmäisen kouluvuoden tarkastuksessa. Ala-asteen viimeisillä luokilla ja yläasteella oppilaat voivat itse täyttää lomakkeen ennen terveystarkastukseen tuloa. Esitietolomakkeen ansiosta kiusaaminen tulee aina otettua puheeksi jokaisen oppilaan kohdalla tarkastuksen yhteydessä. Oppilaan kanssa keskustellessa korostuu tämän kannustaminen ja rohkaiseminen kertomaan asiasta, ”rehellisyys kannattaa”.

”Oppilaan kanssa käydään läpi kiusaamistilanteita, sekä rohkaistaan heitä kertomaan aina jollekin aikuiselle, mikäli heitä kiusataan tai he ovat huomanneet jotain muuta oppilasta kiusattavan.”

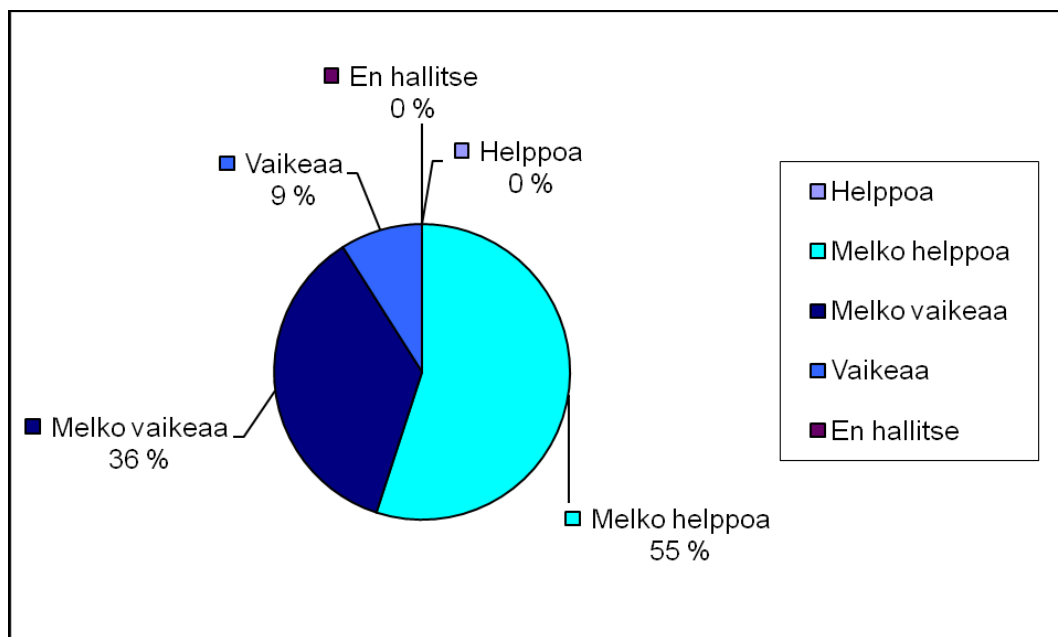
”...Jos oppilaalla tuntuu vastaanotolla olevan jokin mieltä painava asia, kysyn kiusaamisesta.”

”...Aina oppilas ei uskalla kertoa kiusaamisesta, mutta kiusaamisesta keskusteleminen ja kertomaan rohkaiseminen voi auttaa, ja oppilas tulee myöhemmin vastaanotolle puhumaan kiusaamisesta.”

”...Huomaan jo silmistä”

”...Osoittaa välittämistä.”

Vastauksista tuli myös ilmi kehittämistä vaativa asia se, että oppilaita pitäisi tavata terveydenhoitajan vastaanotolla riittävän usein (n=4), mikä ei kaikkien terveydenhoitajien kohdalla toteudu. Yhdessä vastauslomakkeessa terveydenhoitaja toi esille tunnistamisen keinoksi tapaturman tai haaverin syntymisen selvittämisen. Sillä etenkin fyysisestä kiusaamisesta kuten tönimisestä, vaatteista repimisestä tai lyömisestä voi syntyä uhrille näkyviä jälkiä tai vammoja. Terveydenhoitaja täsmensi asiaa mainitsemalla, että tilanteissa, joissa loukkaantuminen on aiheutunut kiusaamisesta, asia selvitetään välittömästi yhteistyössä molempien osapuolten sekä opettajan kanssa.

Kuvio 3. Kiusaamisen tunnistamisen haastavuus (n=11).

Kyselyyn vastanneista hieman yli puolet (n=6) koki koulukiusaamisen tunnistamisen kouluterveydenhoitajan vastaanotolla olevan heille melko helppoa. Kouluterveydenhoitajista neljä piti koulukiusaamisen tunnistamista heille melko vaikeana asiana. Yksi vastanneista koki tunnistamisen vaikeana. Kukaan vastanneista ei valinnut vaihtoehtoja, että tunnistaminen olisi helppoa tai ei hallitsisi asiaa (Kuvio 3).

Kukin reagoi kiusaamiseen omalla tavallaan. Oppilaan mainittiin voivan olla ahdistuneen, masentuneen ja apean oloinen tai hänellä voi olla psykosomaattisia oireita. Oppilaalla voi olla myös paljon poissaoloja koulusta tai hän voi käydä poikkeuksellisen usein terveydenhoitajan vastaanotolla joskus turhiltakin tuntuvien syiden vuoksi. Syy oppilaan oireiluun olisi selvitettävä. Paras keino on kysyä oppilaalta suoraan kiusaamisesta.

”On tärkeää, että oppilas tulee kuulluksi ja hänen kuulumisiaan kysellään”

11.4 Terveydenhoitajan keinot puuttua koulukiusaamiseen

Kyselyyn vastanneista terveydenhoitajista suurin osa (n=8) kertoi osallistuvansa koulukiusaamiseen puuttumiseen muuallakin kuin vastaanottotyössä. Vain kolme

terveydenhoitajaa osallistuu puuttumiseen ainoastaan vastaanotolla. Koulukiusaamiseen puuttumisen keinoja määriteltäessä korostui entisestään yhteistyön merkitys. Terveystenhoitaja ei toimi yksin, vaan hän voi toimia oppilashuoltoryhmän jäsenenä, jotka yhdessä ratkovat ongelmatilanteita.

”Oppilashuoltoryhmässä voin tuoda huoleni esille.”

”...Kun olen tuonut tietoni tai huoleni esille oppilashuoltoryhmässä, tietää opettaja seurata tilannetta.”

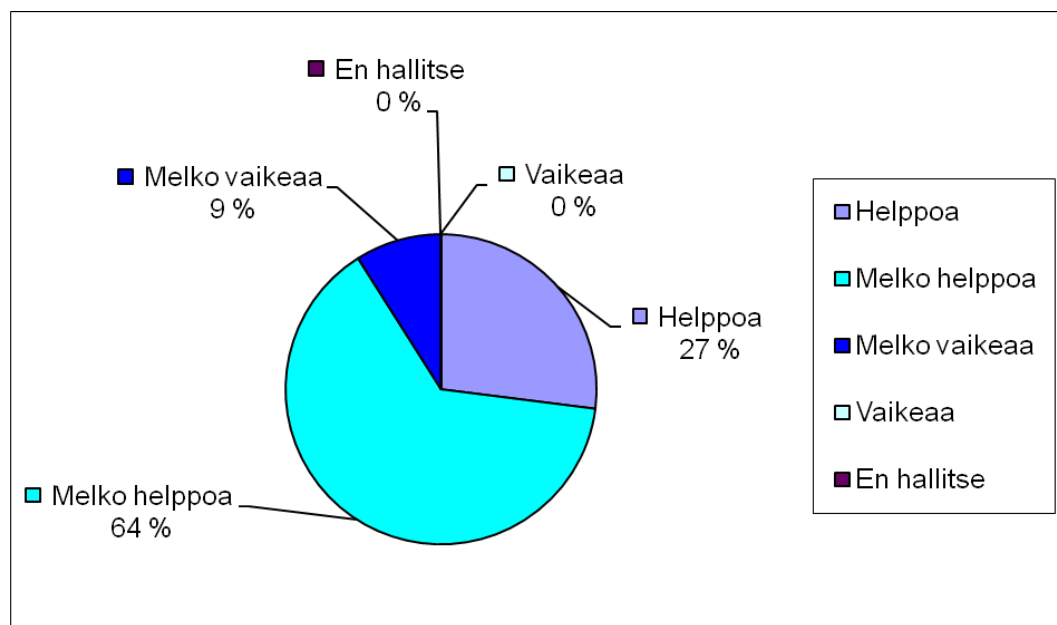
Terveystenhoitajille esitettiin kyselyssä väittämä ”Oppilashuoltoryhmän yhteistyö koulukiusaamiseen puuttumisessa toimii hyvin”, jonka kanssa enemmistö (n=9) oli täysin samaa mieltä. Vastajista yksi oli väittämästä jokseenkin samaa mieltä ja yksi oli jokseenkin eri mieltä. Oppilashuoltoryhmän toimiminen koulussa (n=8) nousi vastauksissa tärkeimmäksi kiusaamiseen puuttumisen keinoista. Terveystenhoitaja voi oppilashuoltoryhmän kokoontuessa tuoda siellä huolensa ja mielipiteensä esille.

Vastauksissa tuli myös ilmi, ettei terveystenhoitaja ole se tärkein kiusaamiseen puuttuva taho. Koulukiusaamisen puuttumisen yleisimmäksi tahoksi määriteltiin opettaja ja koulukuraattori (n=7). Osassa kouluista toimi oppilashuoltoryhmän lisäksi erillinen kiusaustyöryhmä. Eräs kouluterveyshoitaja kertoi, että kiusaustyöryhmä kokoontuu tarvittaessa selvittämään vaikeita koulukiusaamistapauksia. Työryhmään voi kuulua samoja henkilöitä kuin oppilashuoltoryhmään, kuten rehtori, kuraattori, opettaja, terveystenhoitaja ja mahdollisesti oppilaan vanhemmat. Yhdessä koulussa toimi oppilashuoltoryhmän lisäksi kiva-työryhmä.

Suurin osa (n=8) kouluterveyshoitajista osallistui mielestään aktiivisesti koulukiusaamiseen puuttumiseen. Terveystenhoitajista kaksi piti puuttumiseen osallistumisestaan kohtalaisena ja yksi vähäisenä.

Enemmistö vastajista (n=7) piti puuttumista heille melko helppona asiana. Vastajista kolme piti koulukiusaamiseen puuttumista heille helppona asiana.

Melko vaikeana asiana koulukiusaamiseen puuttumista piti yksi terveydenhoitaja (Kuvio 4).

Kuvio 4. Kiusaamiseen puuttumisen haastavuus (n=11)

Kouluterveydenhoitajan keinot puuttua koulukiusaamiseen vastaanotollaan olivat vastausten perustella melko vähäiset, mutta koulukiusaamisen tullessa kouluterveydenhoitajan tietoon, vie hän asiaa oppilaan luvalla eteenpäin (n=7). Tällaisia tahoja olivat opettaja, rehtori ja koulukuraattori. Myöskään yhteistyötä vanhempien kanssa ei sovi unohtaa. Asioista sovitaan aina oppilaan ja tämän luvalla vanhempien kanssa, kuinka asiaa lähdetään viemään eteenpäin eli kuinka kiusaamiseen koulussa puututtaisiin.

”Vien asian oppilaan luvalla tämän vanhempien, opettajan ja koulun rehtorin tietoon...”

Toinen tärkeä terveydenhoitajan keino puuttua kiusaamiseen oli keskustelut oppilaan kanssa (n=6). Tällaisia keskusteluita voidaan käydä tilanteissa, jossa kiusaaminen oli tullut esille, kuten terveystarkastuksessa. Terveydenhoitaja kerää keskustelun ohessa oppilaalta taustatietoja kiusaamisesta, kuten millä tavalla kiusataan, milloin kiusataan ja kuka kiusaa. Terveydenhoitajien vastauksissa painottui oppilaalle kiusaaminen on väärin sanoman välittäminen sekä oppilaasta

välittämisen osoittaminen. Oppilaan luvalla häntä tullaan auttamaan, jotta kiusaaminen saadaan loppumaan. Oppilaan kanssa keskustellaan vastaanotolla erilaisista puuttumisen mahdollisuuksista. Myös kiusaajan kanssa tulee keskustella ja välittää oppilaalle samat edellä mainitut asiat. Pienet kiusaamistapaukset kouluterveydenhoitaja voi selvittää itsenäisesti vastaanotollaan, muut hän ratkoo yhdessä oppilashuoltoryhmän kanssa.

”Mikäli keskusteluissa tulee esille tai on jo tiedossa, että kyseinen oppilas on kiusaannut koulussa, keskustelen tämän kanssa kuinka vakava asia koulukiusaaminen on.”

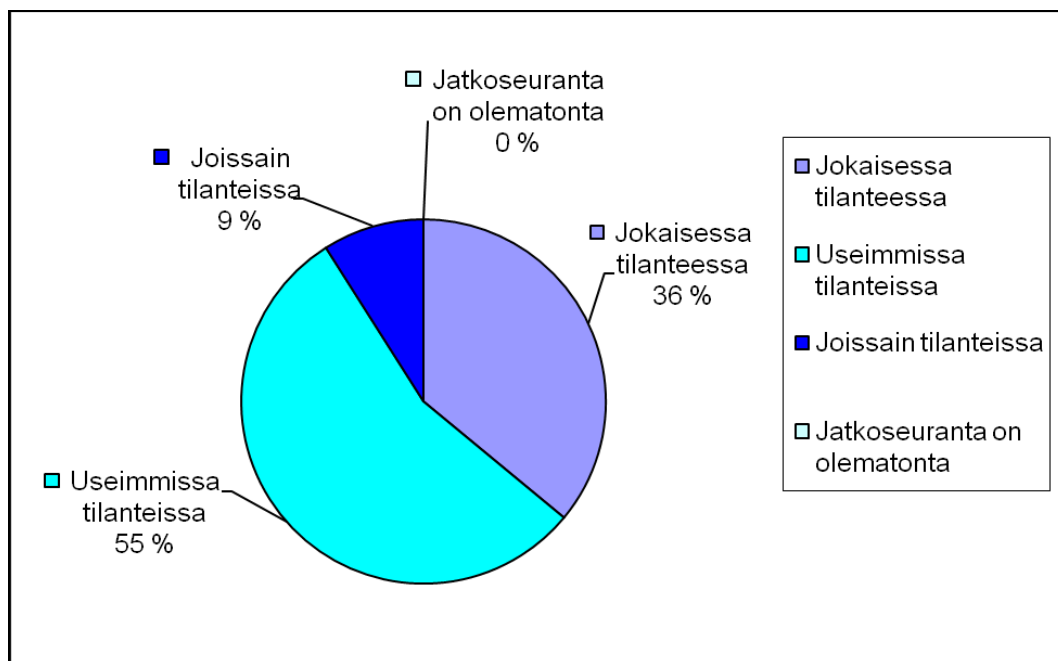
Terveydenhoitajista yksi otti vastauksessaan esille, että mikäli oppilas ei alkuun halua kiusaamiseen puuttuttavan, keskustellaan hänenkin kanssaan silti keinoista ja tilanteita, kuinka kiusaamiseen voitaisiin puuttua. Terveydenhoitaja mainitsi, että yleensä näin asiat selviävät ja löydetään yhteistyössä oppilaan ja oppilashuoltoryhmän kanssa tilanteeseen sopiva ratkaisu.

Kouluterveydenhoitaja toimii koulussa liikkeessaan ”valvovana silmänä”. Hänen havaitessaan kiusaamista, tilanne on katkaistava. Eräässä vastauksessa terveydenhoitaja kertoi, että pienemmät tilanteet voidaan selvittää oppilaiden kanssa heti, kun tilanne havaitaan. Muissa tapauksissa oppilaat ohjataan yleensä opettajan tai koulukuraattorin luo, jonka kanssa etsitään tilanteeseen ratkaisu.

”Koulun käytävillä tai pihalla voi havaita kiusaamista, yleensä fyysistä kiusaamista. Silloin kysyn mitä tilanteessa tapahtuu ja puutun siihen. Tarvittaessa vien asiasta tietoa opettajalle.”

11.5. Koulukiusaamisen jatkoseuranta

Kun koulukiusaamiseen on puututtu, seurataan kiusaamisen loppumista jokaisen tilanteen jälkeen vain neljän terveydenhoitajan mukaan. Jatkoseurantaa tehdään useimpien kiusaamistilanteiden jälkeen kuuden vastaajan mielestä ja yhden terveydenhoitajan mukaan jatkoseurantaa suoritetaan ainoastaan joidenkin tilanteiden jälkeen. Kyselyyn vastanneista terveydenhoitajista vain kolme osallistuu tähän jatkoseurantaan (Kuvio 5).

Kuvio 5. Koulukiusaamisen jatkoseuranta toteutetaan (n=11).

Terveydenhoitajat kertoivat osallistuvansa jatkoseurantaan alkuun tapaamalla säännöllisesti kiusattua oppilasta vastaanotolla, mutta pääsääntöisesti jatkoseuranta tapahtuu samalla, kun oppilas tulee kouluterveydenhoitajan vastaanotolla käymään. Silloin kysytään hänen kuulumisiaan ja samalla voidaan kiusaamisasia ottaa puheeksi ”Onko sinua vielä kiusattu, vaikka siihen on puututtu?”. Terveydenhoitajat tapaavat myös oppilashuoltoryhmän jäseniä, joiden kanssa voivat vaihtaa kuulumisia tilanteiden osalta. Mikäli terveydenhoitajalle selviää, että kiusaamista ei ole saatu loppumaan, vie hän asian uudelleen käsittelyyn.

”Kysyn tilanteesta oppilaalta itseltään sekä opettajan havainnoista. Jos edelleen kiusataan, vien asian uudelleen opettajan/kuraattorin käsittelyyn.”

Terveydenhoitajien perustelut siihen, miksi he eivät osallistu jatkoseurantaan olivat ”Opettajat ja vanhemmat seuraavat” tai ”Koulussamme opettaja, kuraattori ja rehtori hoitavat asian”.

11.6 Terveydenhoitajan koulukiusaamisen ennaltaehkäisytoimet

Kouluista yhdeksällä 11:sta oli käytössään koulukiusaamisohjelma. Yhdellä kouluista käytetään Kiva koulu- nimistä suunnitelmaa. Vain yhdellä kouluista ei ollut käytössä mitään yhteistä suunnitelmaa koulukiusaamistapauksia varten. Kouluterveydenhoitajista hieman alle puolet (n=5) eivät tiedäneet, onko koulukiusaamisen ennaltaehkäisy huomioitu koulun opetussuunnitelmassa. Kuuden terveydenhoitajan mukaan koulukiusaaminen on huomioitu opetussuunnitelmassa.

11.6.1 Koulukiusaamisen ennaltaehkäisy vastaanotolla

Terveydenhoitajien keskeisimmäksi keinoksi ennaltaehkäistä koulukiusaamista vastaanotollaan nousi keskustelut oppilaiden kanssa (n=7). Keskustelut tapahtuvat pääasiassa terveystarkastusten yhteydessä, mutta niitä voidaan käydä myös muulloin. Oppilaiden kanssa keskustellaan hyvistä tavoista olla toisten lasten kanssa ja ystävyys-suhteista. Keskustelussa otetaan myös puheeksi kiusaaminen.

”Kysyn jokaiselta oppilaalta; kiusataanko sinua? kiusaatko sinä? Miten toimisit jos kiusaamista olisi? Näiden pohjalta käyn aina pienen keskustelun oppilaan kanssa, vaikka kyseisen oppilaan kohdalla kiusaamista ei olisikaan.”

”Keskustelen jokaisen oppilaan kanssa kiusaamisesta. Miksi ketään ei saa kiusata ja miksi kiusaamista ei tule myöskään sietää vaan tulee kertoa jollekin aikuiselle.”

Kiusaamisen kerrotaan olevan väärin, eikä sellaisesta kenenkään tarvitse kärsiä. Samalla oppilaalle selitetään mitä kiusaamisesta seuraa, millä tavoin siihen puututaan. Terveydenhoitaja myös rohkaisee oppilaita kertomaan kiusaamisesta heti aikuiselle kohdistui se sitten oppilaaseen itseensä tai toiseen oppilaaseen. Yksi terveydenhoitajista mainitsi ennaltaehkäisykeinoksi terveydenhoitajan vastaanoton odotustilassa olevat esitteet, joita oppilaat voivat lukea odottaessaan terveydenhoitajalle pääsyä tai joita he voivat ottaa mukaansa.

”...Rohkaisen oppilaita kertomaan kiusaamisesta, kohdistui se sitten keneen tahansa...”

11.6.2 Terveydenhoitajan kiusaamisen ennaltaehkäisytoimet muualla koulussa

Vastausten perusteella kouluterveydenhoitajat osallistuvat koulukiusaamisen ennaltaehkäisyyn myös muualla kuin vain vastaanottotyössään. Terveydenhoitajat mainitsivat yhdeksi ennaltaehkäisytoimeksi terveyskasvatustunnit (=5), jonne terveydenhoitaja osallistuu pitämällä ”murrosikätunnin”.

” Puhun erilaisuudesta, toisten ja oman itsensä hyväksymisestä sellaisena kuin on...”

Yksi kouluterveydenhoitajista kertoi pitäneensä joskus ala-asteen ekaluokkalaisille tunnin käyttäytymisestä, jossa hän puhui lapsille puhtaudesta, syömisestä, nukkumisesta, kavereista ja kiusaamisesta. Terveydenhoitaja valvoi myös kouluympäristöä ja oppilaiden toimintaa liikkeessään koulussa. Vain yksi terveydenhoitajista osallistui kouluympäristön suunnitteluun, koulun tapahtumien suunnitteluun ja toteutukseen sekä oppilaiden ryhmäyttämiseen.

12. JOHTOPÄÄTÖKSET

Koulukiusaaminen on yleinen peruskouluissa ilmenevä ongelma. Sitä esiintyy jollain tavoin lähes jokaisessa koulussa ainakin ajoittain. Uusia kiusaamistapauksia tulee esiin kouluissa jopa viikoittain. Kiusaamista tapahtuu yhtä paljon tyttöjen kuin poikien toimesta. Myös kiusattuna on yhtä usein tyttö kuin poika. Kiusaajana toimii yhtä usein yksi oppilas tai useamman oppilaan ryhmä. Sanallinen kiusaaminen on yleisimpiä kiusaamisen muotoja. Sanallinen kiusaaminen voi ilmetä monin eri tavoin, kuten kiusatun haukkumisena, ärsyttämisenä, uhkailuna tai tämän ulkonäöstä huomautteluna.

Koulukiusaamisen tunnistaminen on haastavaa. Kouluterveydenhoitaja on tärkeässä roolissa kiusaamisen tunnistamisessa. Tiedon koulussa tapahtuneesta koulukiusaamisesta terveydenhoitaja saa tavallisimmin kiusatulta itseltään, kiusatun oppilaan vanhemmilta tai koulun muilta oppilailta. Tärkein kiusaamisen tunnistamisen keino terveydenhoitajan vastaanotolla on oppilaiden vuosittaiset terveystarkastukset. Koulukiusaaminen on yhtenä kysymyksenä terveystietolomakkeessa. Koulukiusaaminen tulisi ottaa puheeksi jokaisen oppilaan kohdalla terveystarkastuksessa. Kouluterveydenhoitajan on hyvä kysyä kiusaamisesta suoraan.

Kouluterveydenhoitajan tulee kannustaa ja rohkaista oppilaita kertomaan jollekin koulun aikuiselle, mikäli heitä itseään kiusataan tai he huomaavat jotakuta toista oppilasta kiusattavan.

Koulukiusaamiseen puuttuminen vaatii moniammatillista yhteistyötä. Kouluterveydenhoitaja toimii usein oppilashuoltoryhmän jäsenenä, jossa hän voi tuoda huolensa ja tietonsa esiintyvistä kiusaamisesta esille, jonka jälkeen ryhmä lähtee tarvittaessa yhteistyössä ratkomaan kiusaamistapausta. Osassa kouluista toimii erillinen kiusaamistyöryhmä, jotka ratkaisevat kiusaamisongelmat saatuaan niistä tiedon.

Koulukiusaamisen loppumista tulee seurata puuttumistoimien jälkeen. Terveydenhoitajan keinot osallistua jatkoseurantaan on alkuun oppilaan kanssa sovitut säännölliset tapaamiset terveydenhoitajan vastaanotolla. Oppilaan tullessa

vastaanotolle hänen kuulumisiaan kysytään sekä kiusaaminen otetaan puheeksi. Terveystenhoitaja vaihtaa oppilashuoltoryhmän jäsenten kanssa tilanteesta tehtyjä havaintoja.

Kouluterveydenhoitajan mahdollisuudet osallistua koulukiusaamisen ennaltaehkäisyyn ovat monipuoliset. Terveystenhoitajan tärkein kiusaamisen ennaltaehkäisykeino on oppilaiden kanssa käyty keskustelut hyvistä käytöstavoista, kaverisuhteista ja kiusaamisesta. Myös kouluterveydenhoitajan pitämien tunteiden, kuten murrosikäntunnit ovat tärkeä osa kiusaamisen ennaltaehkäisytoimintaa.

13. POHDINTA

13.1 Tulosten pohdinta

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, mikä on kouluterveydenhoitajan rooli koulukiusaamiseen liittyvissä asioissa. Tarkoituksena oli myös selvittää, millaisia keinoja kouluterveydenhoitajilla on tunnistaa koulukiusaaminen, puuttua siihen sekä ennaltaehkäistä kiusaamista. Tutkimuksella haluttiin myös saada suuntaa antavaa tietoa siitä, kuinka yleistä koulukiusaaminen on nykyään peruskouluissa sekä millaista koulukiusaaminen on.

Koulukiusaaminen on yleinen peruskouluissa esiintyvä ongelma. Se näyttää olevan ilmiö, joka valitettavasti on ja pysyy. Tämän tutkimuksen tulosten sekä aikaisempien tutkimusten tulosten (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2009, 19; Stakes 2009; Opetusministeriö 2008, 13–15; Kaartinen 2000, 79–80) pohjalta voidaan väittää, että jokaisessa peruskoulussa esiintyy jonkin asteista koulukiusaamista ainakin ajoittain. Nykymaailmassa kiusaaminen on nostettu esille ja tietoisuus siitä on levinnyt, joten sitä osataan helpommin tunnistaa, siihen osataan aiempaa paremmin myös puuttua ja ennaltaehkäistä. Tutkimustulokset osoittavat myös, että kiusaaminen joiltain osin muuttuu vuosien myötä, jolloin myös kiusaamisen vastaisia toimenpiteitä tulee jatkuvasti kehittää.

Tutkimustulosten mukaan uusia koulukiusaamistapauksia ilmenee peruskouluissa kuukausittain ja jopa viikoittain. Kiusaamisen muodoista yleisimmäksi muodostui sanallinen kiusaaminen, kuten kiusatun haukkuminen ja uhkailu. Seuraavaksi yleisimpänä pidettiin hiljaista kiusaamista ja vähäisimpänä kiusaamisen muotona fyysistä kiusaamista. Nykyään kirjallisuudessa ja mediassa puhutaan tyttöjen ja poikien omaksuneen toisiltaan tapoja kiusata, etenkin on huomattu tyttöjen fyysisen kiusaamisen ja väkivaltaisen käyttäytymisen lisääntyneen (Hamarus 2008, 95-96; Nikkola & Olkkonen 2002, 43-44). Tutkimustuloksissa kouluterveydenhoitajat toivat vastauksissaan esille, että tyttöjen käyttämä kiusaaminen on pääasiassa sanallista tai hiljaista kiusaamista, kun pojat kiusaavat enemmän sanallisesti ja fyysisesti. Kouluterveydenhoitajat eivät vastauksissaan myöskään lainkaan maininneet nykyään paljon puhutusta nettikiusaamisesta,

jonka uskotaan mahdollisesti tulevaisuudessa nousevan yhdeksi kiusaamisen muodoista.

Tutkimustulosten mukaan koulukiusaamista tapahtuu eniten koulumatkoilla ja koulun välitunneilla sekä niille siirryttäessä tai niiltä takaisin sisälle tultaessa. Vastausten perusteella koulukiusaamista tapahtuu tilanteissa, joissa sitä yleensä ei helposti havaita eli aikuisia ei ole läsnä. Vaikka koulun välitunnilla on välituntivalvojia, eivät he yksinkertaisesti pysty seuraamaan kaikkia tilanteita ja oppilaita. Vai osoittaako välitunneilla tapahtuva kiusaaminen sitä, että koulun välituntivalvojien määrää tulisi lisätä, jotta kiusaaminen olisi helpommin havaittavissa useamman opettajan seurattessa oppilaiden toimia koulun välitunneilla. Terveystoimijat ilmaisivat kiusaamista tapahtuvan myös oppitunneilla jopa täysin avoimesti opettajan edessä ilman, että opettaja ymmärtää sen olevan kiusaamista. Tämän osoittavat myös teoriaosuudessa käytetty kirjallisuus, jossa kerrotaan kiusaamisen olevan jopa niin hienovaraista tai sisäpiirin tietoa sisältävää, että ulkopuolisen on melkein mahdotonta tunnistaa sitä kiusaamiseksi normaalin käyttäytymisen sijaan. (Hamarus 2008, 95–96; Höistad 2003, 80; Lämsä 2009, 99.)

Edellä mainitut tutkimustulokset koulukiusaamisen ilmenemisestä ovat yhtenäisiä Mannerheimin lastensuojeluliiton (2009, 6, 19–22) internetissä tekemän kiusaamiskyselyn kanssa, jonka tuloksista kävi ilmi, että vastanneista yläkouluikäisistä tytöistä 11 % ja 14 % pojista kiusattiin vähintään kerran viikossa. Lisäksi noin puolet kaikista vastanneista ilmoitti tullessa kiusatuksi viimeisen kuluneen vuoden aikana. Myös MLL:n kyselytutkimuksen mukaan kiusaamisen muodoista yleisintä on sanallinen kiusaaminen, kuten nimittely ja haukkuminen. Kiusaamista tapahtuu sen mukaan eniten koulun välitunneilla.

Tutkimustuloksissa kävi ilmi, ettei kouluterveydenhoitaja ole tärkein henkilö ratkomaan koulukiusaamiseen liittyviä ongelmia. Pääasiallisia koulukiusaamiseen puuttuvia tahoja ovat opettaja ja koulukuraattori. Kuitenkaan kouluterveydenhoitajan roolia siinä ei tule vähätellä, sillä terveydenhoitaja on tärkeässä asemassa koulukiusaamisen tunnistamisessa. Tunnistaminen on tärkein

askel saada koulukiusaaminen loppumaan, sillä siihen ei voida puuttua ellei kiusaamista ole ensin tunnistettu. Kouluterveydenhoitajan tärkeimmäksi keinoksi tunnistaa koulukiusaaminen osoittautui oppilaiden vuosittaiset terveystarkastukset. Koululaisten terveystarkastuksessa käydään läpi oppilaiden tai heidän vanhempiensa etukäteen täyttämä terveystietolomake, joka pitää sisällään myös koulukiusaamisesta kysymisen.

Terveysdenhoitajat mainitsivat vastauksissaan koulukiusaamisesta suoraan kysymisen hyväksi keinoksi saada kiusaaminen selville. Suoraan kysyminen voi madaltaa oppilaan kynnystä kertoa kiusaamisesta ja hänen on helpompi lähteä puhumaan kokemuksistaan, kun sen on ensin joku toinen ottanut esille. Toisaalta kiusaamisen puheeksi ottamisessa tulisi miettiä käytettyjä sanoja tarkasti, jotta oppilaille välittyisi tieto siitä, että aikuinen välittää, on hänen tukenaan, kiusaaminen on väärin ja uhria tullaan auttamaan. Kiusatuksi tulemiseen voi liittyä suurta häpeää lapselle tai nuorelle, jolloin asian suoraan ja ytimekkäästi esittäminen saattaa pahentaa häpeän tunnetta, hämmentää tai jopa pelästyttää oppilaan, jolloin kynnyksen kertoa kokemuksistaan voi jopa entisestään vaikeutua. Tässä asiassa Höistad (2003, 102) on samaa mieltä. Hänen mielestään lapselta ei pidä kysyä suoraan: ”kiusataanko sinua”, sillä sana kiusaaminen sanana voi olla häpeää herättävä, eikä lapsi sen vuoksi halua kertoa kokemastaan. Höistad painottaa samassa yhteydessä, että aikuisten tehtävänä on tunnistaa koulukiusaaminen uhrin puolesta. Tätä varten heidän on opittava huomaamaan merkit siitä, kun kaikki ei ole hyvin.

Koulukiusaamiseen puuttumisen kannalta tutkimustuloksista nousi keskeisimmäksi moniammatillinen yhteistyö. Vastanneista kouluterveydenhoitajista jokainen toimi oppilashuoltoryhmän jäsenenä. Oppilashuoltoryhmässä terveydenhoitaja voi tuoda huolensa ja havaintonsa koulukiusaamisesta esille. Oppilashuoltoryhmässä terveydenhoitajan on helppo kartoittaa muiden työntekijöiden mahdollisia havaintoja asiasta. Oppilashuoltoryhmä lähtee yhdessä rehtorin johdolla ratkomaan kiusaamisongelmia tuoden esille jokaisen tahon havaintoja ja kokemuksia. Ryhmä päättää yhdessä, miten ja ketkä lähtevät kiusaamistapausta selvittämään, mutta

muut ryhmän jäsenet toimivat tukena. Tutkimustulosten mukaan yleisin koulukiusaamiseen puuttuja on opettaja tai koulukuraattori. Osassa kouluista toimi kiusaamisongelmiin perehtynyt kiusaamistyöryhmä, jonka tehtävänä on terveydenhoitajien mukaan ratkoa vaikeimpia kiusaamistapauksia.

Koulukiusaamisella voi etenkin pitkään jatkuessaan olla vakaviakin vaikutuksia lapsen tai nuoren kasvuun ja terveyteen. Keskeiseksi kehittämistavoitteeksi tutkimustuloksissa nousi koulukiusaamiseen liittyvien asioiden puheeksi ottaminen entistä enemmän terveydenhoitajankäynneillä, etenkin oppilaiden terveystarkastuksissa. Koulukiusaamisesta olisi hyvä keskustella oppilaan kanssa, vaikka häntä ei kiusattaisikaan. Tärkeää on kannustaa ja rohkaista oppilaita kertomaan aikuiselle, jos häntä tai jotain toista oppilasta kiusataan. Terveydenhoitajien mielestä kiusaamisen tunnistamista kouluterveydenhoitajan vastaanotolla hankaloittaa se, että terveydenhoitaja tapaa joitakin koulun oppilaita mahdollisesti vain terveystarkastuksissa, mikä oli joidenkin terveydenhoitajien mielestä liian harvoin. Tutkimustulosten perusteella terveydenhoitajien tulisi ottaa entistä enemmän koulukiusaaminen puheeksi oppilaiden kohdalla etenkin terveystarkastuksissa, mutta myös tilanteissa, joissa herää epäily kiusaamisesta. Epäily kiusaamisesta voi herätä esimerkiksi oppilaan loukkaantumisen tai oireilun esimerkiksi alakuloisuuden, masentuneisuuden tai psykosomaattisen oireilun vuoksi. Oppilas voi myös tavanomaista useammin käydä terveydenhoitajan vastaanotolla hyvin pienienkin syiden takia. Näin koulukiusaaminen saadaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa tunnistettua, ja siihen voidaan tehokkaasti puuttua, jotta kenenkään lapsen tai nuoren ei tarvitse kärsiä kiusaamisen vuoksi. Koulukiusaamisen vastainen työ on tärkeä osa terveydenhoitajan työtä lasten ja nuorten hyvinvoinnin, kasvun ja terveyden edistäjänä.

Koulukiusaamisen loppumisen jatkoseuranta on tärkeää. Tutkimustulosten mukaan vain neljän kouluterveydenhoitajan mukaan kiusaamisen loppumista seurataan jokaisen puuttumistoimen jälkeen. Huojentava tieto oli, että terveydenhoitajista noin puolet arvioi, että kiusaamisen loppumista seurataan useimmissa tapauksissa. Tutkimustulos osoittaa, että kiusaamisen jatkoseurantaan tulee kiinnittää entistä enemmän huomiota. Kaartisen (2000, 83–84) tekemän

opinnäytetyön tulosten mukaan 27 oppilasta 87:stä oli sitä mieltä, että koulukiusaamiseen puuttuminen lopetti kiusaamisen kokonaan tai vähensi sitä. Oppilaista kuusi ilmoitti puuttumistoimista huolimatta kiusaamisen jatkuvan yhä salaa. Oppilaista yksi kertoi joutuneensa kostotoimenpiteiden kohteeksi. Muutaman oppilaan mielestä puuttumistoimilla ei ole ollut minkäänlaista vaikutusta tilanteeseen. Edellä mainitut tulokset osoittavat, etteivät samat puuttumistoimet tehoa kaikkiin kiusaamisongelmiin, mikä vahvistaa entuudestaan väitettä kiusaamisen jatkoseurannan lisäämisen ja kehittämisen tarpeesta. Terveydenhoitajan keinot osallistua jatkoseurantaan voivat olla alkuun oppilaan kanssa sovitut säännölliset tapaamiset terveydenhoitajan vastaanotolla, oppilaan tullessa vastaanotolle hänen kuulumisiensa kysyminen ja kiusaamisen puheeksi ottaminen tai oppilashuoltoryhmän jäsenten kanssa tehtyjen havaintojen keskinäinen vaihto.

Kouluterveydenhoitajan keinot osallistua koulukiusaamisen ennaltaehkäisevään toimintaan olivat monipuoliset. Tutkimustulosten mukaan kouluterveydenhoitajan tärkein kiusaamisen ennaltaehkäisykeino oli oppilaiden kanssa käydyt keskustelut, joita voidaan käydä hyvistä käytöstavoista, kaverisuhteista ja tietenkin koulukiusaamisesta. Myös kouluterveydenhoitajan pitämät tunnit, kuten murrosikätkäytännöt ovat tärkeä osa kiusaamisen ennaltaehkäisevää toimintaa. Koulukiusaamisen ennaltaehkäisevässä toiminnassa korostui myös yhteistyön merkitys. Yhteistyöllä voidaan tarkoittaa esimerkiksi terveydenhoitajan ja luokanopettajien yhteistyötä. Luokanopettaja voi esittää terveydenhoitajalle toiveen, että terveydenhoitaja pitää luokan oppilaille tietynlaisen oppitunnin esimerkiksi hygieniasta, mikä on omalta osaltaan kiusaamisen ennaltaehkäisyä, sillä kiusaaminen on voinut lähteä liikkeelle siitä, että muut oppilaat pitävät tätä haisevana. Terveydenhoitajista vain yksi kertoi vastauksessaan osallistuvansa kouluympäristön suunnitteluun, koulun tapahtumien suunnitteluun ja toteutukseen. Toivottavaa onkin, että terveydenhoitajat hyödyntävät näitä mahdollisuuksiaan ja osallistuvat kiusaamisen vastaiseen toimintaan aktiivisesti, jotta mahdollisimman moni lapsi tai nuori säästyisi siltä kokonaisvaltaiselta pahalta ololta sekä mahdolliselta terveyden, kasvun ja kehityksen vaarantumiselta, mitä koulukiusaaminen voi aiheuttaa.

13.2 Tutkimuksen eettisyys

Tutkimuksen tekoon haettiin lupaa tutkimuksen kohteena olevan organisaation johtavalta ylihoitajalta. Tutkimuslupa saatiin maaliskuussa 2010. Tutkimusluvan myöntämisen jälkeen aineisto kerättiin kyselylomakkeilla. Kyselylomakkeet lähetettiin vastaajille työpaikalle heille henkilökohtaisesti osoitettuna. Kyselylomakkeiden mukana lähetettiin saatekirje (LIITE 1), jossa kerrottiin, että tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista ja luottamuksellista. Vastaajille annettiin myös tutkijan yhteystiedot, jolloin heillä oli mahdollisuus esittää tutkimukseen liittyviä kysymyksiä.

Kyselylomakkeet palautettiin nimettöminä, joten vastaajia ei voitu tunnistaa. Vastaajia ei palkittu tutkimukseen osallistumisesta mitenkään. Vastaajille lähetettiin kyselylomakkeiden mukana vastauskuoret, joissa vastaukset palautettiin postitse suoraan tutkijalle. Henkilökohtaiset kyselylomakkeet ja vastauskuoret mahdollistivat myös sen, että vastaajat eivät voineet katsoa toistensa vastauksia. Tutkija oletti tämän lisäävän vastaajien halukkuutta vastata kyselyyn.

Tutkimuksen eettisyyttä lisäsi kyselylomakkeiden asiallinen säilyttäminen, lomakkeet olivat vain tutkijan käytössä. Kyselylomakkeet hävitettiin asianmukaisesti tutkimuksen valmistuttua. Tutkimuksen kaikissa vaiheissa on pyritty kaikin tavoin rehellisyyteen. Tutkimuksessa käytetyt lähteet valittiin kriittisesti ja ne ovat alle 10 vuotta vanhoja yhtä lähdeä lukuunottamatta. Opinnäytetyön lähdeviittaukset on tehty mahdollisimman tarkasti.

13.3 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksen otos koostui kaikista Vaasan suomenkielisten peruskoulujen kouluterveydenhoitajista. Suomenkielisiä peruskouluja Vaasassa on yhteensä seitsemäntoista. Tutkija uskoi otoskoon olevan riittävän kattava, että saadaan hyödynnettävät sekä luotettavat tutkimustulokset. Tutkimukseen vastasi 11 kouluterveydenhoitajaa 17:stä. Tutkimuksen lopulliseksi vastausprosentiksi muodostui 65 %, joka hieman laskee tutkimuksen luotettavuutta. Tutkija uskoi

vastausprosenttiin vaikuttaneen se, että osalla terveydenhoitajista saattoi olla kaksi koulua, jolloin he eivät välttämättä jaksaneet tai ehtineet kiireen vuoksi vastata molempien koulujen puolesta tutkimukseen tai vastaukset ovat saattaneet jäädä joiltain osin hieman pinnallisiksi. Tutkimukseen osallistuneet olivat vastanneet aktiivisesti kyselyyn, jolloin saatiin luotettava ja kattava aineisto. Kyselyn vastaukset olivat samansuuntaisia. Nämä asiat lisäävät tutkimuksen luotettavuutta ja vaikka tutkimusta ei voidakaan pitää yleistettävänä, on se hyödynnettävissä ja antaa hyvän kuvan koulukiusaamisesta Vaasan peruskouluissa.

Tutkija laati kyselylomakkeen kysymykset itse, mikä hieman laski kyselylomakkeen luotettavuutta. Kyselylomakkeen kysymykset laadittiin koulukiusaamista käsittelevän kirjallisuuden eli tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen pohjalta. Kyselylomakkeen kysymykset laadittiin siten, että niillä saataisiin vastauksia tutkimusongelmiin, joita haluttiin selvittää. Kyselyn luotettavuutta lisäsi suoritettu kyselylomakkeen huolellinen esitetaus ennen sen käyttöönottoa, minkä perusteella kysymyksiä voitiin muokata ymmärrettävämpään muotoon. Tämän myötä saatiin selvitettyä, saadaanko kysymyksiin sellaisia vastauksia kuin halutaan.

Huolellisesta kyselylomakkeen laadinnasta ja esitetauksesta huolimatta tutkija huomasi vastauksia analysoitaessa kyselylomakkeessa olevan kaksi tutkimustulosten kannalta tärkeää, mutta tutkimusongelmien ulkopuolista kysymystä.

Vastaajille lähetettiin kyselylomakkeiden mukana vastauskuoret, joissa vastaukset palautettiin postitse suoraan tutkijalle. Kaikki palautuskuoret olivat tutkijalle saapuessaan kiinni ja ehjiä. Näin ollen vastausten katsottiin olevan luotettavia. Tutkimuksen luotettavuutta lisäsivät monipuoliset avoimet ja monivalintakysymykset. Vastaajille annettiin tutkijan yhteystiedot ja tarjottiin mahdollisuus tarvittaessa ottaa tutkijaan yhteyttä tutkimusta koskevien lisätietojen saamiseksi. Tutkijan mielestä kyselyn kysymykset ja saadut vastaukset kattoivat tutkimusongelmat.

Kyselystä saadut vastaukset olivat kaikki keskenään samansuuntaisia. Vastaukset olivat yhtenäisiä myös kirjallisuuden ja aikaisempien tutkimusten vastausten kanssa. Näitä voidaan pitää tutkimuksen luotettavuutta lisäävinä tekijöinä. Tutkimuksen luotettavuutta lisäsi myös tutkimustuloksissa käytetyt suorat lainaukset, joista vastaajien henkilöllisyyttä ei voi päätellä.

13.4 Jatkotutkimusaiheet

Jatkotutkimuksena voisi kartoittaa tyttöjen ja poikien eroja koulukiusaamisessa, koska puhutaan paljon tyttöjen ja poikien tavoista kiusata, mutta samalla myös siitä, että tytöt ja pojat ovat nykyään entistä enemmän omaksuneet toistensa tapoja kiusata. Näin olisi mielenkiintoista tutkimuksen avulla selvittää, mikä on nykypäivänä tavanomaisinta tytöille ja mikä pojille kiusaamisessa, onko heidän välillään eroja ja onko väite kiusaamistapojen samanlaisuudesta, kuten tyttöjen fyysisen kiusaamisen lisääntymisestä, paikkaansa pitävää.

Tärkeä jatkotutkimusaihe olisi selvittää, miten koulukiusaamiseen liittyviä toimia voitaisiin kehittää, kuten ennaltaehkäisyä, tunnistamista ja puuttumista, jotta kiusaaminen saataisiin vähenemään kouluissa ja katkaistua pitkäänkin kestäneet kiusaamiset. Tähän työhön voisi sisältyä myös koottu ohjekirja kiusaamisesta, joka jaettaisiin työn valmistuttua tutkimukseen osallistuneille kouluille.

Yhtenä jatkotutkimuksena voisi tutkia kiusaamiseen johtaneita syitä. Tutkimuksen avulla selvitettäisiin, mitkä tekijät ovat vaikuttaneet kiusatuksi tulemiseen. Asiaa on tutkittu Suomessa ja maailmalla ennenkin, mutta varmaa tietoa asiasta ei ole. On kuitenkin todettu joidenkin ulkonäköpiirteiden tai muiden ominaisuuksien lisäävän riskiä tulla koulukiusatuksi.

Mielenkiintoista olisi myös jollain tavoin selvittää, kuinka kiusaaminen on vaikuttanut elämään peruskoulun jälkeen. Kiusaamisen aihetta voisi laajentaa käsittelemään työpaikkakiusaamista, jolloin samalla voisi selvittää, onko kiusaamista ollut jo peruskoulusta asti.

LÄHTEET

Ekebom, Ulla-Maija, Helin, Merja & Tulusto, Riitta 2000. Satayksi koulu ongelmaa. Opettajan käsikirja. Helsinki. Edita.

Haarala, Päivi, Honkanen, Hilikka, Mellin, Oili-Katriina & Tervaskanto-Mäentausta, Tiina 2008. Terveystoiminnan osaaminen. 1 p. Helsinki. Edita.

Hamarus, Päivi 2006. Koulukiusaaminen ilmiönä: yläkoulun oppilaiden kokemuksia kiusaamisesta. Jyväskylän yliopisto. Väitöskirja. Jyväskylä. Jyväskylä university printing house.

Hamarus, Päivi 2008. Koulukiusaaminen: huomaa, puutu, ehkäise. Hämeenlinna. Kirjapaja.

Holmberg-Kalenius, Tina 2008. Elämää koulukiusaamisen jälkeen. Jyväskylä. Gummerus kustannus Oy.

Höistad, Gunnar 2003. Irti kiusaamisen kierteestä: opas kouluille ja kasvattajille. Jyväskylä. Kirjapaja Oy.

Kaartinen, Kirsi 2000. Koulukiusaaminen –haaste kasvattajille. Laihian keskuskoulun yläasteen 7.- ja 8.-luokkalaisten sekä koulun oppilashuoltoryhmän mielipiteitä koulukiusaamisesta. Vaasan ammattikorkeakoulu. Vaasa. Opinnäytetyö.

Liiten, Marjukka 2009. Oma opinto-ohjelma saa oppilaat viihtymään luokattomassa luokassa. Helsingin Sanomat. 15.12.2009

Lämsä, Anna-Liisa (toim.) 2009. Kiusaamisen muodot ja ulottuvuudet. Mun on paha olla. Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Juva. PS-Kustannus.

Lämsä, Anna-Liisa (toim.) 2009. Kiusatun leima ja itsetuhoinen elämäntapa. Teoksessa Lämsä, Anna-Liisa, Kiviniemi, Liisa & Pönkkö, Maija-Leena. Mun on paha olla. Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Juva. PS-Kustannus.

Mannerheimin lastensuojeluliitto 2009. Miksi kertoisin kun se ei auta? Raportti lasten kiusaamiskyselystä. Helsinki. Tyylipaino.

Nikkola, Marja & Olkkonen, Mira 2002. ”Jos puhe ei vaan oo mennyt perille! Jos ei vaan usko niin pakkohan se on lyödä!” Vaasan kahdeksaluokkalaisten tyttöjen psyykkisen ja fyysisen väkivallan käyttö. Vaasan ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.

Opetusministeriö. Julkaisut. Koulukiusaaminen peruskoulun yläluokilla 2000-2007. [Viitattu 5.3.2011]. Saatavilla [www-muodossa: <http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2008/Koulukiusaaminen_peruskoulun_ylal_uokilla_2000_2007.html>](http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2008/Koulukiusaaminen_peruskoulun_ylal_uokilla_2000_2007.html)

Perusopetuslaki. 21.8.1998/628. 7 luku 29 §, oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. [Viitattu 5.2.2010]. Saatavilla [www-muodossa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628)

Ruski, Salme 2002. Kouluterveydenhoitajan tehtävät. Teoksessa Terho, Pirjo, Ala-Laurila, Eija-Liisa, Laakso, Juhani, Krogius, Hillevi & Pietikäinen, Matti (toim.), Kouluterveydenhuolto, 48–53. 2 p. Jyväskylä. Duodecim.

Salmi, Venla 2008. Väkivalta sähköisten viestimien kautta. Teoksessa Ellonen, Noora, Salmi, Venla, Käärinen, Juha & Sariola, Heikki. Lasten ja nuorten

väkivaltakokemukset, Tutkimus peruskoulun 6. ja 9. luokan oppilaiden kokemasta väkivallasta. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 71/2008. Oikeuspoliittisten tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 87. Poliisiammattikorkeakoulu. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Tampere. Tampereen yliopistopaino Oy- Juvens Print.

Salmivalli, Christina 1998. Koulukiusaaminen ryhmäilmiönä. Tampere. Gaudeamus.

Salmivalli, Christina 2002. Koulukiusaaminen. Teoksessa Terho, Pirjo, Ala-Laurila, Eija- Liisa, Laakso, Juhani, Krogius, Hillevi & Pietikäinen, Matti (toim.), Kouluterveydenhuolto, 94-101. 2 p. Jyväskylä. Duodecim.

Salmivalli, Christina 2003. Koulukiusaamiseen puuttuminen: kohti tehokkaita toimintamalleja. PS-kustannus.

Saloviita, Timo (toim.) 2009. Meidän koulu. Keinoja työrauhan ja hyvän ilmapiirin saavuttamiseen. Juva. PS-kustannus.

Stakes 2009. Kouluterveyskysely. [Viitattu 30.9.2009]. Saatavilla www-muodossa:<<http://info.stakes.fi/kouluterveyskysely/FI/tulokset/taulukot2009/kiusaaminen2009.htm>>

Vainio, Riitta 2009. Nuorten mielenterveysongelmat johtavat väkivaltaan. Helsingin Sanomat. 15.12.2009.

LIITE 1

ARVOISA TERVEYDENHOITAJA

Opiskelen Vaasan ammattikorkeakoulussa sosiaali- ja terveystieteiden yksikössä. Valmistun terveydenhoitajaksi keväällä 2011. Tutkintoon sisältyy opinnäytetyön teko. Aiheeni on koulukiusaaminen kouluterveydenhoitajan haasteena.

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, miten koulukiusaaminen ilmenee kouluissa ja on tunnistettavissa kouluterveydenvastuun otolla sekä millaisia kiusaamisen ennaltaehkäisy- ja puuttumiskeinoja terveydenhoitajilla on käytössä. Haluan tulevana terveydenhoitajana selvittää näiden edellä mainittujen asioiden kautta, mikä on kouluterveydenhoitajan osuus koulukiusaamisen tunnistamisessa, ennaltaehkäisyssä ja siihen puuttumisessa.

Kyselyyn vastaaminen:

Pyydän ja toivon, että Te kouluterveydenhuollon ammattilaisena toimivana terveydenhoitajana vastaatte ohessa olevan kyselylomakkeen kysymyksiin. Vastausaikaa on kaksi viikkoa. Vastaukset lähetetään minulle lomakkeen mukana tullessa kirjekuussa.

Voitte vastata kyselyyn nimettömänä. Käsittelemme vastaukset luottamuksellisesti. Alkuperäiset kyselylomakkeet tulevat vain tutkijan nähtäväksi. Annan mielelläni lisätietoja tarvittaessa. On tärkeää, että annatte kysymyksiin mahdollisimman rehelliset, omiin mielipiteisiisi perustuvat vastaukset. Kyselylomake koostuu avoimista ja monivalintakysymyksistä. Avoimiin kysymyksiin voitte vastata vapaasti omin sanoin. Monivalintakysymyksissä ympyröi mielestäsi oikea / paras vaihtoehto. Joihinkin monivalintakysymyksiin sisältyy pieni täydentävä kysymys, johon voitte vastata vapaasti omin sanoin. Voitte tarvittaessa jatkaa vastaamista paperin toiselle puolelle.

YHTEISTYÖSTÄ ETUKÄTEEN KIITTEÄN

Pauliina Koskela
e0700295@puv.f

KYSELYLOMAKE**Taustatiedot:**

1. Ikä _____ vuotta. sukupuoli: 1. Nainen 2. Mies
3. Kuinka monella koululla toimit kouluterveydenhoitajana? _____
4. Kuinka pitkään olet toiminut kouluterveydenhoitajana? _____ vuotta.

Koulukiusaamisen esiintyminen koulussa:

5. Kuinka usein koulukiusaamistapauksia koulussanne ilmenee?	6. Millainen ongelma kiusaaminen on koulussanne?
1. Päivittäin	1. Vakava ongelma
2. Viikoittain	2. Kohtalainen ongelma
3. Kuukausittain	3. Vähäinen ongelma
4. Muutama tapaus vuodessa	4. Lähes olematon ongelma
7. Yleisimmin kiusaaja on: 1. Tyttö 2. Poika 3. Molempia on yhtä paljon
Yleisimmin uhri on: 1. Tyttö 2. Poika 3. Molempia on yhtä paljon
Kumpi on yleisempää: 1. Yksi kiusaaja 2. Kiusaajia on useampi
8. Mikä on yleisin kiusaamisen muoto?
1. Hiljainen kiusaaminen
2. Sanallinen kiusaaminen
3. Fyysinen kiusaaminen

8 a) Erittele, miten edelliset kiusaamisen muodot ovat käytännössä esiintyneet ja ilmenneet koulussanne? _____

9. Missä ja milloin kiusaamistilanteet yleensä kouluyhteisössä tapahtuvat? _____

**Terveydenhoitajan keinot havaita koulukiusaaminen
(kouluterveydenhoitajan vastaanotolla):**

10. Koulukiusaamisen tunnistaminen on helppo kertoa sinulle:

1. Helppoa
2. Melko helppoa
3. Melko vaikeaa
4. En hallitse asiaa

11. Oppilaiden on mielestäsi sinulle kiusaamisesta:

1. Täysin samaa mieltä
2. Jokseenkin samaa mieltä
3. Jokseenkin eri mieltä
4. Täysin eri mieltä

12. Luettele, millaisia koulukiusaamisen tunnistamisen keinoja Sinulla on kouluterveydenhoitajana vastaanottotyössäsi käytössä? _____

13. Kuvaile, millaisissa tilanteissa kouluterveydenhoitajana vastaanotolla tavallisimmin tunnistat kiusaamisen? _____

14. Keneltä tai miltä taholta tieto kiusaamisesta tulee tavallisimmin terveydenhoitajalle? _____

Terveydenhoitajan keinot puuttua koulukiusaamiseen:

15. Luettele, millaisia koulukiusaamiseen puuttumiskeinoja Sinulla on kouluterveydenhoitajana vastaanottotyössäsi? _____

16. Kuvaile, millaisissa tilanteissa kouluterveydenhoitaja puuttuu kiusaamiseen vastaanotolla? _____

17. Osallistutko kouluterveydenhoitajana koulukiusaamiseen puuttumiseen muuallakin kuin vastaanottotyössä? 1. Kyllä 2. En

Kerro vielä tarkemmin, miten kouluterveydenhoitajana olet muuten mukana koulukiusaamiseen puuttumisessa? (mitkä ovat terveydenhoitajan tehtävät: millaisissa tilanteissa puuttuminen tapahtuu, miten puuttuminen tapahtuu jne.)

18. Miten aktiivisesti osallistut kiusaamiseen puuttumiseen?

1. Osallistun aktiivisesti puuttumiseen
2. Osallistun kohtalaisesti puuttumiseen
3. Osallistumiseni on vähäistä
4. Osallistumiseni on lähes olematonta
5. En osallistu lainkaan

19. Koulukiusaamiseen puuttuminen on sinulle:

1. Helppoa
2. Melko helppoa
3. Melko vaikeaa
4. Vaikeaa
5. En hallitse asiaa

20. Oppilashuoltoryhmän yhteistyö koulukiusaamiseen puuttumisessa toimii hyvin:

1. Täysin samaa mieltä
2. Jokseenkin samaa mieltä
3. Jokseenkin eri mieltä
4. Täysin eri mieltä

21. Kiusaamisen loppumista seurataan puuttumistoimien jälkeen:

1. Jokaisessa tilanteessa
2. Useimmissa tilanteissa
3. Joissain tilanteissa
4. Jatko seuranta on olematonta

22. Osallistutko terveydenhoitajana koulukiusaamisen jatko seurantaan?

1. Kyllä
2. En

22. a) Miten terveydenhoitajana valvot tilannetta jatkossa? _____

Terveydenhoitajan koulukiusaamisen ennaltaehkäisytoimet:

23. Luettele, millaisia koulukiusaamisen ennaltaehkäisykeinoja Sinulla terveydenhoitajana on käytössä? _____

24. Miten koulukiusaamisen ennaltaehkäisy tapahtuu kouluterveydenhoitajan vastaanotolla? _____

25. Miten ja millaisissa muissa tilanteissa terveydenhoitajan koulukiusaamisen ennaltaehkäisy tapahtuu? _____

26. Onko koulullanne käytössä koulukiusaamisohjelma tai muu vastaavanlainen suunnitelma?

1. Koulukiusaamisohjelma käytössä
2. Muu, mikä ohjelma? _____
3. Käytössä ei ole yhteistä ohjelmaa
4. En osaa sanoa

27. Onko koulukiusaamisen ennaltaehkäisy huomioitu opetussuunnitelmassa?

1. Kyllä
2. Ei
3. En osaa sanoa

28. Tuetaanko kouluterveydenhoitajia koulukiusaamisen ongelmanratkaisussa ja ennaltaehkäisyssä? (esim. lisäkoulutus)

1. Tuetaan, Kuinka? _____
2. Ei tueta
3. En osaa sanoa

Tuleeko sinulle vielä mieleen jotain oleellista kerrottavaa tähän aiheeseen liittyen, mitä en ehkä osannut kysyä.

SUURI KIITOS VASTAUKSISTASI!

